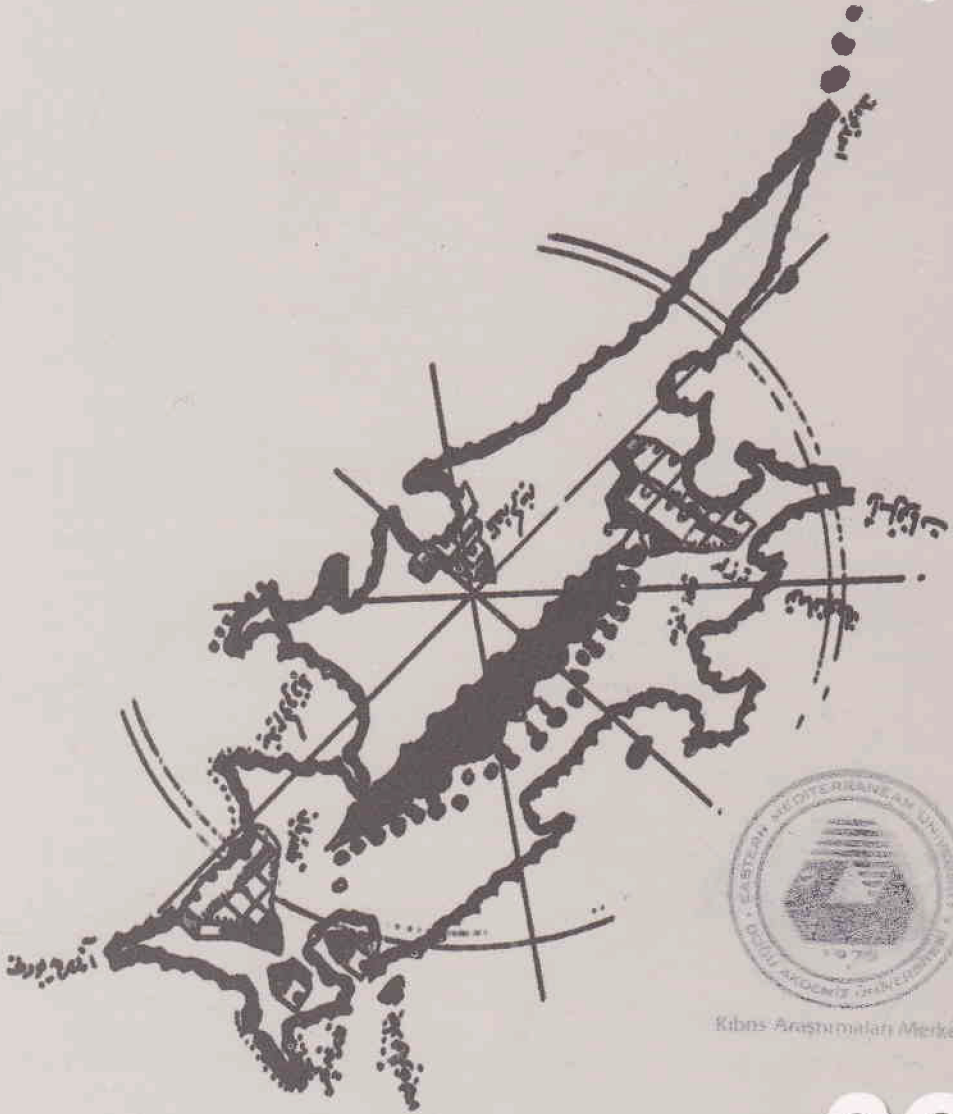


JCS

Journal of Cyprus Studies

Kıbrıs Araştırmaları Dergisi



Kıbrıs Araştırmaları Merkezi

39

JCS

Journal of Cyprus Studies

Kıbrıs Araştırmaları Dergisi

Published for the
Centre for Cyprus Studies by
Eastern Mediterranean University Press

39

Indexing and Databases

The *Journal of Cyprus Studies* is indexed in the following databases: *CSA Sociological Abstracts*, *Social Services Abstracts*, *Linguistics and Language Behaviour Abstracts*, *ASSLA*, *Worldwide Political Science Abstracts*, *Info Trac Custom*, *Info Trac One File*, *Expanded Academic Index and History RC: Modern World*, *International Political Science Abstracts*, *ABC-Clio Historical Abstracts*, *America: History and Life*.

Derginin Tarandığı Bilimsel Dizinler ve Veritabanları

Kıbrıs Araştırmaları Dergisi aşağıda belirtilen veritabanlarında taranmaktadır: *CSA Sociological Abstracts*, *Social Services Abstracts*, *Linguistics and Language Behaviour Abstracts*, *ASSLA*, *Worldwide Political Science Abstracts*, *Info Trac Custom*, *Info Trac One File*, *Expanded Academic Index and History RC: Modern World*, *International Political Science Abstracts*, *ABC-Clio Historical Abstracts*, *America: History and Life*.

Correspondence Address

The *Journal of Cyprus Studies* is published twice a year by the EMU Press for the Centre for Cyprus Studies at the Eastern Mediterranean University. Subscriptions, address changes, advertising, books for review, and other business communications or inquiries should be addressed to: The Editor, *Journal of Cyprus Studies*, Centre for Cyprus Studies, Eastern Mediterranean University, Famagusta, Mersin 10, Turkey. Fax: (90) 392-630 2865. E-mail: jcs@emu.edu.tr. Web: <http://jcs.emu.edu.tr>

Adres Bilgileri

Kıbrıs Araştırmaları Merkezi (Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti) *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*'ni yılda iki kere çıkarır. Abonelik başvuruları, adres değişiklikleri, ilanlar, kitap eleştirileri ve benzer iç bağlantıları veya sorular için tüm yazışmalar aşağıdaki adrese yapılır: Editör, *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa - KKTC. Belgegeçer: (90) 392-630 2865. E-posta: jcs@emu.edu.tr. Web: <http://jcs.emu.edu.tr>

© 2011 Eastern Mediterranean University Press.

ISSN: 1303-2925

Guest Editor/ Misafir Editör

Assoc. Prof. Dr. Netice Yıldız

*Eastern Mediterranean University***Associate Editors /Yardımcı****Editörler**

Prof. Dr. Şebnem Önal Hoşkara

Eastern Mediterranean University

Prof. Dr. Adnan İnce

Eastern Mediterranean University

Assoc. Prof. Dr. Erol Kaymak

Eastern Mediterranean University

Assist. Prof. Dr. Süheyla Erbilin

Eastern Mediterranean University

Assist. Prof. Dr. Kevin McGinley

*Fatih University***Advisory Board/Danışma Kurulu**

Prof. Dr. Feroz Ahmad

Bilgi University, Turkey

Prof. Dr. Engin Deniz Akarlı

Brown University, USA

Prof. Dr. Claudio Azzara

University of Salerno, Italy

Prof. Dr. Tözün Bahçeli

King's College in London, Canada

Prof. Dr. Michael Beard

University of North Dakota, USA

Dr. Aysu Dincer

University of Birmingham, UK

Assist. Prof. Dr. Tufan Erhürman

Eastern Mediterranean University, TRNC

Prof. Dr. Jean-Louis Baqué- Grammont

CIEPO, ICTA, CNRS, France

Prof. Dr. Carol Hillenbrand

University of Edinburgh, UK

Jeremy Gilbert-Rolfe

Art Institute of Pasadena, USA

Prof. Dr. Halil İnalçık.

Bilkent University, Turkey

Prof. Dr. Cemal Kafadar

Harvard University, USA

Norton Mezvinsky

Central Connecticut State University, USA

Prof. Dr. Christian F. Otto

Cornell University, USA

Assoc. Prof. Dr. Ahmet Sözen

Eastern Mediterranean University, TRNC

Prof. Dr. İlhan Tekeli

Middle East Technical University, Turkey

Prof. Dr. Vamık Volkan

University of Virginia, USA

Prof. Dr. Birol Yeşilada

*Portland University, USA***Layout/Sayfa Düzeni***Netice Yıldız /Ersev Sarper***Publisher/Yayın Evi***Emupress*

The Centre for Cyprus Studies

Director: Prof. Dr. Naciye Dorath

Members of the Executive Committee: Prof. Dr. Necdet Osam, Assoc. Prof. Dr. Netice Yıldız, Assist. Prof. Dr. Altay Nevzat, Assist. Prof. Dr. Tufan Erhürman, Baki Boğaç, Nazif Bozatlı

The Centre for Cyprus Studies at Eastern Mediterranean University was established in 1995 for the purpose of encouraging scholarly research on the socio-political history and environmental issues related to Cyprus. The fields of research supported by the Centre range from archaeology, anthropology and economics to history, linguistics and folklore.

The Centre is also working to develop documentation centre on all aspects of the history of Cyprus. Also, as part of its mission, perform some collaborative projects aimed at the development and preservation of the historical and cultural heritage of the island. The centre also is fostering close contacts with other institutions involved in related research. As the Centre grows, its resources will include online bibliographical services, audiovisual facilities and archives such as videotapes, dia-positives, photographs and microfilm of rare book and manuscript collections. Currently the art archive project of TRNC artists is one of these which has a rich collection of documentation for the researchers.

The Centre for Cyprus Studies coordinates research projects and hosts scholars in fields of study relevant to its mission. The Centre also organizes an congress and seminars on Cyprus-related studies, and issues the biannual *Journal of Cyprus Studies, JCS*.

Kıbrıs Araştırmaları Merkezi

Başkan: Prof. Dr. Naciye Doratlı

Yönetim Kurulu: Prof. Dr. Necdet Osam, Doç. Dr. Netice Yıldız, Yard. Doç. Dr. Altay Nevzat, Yard. Doç. Dr. Tufan Erhürman, Baki Boğaç, Nazif Bozatalı

Kıbrıs Araştırmaları Merkezi, Kıbrıs'ın tarihi, kültür mirası, sosyo-politik ve çevre sorunları üzerine yapılan akademik araştırmaları teşvik etmek ve çatısı altında himaye etmek amacıyla, 1995 senesinde Doğu Akdeniz Üniversitesi tarafından kuruldu.

Merkezin ilgi alanına giren başlıca araştırma konuları, özellikle arkeoloji, antropoloji, mimari, tarih, sanat, sanat tarihi, dil bilimi, edebiyat, müzik, hukuk, iktisat, toplum bilimi, halk bilimi, cinsiyet çalışmalarları, filoloji, psikoloji, siyasal bilimler, uluslararası ilişkiler, ve çevre sorunları gibi geniş bir alanı kapsamaktadır. Merkezin amaçlarından biri kültür mirasının korunmasını sağlamaktır. Bu nedenle çeşitli kurum ve kişiler ile işbirliği çerçevesinde projeler yürütür. Merkezin diğere bir amacı ise ilgili alanlarda iyi bir dokümantasyon merkezi oluşturmaktır. Halen KKTC'li sanatçılara ait kısmen sanal ortama da aktarılmış bit arşiv geliştirmiş durumdadır.

Merkez, düzenli aralıklarla *Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*, ve farklı temalarda seminer ve sempozyumlar düzenlemekte ve sunulan bildirileri kitap halinde yayımlamaktadır. Ayrıca, 1995 yılından beri *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi* (*Journal of Cyprus Studies*) adlı çok disiplinli, hakemli, iki dilde (İngilizce ve Türkçe) yayımlanan ve yılda iki defa çıkartılan uluslararası nitelikli süreli bir yayın kapsamında bilimsel ve özgün araştırmalar yayımlamaktadır.

Aims and Scopes of JCS

The Journal of Cyprus Studies is a publication of EMU-CCS (Centre for Cyprus Studies) which was launched in 1995. It is a multi-disciplinary, refereed and bilingual journal (both in English and Turkish) published biannually. JCS is dedicated to the scholarly study of all aspects of Cyprus issues at a global level.

Papers submitted for consideration are expected to focus on subject matter specifically related to the island of Cyprus and may include (but are not restricted to) the following areas of interest: archaeology, culture, history, art, linguistics, literature, music, law, economics, sociology, geography, folklore, gender studies, philology, psychology, political science and history of medicine, as well as book reviews on recent publications, historical sources, abstracts of recent theses on Cyprus and news and reports on important recent scientific events. Because of its particularly interdisciplinary focus on social matters, JCS does not accept technical or highly specialized engineering material.

Material published in the *JCS* may include original critical essays or studies, statements of reasoned opinion, sustained critical responses relevant to published material, book reviews, translations, photographs, reproductions of works of art or cultural artefacts, interviews, official documents, transcripts of media broadcasts, or reprints of significant texts.

Because of the unique legal and political contexts of the citizens of Cyprus, problems of ideological and methodological bias in the writing of history are a central issue for the *JCS*, and one of its primary objectives is to establish definitive and authoritative texts for primary source material related to the history of Cyprus. The *JCS* may reserve a part for archive documents which have significant historical, legal, political and cultural character related to the history of the island. The purpose is to make these documents available to researchers without censorship and to provide a foreground or draw attention for those documents already published but created problems in the past due to distortion or wrong interpretation due to translation errors.

The *Journal of Cyprus Studies* does not discriminate against contributions on the basis of the nationality, race, ethnicity, religion or gender of the contributors; nor on the basis of their points of view or conclusions, provided that they are conveyed by careful, reasoned argument and discussion.

Submissions are sent by the editor(s) anonymously for review to experts whose identities also remain confidential. The editor may, where complex issues are concerned, invite other contributors to submit critical evaluations and responses to an article, or alternative perspectives; and these may be published simultaneously.

Kıbrıs Araştırmaları Dergisi'nin Amaçları ve Hedefleri

Kıbrıs Araştırmaları Dergisi, Doğu Akdeniz Üniversitesi - Kıbrıs Araştırmaları Merkezi'nin yayın organı olup, disiplinler arası Kıbrıs ile ilgili Türkçe veya İngilizce özgün ve evrensel boyutta çalışmalara yer veren hakemli bir derg olup senede iki kez yayımlanmaktadır.

Yayın hayatına 1995'de başlayan *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi (JCS)*, Kıbrıs ile ilgili bilimsel özgün makaleler yanısıra, tanıtım yazıları, güncel bilimsel etkinlikler ile ilgili haberler, raporlar ve arşiv belgelerine yer vermektedir.

JCS, İngilizce ve Türkçe olarak iki dilde yayımlanmaktadır. Dergiye gönderilecek çalışmalar genelde Kıbrıs adası ile ilgili konular çerçevesinde arkeoloji, antropoloji, mimarlık, tarih, sanat, sanat ve mimarlık tarihi, dilbilimi, müzik, hukuk, ekonomi, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, sosyoloji, halkbilimi, edebiyat, psikoloji ve cinsiyet ayrımcılığı alanında özgün makaleler, kitap, tarihi kaynaklar ve filmlere ait tanıtımlar yanında yeni tamamlanmış yüksek lisans ve doktora tezi özetleri, güncel bilimsel etkinlik haberleri ve raporlar olmalıdır. Disiplinler arası sosyal içerikli çalışmaları kapsamaması nedeniyle *JCS* teknik ve mühendislik konularındaki makaleleri kabul etmez.

Kıbrıs'ta yaşayan halkların kendilerine özgü yasal koşulları nedeniyle ideolojik veya yönetsel önyargının tarihinin yazılmasındaki etkin rolü *JCS* için ana hedeflerden birini oluşturduğundan, *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*'nin temel amaçlarından biri, Kıbrıs tarihinde kesin ve yetkin yazılardan meydana gelen bir ana kaynakça oluşturmaktır. Bu nedenle, *JCS*'nin bazı sayılarında Kıbrıs tarihi ile ilgili, tarihsel, hukuksal, siyasal ve kültürel belgelerden oluşan titiz bir çalışma sonucu elde edilmiş, dikkatle kurgulanmış ve doğrulanmış arşiv belgelerine de yer verecek ve gereken yerlerde çeşitli ve farklılık gösteren belgelerle ilgili dipnotlar verilecektir. Amaç, bu belgeleri sansürden uzak bir biçimde araştırmacıların kullanımına sunmak yanında geçmişte yayımlanmış olan ve çeviriden veya yorum farklılıklarından kaynaklanan sorunlara da dikkat çekmektir.

Kıbrıs Araştırmaları Dergisi, milliyet, ırk, etnik köken, din veya cinsiyet farkı gözetmeksizin, bakış açıları veya vardıkları sonuçlar itibarı ile, itinalı ve mantıklı tartışma içeren yazılara açıktır. *JCS*'e gönderilen bütün yazılar, değerlendirilmek üzere incelenirken yazarın olduğu kadar hakemin de kimlikleri gizli tutulur. Tartışmaya açık konular söz konusu olduğunda, editör herhangi bir makaleye ilişkin eleştirel değerlendirmeler, yanıtlar veya alternatif yaklaşımlar için başka araştırmacıardan görüş isteyebilir ve bu konudaki bütün görüşler *JCS*'nin aynı sayısında yer alır.

Contents / İçindekiler

<i>Netice Yıldız</i>	Editorial	3
Articles/Makaleler		
<i>Aytanga Dener</i>	ATTACHMENT (++): The Third Space in the Walled City Nicosia,	7
Ali Efdal zkul	Lefkoşa Şeriye Sicillerine Göre 18. Yüzyılda Akdeniz Ticaretinde Kıbrıs Adasının nemi	31
Ege Uluca Tümer	İngiliz Dönemi'nde Gazimağusa Kaleiçi'nde	61
Muzaffer Ercan Yılmaz	Kentsel Dönüşüm (1878-1960) Analyzing and Resolving the Cyprus Conflict	77
Book Reviews/Tartışma Makalesi		107
Direnç Kanol	Lijphart's Politics of Accommodation: A Constructive Review with Criticisms Derived from the Cypriot Case	109
Netice Yıldız	A Review on a Historical Source: <i>The Journal of Cyprian Studies</i> : An Early Journal on Ancient Cyprus Culture	115
<i>JCS</i> Guidelines for Submission of Manuscripts		123

Editorial

As the Editor of this issue, it is my pleasure to address the readers of *JCS*, which is one of the few academic journals, less than the fingers of a hand, that publishes papers solely relevant to Cyprus studies since 1995. As one of the members of the editorial board in the first five years of its publication life, and working as guest editor for the publication of this current issue as well as on the executive board of the Centre for Cyprus Studies, I would express my regrets that due to the recent publication and promotion criteria of the Turkish universities, we have little chance to attract high quality studies pertinent to Cyprus topics. However, it is my duty to thank to all those who selected *JCS* for their valued studies. The editorial team of the journal, with the aim to publish high quality studies, has selected four articles out of nearly a dozen of articles submitted by researchers for this issue through a refereed process. I would like to acknowledge the efforts of our anonymous referees for their serious works to assess and also to give valuable recommendations for the improvements of the papers.

As the new team involved in the Centre for Cyprus Studies, it is one of our aims to increase publications significant to environmental issues and architectural heritage of Cyprus alongside the papers in political sciences mainly with a target to contribute to the peace process of the island and other topics to enlighten the island's culture.

In this issue, one of the articles by Aytanga Dener is presenting an interesting workshop case performed with a group of colleagues and graduate students in the neglected areas of north Lefkoşa (Nicosia), which are mainly located close to the borderline, dividing the historic city into two, where mainly low income immigrants are currently living. Parallel to the survey which revealed several alterations in the living areas due to the creativeness of the residents with their intuition to create some attachments with limited budgets so as to create better living conditions, a similar project is performed with humoresque creative ideas by the researchers who took part in the survey and workshop.

Ege Uluca Tümer's article presents an architectural history survey about the improvements and alterations executed in Gazimağusa (Famagusta) historic walled city during the British period.

The article of Ali Efdal Öztürk, a historian, is a study to signify the important part of Cyprus in the international trade in the Mediterranean area during the 18th century Ottoman Rule based on research in *Sheri Sicils* (the Court Registers) of Lefkoşa (Nicosia) which bear the most trusted information regarding the socio-economic history of the island.

Muzaffer Ercan Yılmaz, in his article entitled as “Analyzing and Resolving the Cyprus Conflict” is presenting a summary of the efforts for the possible solution of the Cyprus problem so as to bring peace through the diplomatic talks while he makes further indications which could be realized as crucial steps that would ensure the continuity of peace.

The last part of *JCS* which is reserved for reviews on noteworthy publications is introducing two detailed works. One of these entitled as “A Constructive Review with Criticisms Derived from the Cypriot Case about the Lijphart’s Politics of Accommodation”, is a contribution by a young talented scholar, Direnç Kanol. The second review is about a historical source, *Journal of Cyprian Studies*, authored by myself. I believe that this is one of the academic journals born successfully in 1889 although due to unknown reasons, it could not have the chance to survive after the first issue. *Journal of Cyprian Studies*, which we could relate as an elder deceased sibling to our journal is one of the first attempts to publish a scientific journal merely on Cyprus topics by a group of European origin resident scholars in Cyprus at a time when most of the local people were still struggling with illiteracy and low economic life conditions. It was during the early 1990s that I had discovered an issue of this rarely known work in the British Library and since then, it had become one of the idols to guide me in my studies on Cyprus themes that also urged me to write the first draft proposal for the project to launch a centre for Cyprus Studies at EMU as well as initiating the publication of a similar periodical.

As *JCS* reaches to its 39th issue, it is our hope to contribute to the Cyprus studies so as it could gain a well-regarded position on the international scientific arena with scholarly articles and reviews as it did since 1995. I would also take this opportunity to express my heart-felt thanks to Prof. Dr. Abdullah Öztoprak, the Rector of EMU, Prof. Dr. Naciye Doratlı, the Chair of the Centre for Cyprus Studies, Prof. Dr. Necdet Osam, the Chair of *Emupress*, and to Nihal Sakarya, our dedicated secretary, as well as to the staff of the Eastern Mediterranean University Printing House. I also acknowledge the kind corroborations and assistance of my colleagues Prof. Dr. Şebnem Önal Hoşkara, Prof. Dr. Adnan İnce, Assoc. Prof. Dr. Erol Kaymak and Assist. Prof. Dr. Süheyla Erbilen to the realisation of this issue.

Netice Yıldız

Guest Editor

(Member of the Executive Committee of CCS)

ARTICLES
MAKALELER

ATTACHMENT (++): The Third Space in the Walled City Nicosia

Aytanga Dener*

Istanbul Technical University

Abstract

Attachments in the cityscapes are mobile, temporary, light, small, demountable units conceived to fulfill the urgent needs of the “others” that they confront in the third (lived) space. They are the prostheses supporting the disabilities of the ones who are not recognized, discriminated against and deterritorialized. This paper’s main goal is to discuss the attachments designed by the practitioners from different disciplines as the transdisciplinary entities in between, art and architecture, present and future, symbols and everyday objects/structures considering the discourses based on socio-economic and ontological shifts – more encompassing perspectives on space and the spatiality of human life. The second goal is to evaluate the ideas and the projects proposed in the workshop, “Attachment ++” undertaken by the architecture students and their instructors in the historical walled city, Nicosia. The attachments designed in the workshop emphasize the dilapidated architectural environment and the ongoing socio-political, economic problems due to the conflicts between Turkish and Greek communities besides the needs of the inhabitants mostly migrated from Turkey and live in an enclave-habitat established to hold onto life. They are the symbols of struggle, resistance and hope. The paper is composed of three main parts: the introduction, attachments revealing a symbiotic relation between the additional body and the existing structure and the socio-spatial situation of Nicosia; theoretical inquiry; discussion relevant to the results of the workshop.

Key words: architectural environment, attachment, Nicosia, symbiotic relation, struggle, third space, transdisciplinary, resistance.

Öz

Şehir mekanlarındaki eklentiler, hareketli, geçici, hafif, küçük ve sökölüp takılabilir birimler, ötekilerin üçüncü mekanda karşı karşıya kaldıkları acil gereksinimleri gidermek üzere tasarlanır. Bu protezler, tanınmayan, ayrımcılığa uğramış yersizleştirilmiş kimselere engelleri konusunda destek olurlar. Bu makalenin ana amacı, insan hayatının mekansallığı ve mekan konularında daha kapsayıcı perspektiflere dayanan ve sosyoekonomik, ontolojik kaymalar üzerinde duran söylemleri gözönünde bulundurarak farklı disiplinlerde çalışma yapan kişilerce tasarlanan ve disiplinler ötesi, sanat ve mimarlık, şimdi ve gelecek,

* Prof. Dr. Aytanga Dener, İstanbul Technical University (ITU), Faculty of Architecture, Department of Architecture. Cyprus International University (CIU) Visiting Faculty 2008-2010, aytanga@gmail.com

sembolik ve gündelik nesne/yapılar arasında birimler olarak eklentileri tartışmaktadır. İkinci amaç, “Eklentiler ++” konulu atölye çalışmasında, Lefkoşa’da, tarihi duvarlar içindeki alanda, mimarlık öğrencileri ve öğretim üyelerince önerilen fikir ve projeleri değerlendirmektir. Atölye çalışmasında tasarlanan eklentiler, köhneleşmiş mimari çevreyi, Türk ve Rum toplumları arasında süregelen çatışmalara bağlı sosyopolitik ve ekonomik sorunları ve Türkiye’den göçerek bu alana yerleşen ancak yaşama tutunmak üzere içe kapalı bir yerleşim alanı oluşturan kişilerin gereksinimlerini vurgulamaktadır. Eklentiler, mücadele, direniş ve umudun sembolleridir.

Makale üç ana bölümden oluşmaktadır: tanıtım, var olan yapılar ile ek birimler arasındaki simbiyotik ilişkiyi ortaya çıkaran eklentiler, Lefkoşa’nın sosyal-mekansal durumu; kuramsal sorgulama; atölye çalışmasının sonuçlarının tartışılması.

Anahtar sözcükler: direniş, eklenti, Lefkoşa, mimari çevre, mücadele, simbiyotik ilişki, üçüncü mekan.

Introduction

Two different entities, the existing body and the one attached to it can live together by tolerating each other and by abiding the agreement that they have reached in consideration of certain benefits. However, in this process, the partakers may have conflicts; the newcomer can define the former as obsolete and want to eradicate it, whereas the former can reject the newcomer because of its disruptive approach against the established order.

In cities, the ideological and structural flexibility/rigidity has an important role in the acceptance of attached bodies. The liberal social environments accept the presence of the “different other” -the newly joined bodies- more easily. The attempts of adding “the new” lead up to the change of the appearance of city spaces as a whole as well as people’s way of living and their value system. Unlike for the advocators of the new, conservatives develop policies, laws and regulations -mechanisms for controlling the “violating” bodies -in order to protect the existing order. The radical reordering and reformation efforts of the ones who propose new beginnings and tolerate differences regarding plurality as an enrichment contradict with the expectations of the groups who prefer continuity. Through struggles, cities -as big market places- more often come to the point of accepting people who have settled subsequently and providing them the necessary services as well as making spatial and

legal arrangements to prevent big social explosions. The newcomers try to adapt themselves to the new environments and force the city conditions to change as much as they can.

Today, the issues emerging in the cities of overdeveloped countries changed considerably. The structural change in the economies of late capitalist systems have deterritorialized people and -using the highly developed technologies -the groups that are considered to be urban nomads have started to adopt different strategies. Not only short term jobs, temporary living places and speed have entered into everyday lives but also the quality of social relations and the ways of communication have greatly changed. With increasing populations and easier transportation possibilities, the cities have become much bigger, although they have significantly lost their characteristic identities because of standardized formal and structural qualities –shopping malls, airports, fast food stores, coffee houses etc. which are all look alike.

In this account, the designers have begun to think about the hitherto undiscovered potentials of the cities. Abandoned ware houses, devastated buildings and left over places give ideas for the reevaluation of city spaces and create alternative possibilities for the accommodation of the new urban people. Thus, rearranged spaces and attached bodies add new dimensions to the cities. With this effort, the designers emphasize the contemporary issues of cities and create opportunities to question the present socioeconomic order that triggers the consumption rates, the scales and the quantity whereas the cultural and humanistic values are diminishing. In the 2000s, the designers from Western countries started to discuss current issues, mobility, temporariness, adaptability and transformability using a terminology borrowed from biology. Consequently the transdisciplinary practitioners, artists and architects contributed to the endeavor of rereading the cities in this manner.

On the other side, “attachment”s have been the reality of the cities in developing countries all along. The lower income groups have been adding extra bodies both for domestic and commercial uses to upgrade their standards of living. The illegal occupation of the ruined historical settlements or vacant private and municipal lands by the immigrants and poverty are still in the agendas of several cities. In developing countries, inhabitants add varying bodies into the city because of the administrative deficiencies that leave the doors open for people to build their own worlds in the way they perceive and recognize their environment. The

economic aspects constitute the other side. Financial needs are the primary reason behind the spatial interventions of people. It helps them to improve their economic conditions.

Socio-Spatial Context in Nicosia

Nicosia is the capital of the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC). Surrounded by historical walls, the city is bisected in the middle by the Green Line protected by the UN (United Nations) forces. TRNC has many social, political and economic problems. The international community has not yet recognized it as an independent state although Turkish Cypriots proclaimed their own republic after the Turkish intervention in 1974. Strict socioeconomic embargos and the isolations have continued and thus the North has stagnated while the South, despite its losses in the conflict, has recovered rapidly.

The divided city center lost its charm for investment and public/civic services after the Wall was erected. The socio-economic decline of the city's core pushed business centers and housing development toward other areas of the city. During the late 1970s and the early 1980s, many Turkish Cypriots moved from their ancestral homes in the walled city to new homes and apartment blocks in the emerging suburbs. This abandonment of the central area resulted in a large number of vacant housing spaces.

The decreased population -80 % of the population living in the walled city abandoned their houses between the years 1974 and 1979- and the demand for labor appealed the first immigrant groups from Turkey to move to TRNC. In later years, unemployment in Turkey and the new employment offers in the construction sector of TRNC encouraged the informal labor sector -the lower waged workers- to settle in TRNC.¹ Today, many immigrant families largely from the Eastern and Southern parts of Turkey live in the buildings abandoned by the Cypriots. In fact, poor families accept the dilapidated sites in the historical city as an incubator/habitat. The middle and upper income Cypriots discriminate against these sites. The immigrant groups are oppressed not because they are Turkish citizens in the way they believe, but because of the marginalization of informal labor sector due to the class, ethnic and spatial factors.² In order to adjust themselves, poor people make spatial changes by adding different items and rearranging certain parts so that they can exist in the city both socially and economically and define the site as their symbolic refuge.

Depending on the master plan decisions, only a few parts of the city have been restored and opened to touristic visits and commercial uses. The areas along the Wall, back streets of the market place and many other quarters in the historical city still need to be upgraded socio spatially.

In this regard, a workshop titled “Attachment ++” was arranged in Nicosia, TRNC.³ Architecture students and their instructors participated the workshop.⁴ They accepted the objects, rooms, decorations and signs added by the inhabitants as the first layer laid over the city context “attachment +” and proposed projects to create another layer “attachment ++.” The workshop had the following goals. Understanding the realm of Nicosia by direct observation and communication was the primary purpose of the whole group. Learning from the spatial experiences of people and discussing both formal and informal concrete solutions was the next important educational goal. Another purpose of the study was to emphasize the socioeconomic and spatial problems of the city in national and international environments. Improving the design skills of architecture students by encouraging them to create ideas and to build projects for the sake of contributing to the issues of the city was the other aspect of this endeavor.

The main goal of this article is to discuss the “attachment” phenomenon in a theoretical frame built with the discourses based on space and the spatiality of human life. To enhance the scope of the debate, description of attachments as objects/structures in between art and architecture, present and future, emblematic and everyday use designed in transdisciplinary environments is preferred. The second goal is to evaluate the students’ projects proposed in the workshop “Attachment ++” accepting them as a contribution to the lives of the inhabitants of Nicosia and as an experiment of producing ideas and projects based on the problems of the city.

The paper has three main parts. In the first part, attachments are introduced as objects/structures either designed by practitioners from different disciplines or done directly by their users to fulfill their various needs. Subsequently, to explain the relevance of the subject with the present situation of Nicosia, the social, political past of the city is examined. In the second part, in order to build the theoretical background, the discourses brought forth by the theorists on space and the spatiality of human life parallel to the socioeconomic and ontological shifts in the new world order are considered. Attachments as prostheses

conceived in third (lived) space that support the disabilities of others and give them the necessary power to struggle and resist are discussed in detail. In the third, the resulting projects of the workshop are interpreted in the scope of the theoretical inquiry following the explanations about the methodology and the process.

The New World Order: The Critical Role of Space

Urban nomads: The theorists speaking about the new world order underline some critical changes. Richard Sennett⁵ mentions the changes in the nature of capitalism and focuses on social and economic shift as well as its spatial consequences in cities. According to his theory, varying teams compete for short term jobs in big companies today. There are small number of managers at the center and they control the teams working anywhere over the world through information technology. Managers have to make flexible organizations for the continuously changing workers and the work spaces. As people are less attached to places, they need standardized services that offer a similar comfort at any place. The new nomads live in buildings and urban environments that are almost the same and thus the contemporary *flâneurs* have nothing to discover.

Thirdspace: Criticizing the contemporary world order, Edward Soja⁶ adds the ontological shift. He declares that this is a fundamental change in the way people understand what the world must be like so that they obtain reliable knowledge about it. The shift depends on the way the scholars interpret space and the spatiality of human life with the same critical insight and the interpretive power that has traditionally been given to time and history, social relations and society. According to Soja, a new perspective -Thirdspace and an expansion in the scope and critical sensibility of the geographical imagination- has emerged. He describes this innovation as “thirthing”, an ontological trialectic of spatiality-sociality-historicity, three sided way of conceptualizing and understanding the world. The former binary logic that tends to polarize spatial thinking around oppositions -Firstspace, providing primary empirical text and Secondspace representing ideational and ideological discourses- should be expanded and deconstructed creatively. Thirdspace (lived space) is a distinctive way of looking at, interpreting, and acting to change the spatiality of human life, an integral, the most encompassing spatial perspective. At the same time, it is a strategic meeting place for fostering collective political action against all forms of human oppression, a starting point for new and different explorations and a

constant search for “other” spaces. Thirdspace attempts to capture what is actually a constantly shifting and changing milieu of ideas, events, appearances, and meanings.⁷ Soja exemplifies thirdspace with the words of Bell Hooks, an African-American writer and social critic who explains thirdspace consciousness as a new political grounding for collective struggles of a community that resists against oppressive boundaries set by race, sex and class domination.

Non-place: Marc Augé,⁸ brings another dimension to the criticism of the new world order through his thoughts on modernity and postmodernity. Augé prefers to explain the developments under the word “supermodernity” since he thinks that the idea of postmodernity disrupts the progressive scheme by affirming the brutal and sudden eruption of all “others” and “otherness.” Based on this view, he proclaims that in art, the possibility of patchwork is not simply the mixing of genres but rather the end of genres. Augé continues with the characterization of super-modern by three types of excess; an excess of time: accelerating time and proliferation of information, an excess of space: increasing consciousness of planetary identity and the projection of people to the four corners of the world through images and imagination and an excess of individualization: the contradictory situation of people who can see everything but do nothing and the conviction of them in giving meaning to life and world individually. However, super-modernity includes a paradox; it opens each individual to the presence of others and gives people, things and images the opportunity of circulating freely but turn individuals back on themselves, being witnesses but not actors. The notion of non-place may explain the illusion of people who are close to everything but feel lonely. A non-place exists negatively because people do not recognize themselves in that place and thus, if they are away from the system they are also away from the place attached to it. Today, all the circulation, information and communication spaces can be considered as non-places. They do not serve as meeting places, while the use of language in the minimum way for the information needed is carried by screens.

Theorists discuss the changes in regard to the contemporary socio-spatial relations and interpret the human beings’ related stand point. Space takes a dominant role in their explanations which focuses on disturbed and uncomfortable position of today’s people. A certain stress is given to the lived space, Thirdspace where hybridity, multiplicity, paradoxical and heterogeneous bodies find the chance of being expressed. For this reason, spatial critique appeals transdisciplinary

attention and the practitioners who seek theoretical paradigms that are sufficiently flexible for their work are interested in this discourse. According to Alan Read,⁹ professor of drama and theatre studies, “at the turn of the millennium, the discourses of architecture, space, built form and urban context have become the pre-eminent critical idioms for cultural practitioners from a diversity of fields. Artists, performance makers, theoreticians, social scientists and interdisciplinary thinkers move towards more complex understandings of the involutory nature of the contemporary, the presence of the artist within any architect’s fashioning of form or the architectonic in all artists’ work and the consequent grasp of specificities, distinctive cities”. Read also says that the purpose of working broadly under the title of architectural discourse is to reinvigorate the discussion of arts practice by framing it within architectural and urban contexts. Addressing the built environment with the expectation that it might reveal new possibilities for social interaction, communication and creative expression as well as situating previously disconnected fields of enquiry within an overarching concern for the future of the everyday life of the city and its inhabitants are the other purposes.

Parasitic Architecture: A Critique of the New World Order in Transdisciplinary Environments

Emphasizing the changing life conditions in the cities and the devaluation of city spaces, a debate among the practitioners of different disciplines has been brought to the agenda by the “parasitic architecture” in the early 2000s. The word “Parasite” was uttered during the preparatory discussions for “Beyond,” an idea proposed many years ago in Leidsche Rijn—an urban expansion near Utrecht, the Netherlands. “Parasite” is an “umbrella term” covering a wide range of small-scale, temporary, mobile and ecological exercises in art, architecture and urbanism¹⁰ and it is better to be accepted as both architecture and art at the same time.¹¹ According to further definitions, a parasite enters into contact with the preexisting architectural body and keeps itself alive by stealing the latter’s energy. It has an antagonistic approach and negates the compositional and typological characteristics of the host body.¹²

The concepts produced within the discussions on parasites encouraged artists, writers and scientists who are working in areas of transformation to make activities and exhibitions. In Utrecht, an anomalous, temporary and mobile town was created: this exhibition and/or experimental town, named as “Parasite Paradise” with houses, a

restaurant, a hotel, meeting places, spaces for children and a movie theater, was founded on principles of flexibility and mobility.¹³ Parallel to that, *Stichting Werk Spoor*, a laboratory of artists and scientists in areas of transformation made another organization on the Stork -The Foundation for Art and Public Space- grounds, an artificial island in Amsterdam that is used as a test area for mobile architecture and habitable art.¹⁴ These sites that are the heavens of experimental architecture and art create surplus value by offering new ways of using the undefined and underdeveloped areas nearby the crowded cities.¹⁵

As it is experimented with parasitic architecture, the attachments in the cities can function as the source of excitement to revive the languishing environments. The architects and artists with a rebellious behavior try to find a way of escaping from the unidentified, standardized environments. They also create unusual solutions for the problems of victims of socio-economic systems who suffer, cannot adapt to city conditions and feel lonely. In design process, they are free from bureaucratic restrictions, the laws and regulations. Unsupervised and undisturbed, these emancipated modern utopians can happily reflect their creativity until the end. According to Gijs van Denen (a political scientist and philosopher), in today's capitalist system, it is not possible to simply proclaim an independent state but to repossess it. In the network of public-private collaboration, the way to re-found the free state can be captured by provoking, exploring and standing out parasites, the attached bodies.¹⁶

In this context, the attachments in built environments are entities designed by practitioners from different disciplines, in-between art and architecture and present and future. They signalize today's issues, but symbolize the new world order by carrying futuristic formal and structural characteristics, in-between symbol and everyday objects/structures built for daily needs.

Attachments, in between: art and architecture

The question, "what is art and architecture" can be the starting point of this discussion. Jennifer Allen (a freelance writer) says that "with few exceptions, architecture must be useful and serve the client whereas art can still afford to be useless and capricious."¹⁷ Nevertheless, architecture usually embodies an art dimension and sometimes the aesthetic concerns outstand distinctively such that art work can include architecture or in other words, can exist together with an architectural body. For Allen, art

works today move beyond the confines of the picture frame and take up more space. The current fusion between art and architecture live in conceptual art and develop fully in relational aesthetics.¹⁸ In contemporary times, the Conceptual Art expands and many artists work with architecture, installation, public art, video art etc. that are all practiced together with/in architectural bodies. On the other hand, according to Helen Castle, editor of *Architectural Design*, even the Oxford Dictionary does not give a certain explanation for the definition of architecture, art of science of designing and constructing buildings, as it cannot be also said whether architecture is art or science or both. According to her, since the 1940s, architecture had troubles with defining itself -a phenomenon that began after war housing endeavors and continued with technological involvements and pseudoscientific computational analytical techniques. In the late 1990s, the language of experimental architects has changed. Collaborations between artists and architects has engendered new modes of thinking.¹⁹ Architects working with artists benefit from their ideas, thought processes and philosophy.²⁰ Will Alsop, the architect interviewed by Castle, says that the urge to create transcends art and architecture and emphasizes collaboration in practice, community and learning through doing and making.²¹ The members of different disciplines have learned to think more conceptually and have started to practice in a way that begs public participation. The visitors integrate into art works as collaborators and thus the production and the reception of them become interchangeable and collectivized. In parallel to this thought, Allen also says that the reciprocal relations between works of art and spectators leave them incomplete and open to future interpretations, and add an unaccountable dimension. They become temporary, fragmentary, mobile, parasitic, hazardous and unplanned.²²

In cities, the attachments, signs, objects, rooms etc. annexed to existing structures should help people to adjust themselves to the cities and serve for their wider needs. The preexisting structure and the attached body often live symbiotically. The subordinate is mainly built according to the former's formal and constructive characteristics and can exist by using its energy. For the users, it provides remarkable aesthetic values, political power, psychological protection and the required space. On the other side, with the attached bodies, the existing buildings obtain the chance of being renovated and living longer, whereas the left over places expecting care can be vitalized. They also gain new meanings and improved economic status. Giacomo Borella, an architect, adds another

point; today's societies are captives of megalomania and they are obsessed with big scales although cities have certain limits and thresholds. The “architecture of manipulation” remedies the uninteresting and frozen sites in cities. The reuse and the ecological reconversion of the existing stock of buildings through attachments prevent the endless expansion of urban areas.²³ This effort can refashion and re-articulate the framework of the existing architecture. Creating the most diverse without destroying the previously established, the attached bodies lay another layer, the third landscape over the cities, and create a new way of communication with and within their inhabitants.

Attachments, in between: present and future

Through expanded technological possibilities, today's urban nomads or perpetual strangers try to adapt themselves to the instable life in the cities physically and psychologically. The current conditions of capitalism force them to make compulsory travels, to compete for short term jobs and to struggle for communicating and expressing themselves. The course of events may even lead up to tougher conditions in the future. The architects and artists receiving inspiration largely from the world on the move and the geographically and socio-politically confused borders, design relocatable, mobile, demountable, lightweight, portable, temporary, variable, movable and/or flexible buildings.²⁴ Astonishing technological inventions encourage ideas that are beyond imagination so that these new utopians suggest asylums, places where these overwhelmed people can feel safe and comfortable, unaffected from the difficult conditions outside. This experience is provided through these high technology products standing in between, present and future. They empower people to cope with the exponentially growing communication, understanding and adaptation problems in the future.

Attachments, in between: emblematic and everyday object/structures

The attachments symbolically represent the criticism against the ideology of today's capitalism and the resistance developed against it beyond its practical benefits. In recent years, deficiencies such as deterritorialization, standardization and the loss of identity in urban environments, the communication difficulties and discriminations have been crystallized and expressed more clearly. The attachments that are designed to remedy difficulties of today's people draw attention to abandoned industrial zones and emphasize the worthy potential of the unoccupied buildings

and leftover spaces in the cities. With these additional bodies, weaknesses of the people become clearer. The attachments can even be evaluated as psycho-socio-spatial prostheses by supporting ‘disabled’ people who are hindered to strike roots deep at a place and giving them the chance to resist and to overcome the obstacles. According to Ivan Nio, a researcher and lecturer, the buildings designated as parasites enhance the personality of places and can be the objects of emblematic struggle.²⁵

Looking from another perspective, inhabitants’ struggle to exist in complicated conditions of cities equipped with high technologies has some common points with the people’s efforts dwelling in informal settlements. In the squatter settlements, *gecekondu* neighborhoods, *favelas* and shanty towns, poor people try to hold onto the cities by building houses, stores and workshops attached symbiotically to the existing urban context just as the new nomads do. The people living in informal settlements teach them how to deal with the wildness of the daily life in cities and how to become more productive.²⁶

Krzysztof Wodiczko, an artist and theorist, quotes the words of Walter Benjamin who says that a city is a monumental stage for things to “go on” because it perpetuates both a spatial relationship between its inhabitants and its symbolic structures in addition to a psycho-social relationship among its dwellers. In this account, he proposes a design practice that may interrupt these processes and may help to heal the city’s wounded psycho-social relations and its catastrophic reality.²⁷ As Wodiczko states:

The strangers -or the newcomers, immigrants, urban nomads- insert their presence, performances and histories into the collective memories and democratic discourses of the city transform and thus unbuild the cities”. In order to survive, the immigrant must establish a utopia, a “no place” constituting a vision of hope, a criticism and a resistance. The special equipment designed by the stranger is a device for communication, mediation, an uncovering and unmasking interrogative design product that inspires a birth of a new community -temporary and momentary rebirth of a democratic public space. This equipment has to be perceived neither as internal nor external but belonging to a sacred and ethical space, a third zone of experience in the potential space between the individual and the environment. This space exists between the stranger and the non-stranger and between the inner and the outer worlds of the stranger. The recognition and the legalization of the “third person,” the non/stranger who creates the “third space,” will keep the democracy alive in the cities.²⁸

By reusing the old buildings and recycling the left over materials, the attachments serve people who need to settle in cities in many aspects because it is the considerably creative, cheap and easy way of dealing with difficulties. This endeavor may be regarded as a minor intervention though it counts a lot. To do something big, to think and to act globally, it is necessary to start with something small. From these small and simple beginnings, political reforms, legal frameworks and standards may emerge and resultantly major socio-economic and ideological developments may be achieved.²⁹

The Workshop ‘Attachment ++’

Three graduate and ten undergraduate students³⁰ took part in the workshop group. Under the supervision of two instructors, they worked together for three days to produce ideas about the valuable but deteriorated architectural context of the historical walled city in Nicosia.

The instructors planned to do the workshop study in two phases: In the first phase, the primary task was understanding the present socio-spatial relations and learning the characteristics of the historical built environment. With this goal, they arranged a visit to the city. The group gathered the necessary information by taking photographs, videos as well as making observations and interviews with local people. In order to learn more about the city, one of the instructors gave a lecture on the history of Nicosia. On the second day, the other phase began with discussions of the whole group. Then the participants made two groups and both the graduate and the undergraduate students continued to study together in each group. Group discussions including the instructors begun while they also started to make their first sketches as well as trying to visualize by observation systematize the obtained information so as to create ideas. Another lecture on parasitic architecture, attached objects and structures in urban environments followed these studies. The groups developed projects upon different ideas which were then presented by each group on the last day.

The study groups visited the site and got acquainted with the historical city, Nicosia. After a short tour in the center, mainly to see the real face beyond the later-created touristic image of the city, the route was directed towards the places where poor people and a great number of Turkish immigrants live. The group members found out that; although certain regions in the city were restored, the historical Bazaar, the central market place and the circumscribing public areas still needed to be repaired and equipped with necessary sanitary services. Besides, the

touristic places did not seem much glossy and chic as the people are accustomed to see in some developed countries. It was possible to identify only minor decorative changes as the expected economic improvement did not take place even after the Ledra Gate opening in 2008. On the other hand, the buildings in neighboring areas needed not only critical renewals but also widely handled site improving projects. The inhabitants living in these areas are economically weak to afford proper restorations that may make existing buildings more suitable for their current needs. In some cases, they are legally not allowed to add or subtract some parts of the buildings. Thus, they choose to make cheap and ephemeral changes that will solve their problems at least for a short period.



Fig. 1: Attachment (+), by the author

These people have built many different structures in the city; a room beside the house or a patio in front of it, an extra story to the roof terrace of their apartment block, doors and windows to the elevation of the Ottoman house and attached shades, stairs, a door to the garden wall and even a kitchen counter to the wall of the adjacent building as well as the water tanks and antennas.

The attachments enlarge and/or rearrange the inner space, give shade or inversely provide light, keep the inner space secure, define the entrance, facilitate cooking and emphasize certain meanings and values. According to the workshop group, they come out as the spatial interpretations of the dwellers and better to be accepted as the first layer of attachments (+).

Dener, Attachment (++)



Fig. 2: Attachments (+), by Huriye Gürdallı



Fig. 3: The roof terraces of the buildings are the heavens of attachments, by the author

Especially the areas adjacent to the wall segments, along to the Buffer Zone convey the traces of contradictions between the two communities. The visitors looking across from the upper floors towards the Dead

Zone realize the concrete effects of the difficult life experiences openly when they see the barricades made of sand sacks, the segments of the Wall built with barrels, barbed wires, piled briquettes and the bullet holes on the walls.



Fig. 4: The Buffer (Dead) Zone, by the author

In this context, the participating students defined the following as the critical concepts: connection, communication, to be aware of, to be acquainted with, recognition, understanding, interaction, to be restricted and confined. The reason was that, at the end of discovering and learning process, they affirmed that the removal of the restrictions and the establishment of the effective communication can be the only way of producing solutions to the problems of the city.

The projects produced during the workshop cannot simply be categorized as architecture or art but rather can be subjected to a loose classification. The projects 'Target' and 'Bear', being mere signs that draw attentions to the psycho-socio-spatial consequences of the war in Nicosia, have strong socio-political discourse and a special aesthetic value. They coexist with the buildings and include spatial dimensions.

Target: It was designed as a sign. The bullet holes on the walls of the buildings, the barricades and the military cabins along the Buffer Zone stimulated the idea. It was discovered that any person and any building, no matter who s/he and how valuable it is, could be assumed as a target in wars. The student proposed to locate the work on the buildings at different places in the city in order to get an echoing effect.



Fig. 5: Target, by İpek Özmen, graduate student

Bear: The apartment block close to the Wall was exposed to heavy shooting. After many years, the traces of the war can still be observed through the bullet holes on the side wall of this three storied building. The proposal urges people to think on the causes of contradictions in a playful manner and indicates the absurdity of wars.



Fig. 6: Bear, by Fatih Güneş, undergraduate student

Fake Passage: This project is somewhat different from the former ones. The proposed box envelops a space and lets the visitors enter inside. As this space is full of meanings, it may be useful for mental and spiritual enrichment rather than everyday use. The Wall bisecting the city prevents people from passing to the other side and blocks communication with neighboring communities though they share many social and cultural characteristics. This unit, installed in front of the Wall segment, was proposed as a passage that one enters to reach to the 'other' and comes too close but has to turn back without meeting. It was designed to emphasize the negative psycho-socio-spatial effects of being confined.

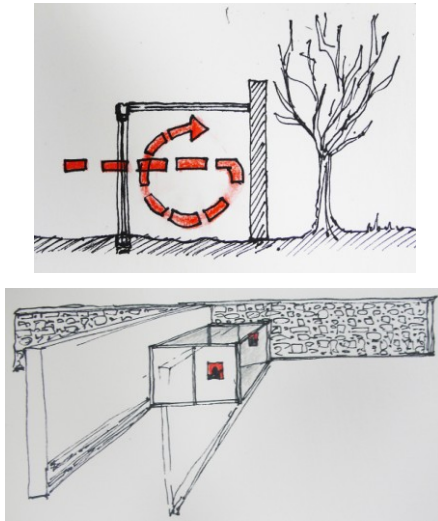


Fig. 7: Fake Passage, by Dilara Has, graduate student

Chance: Being a habitat that can be located anywhere in the city, this additional space, designed in the form of a dice, can be used singularly or together with another architectural body. It is a mobile unit and may be a remedy for the people who have become exhausted with inevitable temporariness and mobility of the contemporary overdeveloped worlds. Shaking and rolling the dice will create various chances for them. This project encourages the generation of new ideas for the accommodation of the urban nomads that certainly will gain more importance in the future. However, Chance akin to the structures that poor, discriminated and displaced people add into cities in order to cover some of their spatial needs. Instead of merely being a work of a utopian, it has an applicability potential and can be industrially manufactured.

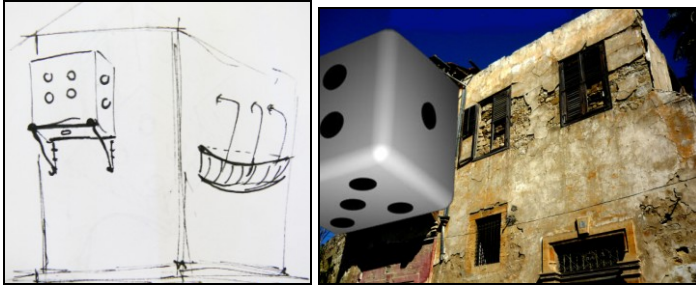


Fig. 8: **Chance**, by Ömer Akdeniz, undergraduate student

Cavity and Fill: The project responds both to the present and the future needs in urban areas. Both **Chance** and **Cavity and Fill** projects direct people to think over the building stock in abandoned sites of cities and suggest different ways of reusing them. At this occasion, empty and left over, old building was full of rubbish, objects and materials thrown away by the workshops around. The student decided to fill the cavity of this ruined but beautiful building with a steel box offering a multipurpose space for dwelling, working etc. This project suggests the reuse of the existing building as well as giving an idea about the reanimation of a dilapidated area in a diverse way. Besides, a structure that has distinctive aesthetic values can be considered as a symbol of an emerging community.



Fig. 9: **Cavity and Fill**, by Dilara Has, graduate student

The last two projects add an additional futuristic dimension to the others. They belong to future more than today and seem to be the products of optimistic imaginations, hopes of happily organized societies and spaces.

Eye: Giving the impression of an enormous creature, a spaceship ported over a building, the project ‘**Eye**,’ provides the opportunity of

watching and discovering the ‘other.’ Made of a steel structure and having a futuristic style, this transportable body also gives the chance of dwelling at extraordinary points of the city.



Fig. 10: Eye, by Ayça Şen, undergraduate student

Journey -Between Different Times and Spaces: The elevated town, composed of differently sized units that are located at both sides of an elongated street lies adjacent to the Wall. In this neutralized settlement, people find the possibility of living in an alternative way, away from the mundane problems. They can either build visual or direct contact with people living in both sites. This utopian world stands next to the UN controlled Buffer Zone and creates a secondary sublimated area in which the people can live happily.

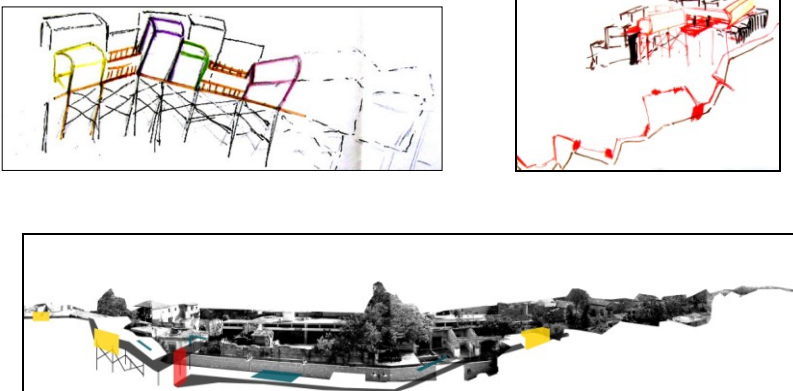


Fig. 11: Journey Between Different Times and Spaces, by Berna Göl, graduate student

Conclusion

The attachments take shape in the third space where the discourses are structured upon the following issues: deterritorialization, loss of identity, standardization, and racial, ethnical, religious and class discrimination. Thus, focusing on the discomfort of the marginalized people, -others- primary ideas are proposed and some projects are conceived. The attachments produced in this account get structural support, energy from the bodies that they are attached to and/or benefit from their formal codes while they also reveal the problems of the main structures like the prostheses which enable and protect the body though at the same time expose its disability.

Using the advantages of developed construction and communication technologies, the contemporary designers create unusual objects/structures, additional bodies in the cities. They believe that people will find the chance of adjusting themselves to the new conditions with these light, small, demountable and mobile structures which sometimes look as if they are spaceships or gigantic robots. Today, they may accommodate the people who need support for finding ways of overcoming the urgent problems in the cities but also have the potential of fulfilling their future requirements, e.g. the need for more accurate information and easier communication. With their artistic quality, attachments contribute to the dilapidated and devaluated cityscapes in a special way. For this reason, they may also draw the attentions of tourists, entrepreneurs and some specialists, although they are not the specifically created for increasing the imaginative attraction of cities or improving economic conditions as the new commodities of late capitalism. On the contrary, attachments are the symbols of the struggle and hope of the people in need of stabilizing their positions and gaining power against the dominants. However, their symbolical values exceed their practical benefits to a great extent.

At many parts, the walled city of Nicosia, inhabits a number of Turkish immigrants. Marginalized because of the economic and cultural differences, these people have established an enclave-habitat by settling in devastated buildings. In order to provide comfort that is reachable with minimum expenses they have added some objects/structures to the buildings and to their environments. This first layer of “attachments +” enable them -strangers of the city- to survive in the difficult city conditions. They give psycho-social-spatial support and the chance of being economically more productive.

During the workshop study, the students found the chance of better learning the characteristics of the architectural structure in the walled city of Nicosia. They observed the socio-spatial behavior of the inhabitants and even communicated with some of them. This direct contact taught them a lot and pushed them to enquire many questions about the policies and decisions on architectural heritage, socio-cultural status of the people living in historical buildings and their spatial interventions as well as the contemporary living conditions and the emerged issues in the developed world cities. They discussed on the people who are deterritorialized and discriminated due to various reasons but struggle to hold onto the city life. In this regard, the students brought forth many ideas and conceived some projects to produce the objects/structures - prostheses in the third space- that will remedy the present and future problems of others, the suffering people. This study helped them not only to enhance their knowledge but also gave the students a different design experience.

Notes

- ¹ Hatice Kurtuluş, Semra Purkis, “Türkiye’den Kuzey Kıbrıs’a Göç Dalgaları Lefkoşa’nın Dışlanmış Göçmen-Enformel Emekçileri” *Toplum ve Bilim*, 112, 2008: 60-100.
- ² Kurtuluş, Semra Purkis, “Türkiye’den Kuzey Kıbrıs’a Göç Dalgaları.
- ³ The workshop, “Attachment ++” was designed by Assoc. Prof. Dr. Aytanga Dener, a lecturer in Istanbul Technical University (ITU) while she was working as a visiting faculty in Cyprus International University (CIU) in 2008-2010 with her colleagues, Dr. Huriye Gürdallı, Near East University (NEU), Azmi Öge (CIU), Nezire Özgece (CIU) and Meray Taluğ (CIU).
- ⁴ Three graduate students from Istanbul Technical University (Berna Göl, Dilara Has and İpek Özmen) and ten undergraduate students from Cyprus International University, Department of Architecture (Ömer Akdeniz, Şeyda Altuntaş, Ceren Ateş, Nazan Cengiz, Uğur Erden, Fatma Eryiğit, Fatih Güneş, Fikret Metin, Ayça Şen, Büşra Uzun,) under the supervision of two instructors, Dr. Huriye Gürdallı from Near East University and the Assoc. Prof. Dr. Aytanga Dener (author of this paper) worked in the workshop, “Attachment (++)”.
- ⁵ Sennett, Richard, “Capitalism and the City,” in *Cities for the New Millenium*, eds. Marcial Echenique and Andrew Saint, New York: Spon Press, 2001, 15-22.
- ⁶ Edward W. Soja, “Thirdspace: Expanding the Scope of the Geographical Imagination” in *Architecturally Speaking: Practices of Art, Architecture and the Everyday* ed. Alan Read, New York: Routledge, 2000, 13-30.

- ⁷ Edward W. Soja, *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real -and- Imagined Places*, Massachusetts: Blackwell 1996.
- ⁸ Marc Augé, “Non-places” in *Architecturally Speaking: Practices of Art, Architecture and the Everyday* ed. Alan Read, New York: Routledge, 2000, 7-13.
- ⁹ Alan Read, “Introduction Addressing Architecture, Art and the Everyday” in *Architecturally Speaking: Practices of Art, Architecture and the Everyday* ed. Alan Read, New York: Routledge, 2000, 1-7.
- ¹⁰ Ton van Gestel, “Introduction,” in *Parasite Paradise: A Manifesto for Temporary Architecture and Flexible Urbanism* ed. Melis, Liesbeth, Rotterdam: NAI-Netherlands Architecture Institute, 2003, 7-13.
- ¹¹ Olof Koekebakker, “It is not the Last Word You Are Adding, But the First Word of the Next Stage An Interview with Peter Kuenzli,” in *Parasite Paradise: A Manifesto for Temporary Architecture and Flexible Urbanism* ed. Liesbeth Melis, Rotterdam: NAI-Netherlands Architecture Institute, 2003, 30-35.
- ¹² Giampiero Bosoni, “Parasitic Architecture,” *Lotus, Viral Architecture*, 133, 2008, 118-129.
- ¹³ Bosoni, “Parasitic Architecture”, 118-129.
- ¹⁴ Ton van Gestel, “Introduction,” in *Parasite Paradise: A Manifesto for Temporary Architecture and Flexible Urbanism* ed. Liesbeth Melis, Rotterdam: NAI-Netherlands Architecture Institute, 2003, 7-13.
- ¹⁵ Gijs van Denen, “The Art of Unsettled: Mobile Architecture and Its Political Surplus Value,” in *Parasite Paradise: A Manifesto for Temporary Architecture and Flexible Urbanism* ed. Liesbeth Melis, Rotterdam: NAI-Netherlands Architecture Institute, 2003, 14-19.
- ¹⁶ Denen, “The Art of Unsettled
- ¹⁷ Allen Jennifer, “Portrait of the Artist as an Architect” in *Parasite Paradise: A Manifesto for Temporary Architecture and Flexible Urbanism* ed. Liesbeth Melis, Rotterdam: NAI-Netherlands Architecture Institute, 2003, 180, 167-186.
- ¹⁸ Jennifer, “Portrait of the Artist as an Architect”. The term, ‘esthétique relationnelle’ is suggested by French critic and curator, Nicolas Bourriaud for interactive and performance art and it presents series of open relations.
- ¹⁹ Helen Castle, “Editorial,” in *Art+ Architecture* ed. Ivan Margolius, *Architectural Design*, 73: 3, 2003, 4-5.
- ²⁰ Jes Fernie, “Concrete Relationships Artists and Architects in Collaboration” in *Art+ Architecture* ed. Ivan Margolius, *Architectural Design*, 73: 3, 2003, 101-106.
- ²¹ Helen Castle, “Doing as Understanding an Interview with Will Alsop” in *Art+ Architecture* ed. Ivan Margolius, *Architectural Design*, 73: 3, 2003, 77-85.
- ²² Allen Jennifer, “Portrait of the Artist as an Architect” in *Parasite Paradise: A Manifesto for Temporary Architecture and Flexible Urbanism* ed. Liesbeth Melis, (Rotterdam: NAI-Netherlands Architecture Institute, 2003, (167-186) 180).
- ²³ Giacomo Borella, “The Work Addition For an Architecture of Manipulation,” *Lotus, Viral Architecture*, 133, 2008, 52-57.

- ²⁴ Hans Ibelings, “Mobile Architecture in the 20th Century,” in *Parasite Paradise: A Manifesto for Temporary Architecture and Flexible Urbanism* ed. Liesbeth Melis, Rotterdam: NAI-Netherlands Architecture Institute, 2003, 148-166.
- ²⁵ Ivan Nio, “From Clusters to Smallness Flexible and Temporary in Leidshe Rijn,” in *Parasite Paradise: A Manifesto for Temporary Architecture and Flexible Urbanism* ed. Liesbeth Melis, Rotterdam: NAI-Netherlands Architecture Institute, 2003, 20-29.
- ²⁶ Gijs van Denen, “The Art of Unsettled: Mobile Architecture and Its Political Surplus Value,” in *Parasite Paradise: A Manifesto for Temporary Architecture and Flexible Urbanism* ed. Liesbeth Melis, Rotterdam: NAI-Netherlands Architecture Institute, 2003, 14-19.
- ²⁷ Krzysztof Wodiczko, *Critical Vehicles: Writings, Projects, Interviews*, Massachusetts: MIT-Massachusetts Institute of Technology, 1999.
- ²⁸ Wodiczko, *Critical Vehicles*.
- ²⁹ Nabeel Hamdi, *Small Change: About the Art of Practice and the Limits of Planning in Cities*, London: Earthscan, 2004.
- ³⁰ See *supra* n.3 and 4.

Lefkoşa Şeriye Sicillerine Göre 18. Yüzyılda Akdeniz Ticaretinde Kıbrıs Adasının Önemi¹

Ali Efdal Özkul*

Yakın Doğu Üniversitesi

Öz

Kıbrıs, Akdeniz’de ve özellikle Doğu Akdeniz’de stratejik ve coğrafi bakımdan çok önemli bir konuma sahip bulunmaktadır. Söz konusu konumundan dolayı tarih boyunca Akdeniz ticaretinde önemli bir paya sahip olmuştur. Tarih boyunca Akdeniz’de ticaret yapan devletler Kıbrıs adasını da çeşitli amaçları için kullanmışlardır. Dolayısıyla Osmanlı ülkesinde ticaret yapan devletlerin hemen hemen hepsinin adada tüccarları bulunmaktaydı. Kıbrıs adasında bulunan yabancı tüccarların sorunlarıyla ilgilenmeleri için İstanbul’da elçileri bulunan devletler adaya vekilleri olan konsolosları atamaktaydılar. Söz konusu konsoloslara ticareti canlandırmak için imparatorluğun her yerinde olduğu gibi adada da geniş yetkiler verilmiştir.

Akdeniz’de yapılan Kıbrıs bağlantılı ticaret Kıbrıs halkını da etkilemekte ve adanın sosyo-ekonomik kültüründe derin izler bırakmaktaydı. Bu makalede Akdeniz ticaretinde etkili olan diğer liman kentleri ile Kıbrıs adasının ticarî boyutu ve adaya getirilen ürünler ile adadan götürülen ürünler arasında karşılaştırmalar yapılmıştır. Ayrıca Akdeniz’de yapılan kaçakçılık ve Osmanlı Devletine gümrük vermemek için kullanılan çeşitli yöntemlerin de Osmanlı devletinin ekonomisine yaptığı zararın boyutları verilmiştir.

İlgili araştırma 18. yüzyıldaki bilgileri kapsamakla birlikte, araştırma sürecinde genel olarak Osmanlı idaresinde Kıbrıs’taki ticaret ve ticarî ürünler üzerinde durulacaktır. Araştırma Kıbrıs Lefkoşa Şeriye Sicillerinden yola çıkılarak elde edilen verilerle desteklenmiştir. Ayrıca Kıbrıs adasında görev yapan konsolos veya konsolos vekilleri ile Avrupalı seyyahların ada ile ilgili tuttıkları günlüklerindeki bilgilerle de elde edilen veriler karşılaştırılmıştır.

Araştırma sonucunda öz olarak Kıbrıs adasının Akdeniz ticaretindeki önemi, adalılarının bu ticarettten etkilendikleri noktalar ile yabancı devletlerin temsilcileri olan konsolosların ve konsolos tercümanlarının adanın sosyo-kültürel yapısına yaptıkları olumlu-olumsuz katkılar ile ilgili sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler Kıbrıs, Konsolos, Ticaret, Tercüman, *Şer’i Sicil*

* Doç. Dr., Yakın Doğu Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, Tarih Öğretmenliği Bölümü, Lefkoşa, KKTC. E-posta: aeozkul@gmail.com

Abstract

Cyprus has a very important strategic geographic position in the Mediterranean and especially in the Eastern Mediterranean Sea. Because of this position, Cyprus has attracted an important part of the Mediterranean trade in the course of history, and the states in charge of trade in the Mediterranean Sea, held Cyprus for their different aims. Therefore, nearly all the states that were trading in the lands of the Ottoman Empire had merchants on the island. The states which had embassies in Istanbul used to appoint the consuls as their representatives on the island, to deal with the foreign merchants and their problems on the island. These consuls were given privilege by the Ottoman state to enliven the trade.

The trade conducted in the Mediterranean Sea, and which is related to Cyprus, affected the people of the island and left deep marks on the socio-economic culture. This study will focus on the influential port cities in the Mediterranean and discuss the dimension of trade in Cyprus in comparison with the exported and imported goods. In addition, trading conflicts and contraband activities in the Mediterranean, different measures taken not to pay the Ottomans tariffs and the harm given to the Ottoman economy by the contraband activities are highlighted.

This study includes data from the 18th Century and generally focuses on the trade carried out by the traders and their trading products in Cyprus under the rule of the Ottoman Empire.

This study has been supported by the data gained from Cyprus Nicosia judicial records (*Şer-i Sicil*) registers and from the diary entries of the consuls, vice-consuls and European travellers.

The findings of the study aims to demonstrate the importance of Cyprus in terms of trade in the Mediterranean Sea, the influence of such trade on Cypriot citizens, the positive effects and negative effects of the consuls and their interpreters on the socio-economic structure in Cyprus.

Key words: Cyprus, Trade, Consul, Dragomans, *Şer-i Sicil* (judicial records)

Giriş

Kıbrıs, Akdeniz’de ve özellikle Doğu Akdeniz’de stratejik ve coğrafi bakımdan çok önemli bir konuma sahip bulunmaktadır. Söz konusu konumundan dolayı ada, tarih boyunca Akdeniz ticaretinde önemli bir paya sahip olmuştur denilebilir. Tarihi devirlerden itibaren Akdeniz’de ticaret yapan devletler Kıbrıs adasını da çeşitli amaçları için kullanmaktaydılar. Dolayısıyla Osmanlı ülkesinde ticaret yapan devletlerin hemen hemen hepsinin adada tüccarları bulunmaktaydı. Kıbrıs’a gelip

giden yabancı tüccarlarla ilgilenmeleri için İstanbul'da elçileri bulunan devletler adaya vekilleri olan konsolosları atamaktaydılar. Söz konusu konsoloslara Osmanlı Devleti tarafından ülkedeki ticareti canlandırmak için çok geniş yetkiler verildiği kaynaklardan öğrenilmektedir.²

Akdeniz'de yapılan Kıbrıs bağlantılı ticaret Kıbrıs halkını da etkilemekte ve adanın sosyo-ekonomik kültüründe derin izler bırakmaktaydı. Bu araştırmada Akdeniz ticaretinde etkili olan diğer liman kentleri ile Kıbrıs adasının ticarî boyutu ve adaya getirilen ürünler ile adadan götürülen ürünler arasında karşılaştırmalar yapılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Akdeniz'de yapılan kaçakçılık ve Osmanlı Devletine gümrük vermemek için kullanılan çeşitli yöntemlerin ve Osmanlı Devleti'nin ekonomisine yaptığı zararın boyutları da tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kıbrıs adasında yapılan ticaret, bu ticarete başrolü oynayan *müstemen* tüccarlar ve onların getirdikleri veya alıp götürdükleri ticarî mallar ile bu mallardan adada alınan gümrükler sadece Kıbrıs açısından değil bütün imparatorluk için önemliydi. Kıbrıs adasında ticaret ve sanayi de Osmanlı Devletiyle birlikte gelişme göstermiştir denilebilir. Osmanlı idarecilerinin yaptıkları yeni düzenlemelerle Kıbrıs'ın fethinden itibaren söz konusu sektörler Lâtin kökenli tüccarların tekelinden çıkarılarak adalılarının bu sahalarda etkin olması sağlanmıştır. Bu arada Lâtinler döneminde (Lusignan-Venedik) önemli bir ticaret limanı olan Mağusa'nın yanına Osmanlı devrinde Tuzla (Larnaka) ve Limasol da eklenmiştir. Ancak Mağusa limanı fetihden itibaren Osmanlılar tarafından faal kullanılmadığından dolayı şehrin ticarî boyutu gittikçe düşmüştür (Jennings, 2006a: 294). Dolayısıyla 19. yüzyılda Mağusa adanın Tuzla ve Limasol'dan sonra gelen üçüncü işlek limanı durumundadır (Jennings, 2006a: 300). Kıbrıs'ı ziyaret eden seyyahlar adanın az sayıda limana sahip olmasına karşın bütün Levanten kıyılarında en iyi korunabilen ve daha fazla gemi barındırabilen limanlara sahip bulunduğunu aktarmaktadırlar (Jennings, 2006a: 296). Osmanlı Devleti'nin konsolosları Tuzla'da toplanmasından dolayı (Özveren, 1997: 15-16) zaman içerisinde Tuzla limanı, Doğu Akdeniz ticaretinde önemli bir ihraç ve transit limanı olmuştur (Çiçek, 2002: 377; Groot, 2006: 296). Kıbrıs'ın liman kentlerinin yanı sıra başkent Lefkoşa da adanın idarî merkezi olduğundan dolayı Osmanlılarla birlikte ticarî bir merkez konumuna da gelmiştir. Kıbrıs, ipek ve baharat ticareti terminallerine yakın kaldığı sürece başkent Lefkoşa bir ticaret merkezi olarak kalmaya devam etmiştir (Jennings, 2006b: 369). Özveren, 18. yüzyılda Kıbrıs adasının tüm bölgesel bağlantılarının Sayda'dan İskenderun'a uzanan bir coğrafi kıyı şeridiyle olduğunu bildirmektedir. Bu arada adaya İstanbul'dan gelen yönergelerin

ve Avrupa'dan yapılan yazışmaların Halep üzerinden yapıldığı görülmektedir. İlgili dönemde Kıbrıs adasının, Avrupa deniz ticaret bağlantılarıyla, özellikle coğrafi Suriye ağırlıklı Doğu Akdeniz ticaret ağının kesiştiği noktada bir ekonomik işlev üstlendiği anlaşılmaktadır (Özveren, 1997: 17).

Osmanlı Devleti, ticarete özellikle dış ticarete çok fazla önem veren bir devlettir. Bunun için de Osmanlı Devleti idarecileri ticaret yollarında ve limanlarında Avrupalı tüccar gemilerini Akdeniz'deki korsanlardan korumak için birçok önlem almaktaydılar. Bilindiği gibi dış ticaret çoğunlukla aman verilmiş tüccarlar tarafından yürütülmekteydi. Bu tüccarlar, Osmanlı ülkesinde ahidname ve kanunların kendilerine tanıdığı haklar ile ticaret yaptıklarından, Osmanlı tebaası olan yerli tüccarlara göre çok daha geniş ayrıcalıklara ve gümrük indirimlerine sahiptiler (Kütükoğlu, 1994: 581).

Yabancı Devletlere Adada Tanınan Ticarî Ayrıcalıklar

18. yüzyılda Akdeniz'de, Batılı devletlerden özellikle Fransa, İngiltere, Avusturya ve Hollanda arasında müthiş bir rekabet söz konusudur (KŞS, 14/122-1).³ Akdeniz ticaretine egemen olmak isteyen Fransa ve İngiltere devletleri arasında, zaman zaman denizde çatışmalar dahi meydana gelmekteydi. Bu ülkeler, Osmanlı ülkesine ürün getirdiklerinden, Akdeniz'deki rekabet nedeniyle aralarında çıkan çatışmalardan dolayısıyla Osmanlı Devleti de zarar görüyordu. Bu sebepten, “Çanakkale boğazından Akdeniz'in sonuna kadar olan yerlerin yöneticilerine” diye başlayan fermanlarda belirtildiği üzere, Osmanlı Devleti'nin amacı, Hıristiyan devletlerinin aralarındaki bu çatışmalardan, kendi halkının ve tüccarlarının zarar görmesinin önüne geçmektir. Söz konusu fermanlarda, ilgili görevlilere Osmanlı kara sularına gelen ticaret gemilerini korsanlardan korumak için, limanlara gelen korsanların hemen yakalanması ve ancak, tüccar gemisi limandan ayrıldıktan sonra bırakılmaları emrediliyordu. Ayrıca farklı devletlerin arasında çatışma çıkmaması için de her devletin konsolosu uyarılıyordu. Bütün bu uyarılara rağmen, yine de birbirine saldıran gemiler Osmanlı ülkesinde hangi limana gelirse, hemen bu gemilere el konulup içindekilerin hapsedilerek *Divan-ı Hümayun'a* konu ile ilgili bilgi verilmesi isteniyordu. Ayrıca gemi içerisindeki gasp edilmiş eşyaların, kimse tarafından satın alınmaması için gerekli uyarılar yapılmakta idi. Tüm bu uyarılara rağmen padişah hükmüne karşı gelecek Osmanlı reayası olursa, ömür boyu kürek cezasına çarptırılacağı bildiriliyordu. Ayrıca herhangi bir ülkenin gemisine binmek

isteyen o ülke vatandaşları, ancak kendi konsoloslarından izin aldıktan sonra gemilere binebilecekleri belirtiliyordu (KŞS, 17/1-1; KŞS, 17/61-1; KŞS, 17/71-1; KŞS, 17/78-1).

Girit'te meydana gelen Osmanlı Devleti ile Venedik arasındaki savaşlar Kıbrıs adası üzerinde olumsuz bir etki yapmamıştır. Ancak Girit'in Osmanlılar tarafından fethedilmesiyle birlikte, Kıbrıs'ın Akdeniz ticaretindeki önemi olumsuz etkilenecektir. Kıbrıs adası tüm olumsuzluklara rağmen 17. ve 18. yüzyıllarda hala Levant ticaretinin önemli merkezleri arasında yer almaktaydı (Groot, 2006: 296-97). Kıbrıs'ın Avrupa ve Suriye ile ticarî bağlantısını Levant Company sağlamaktaydı. Kıbrıs'a batıdan olduğu gibi Anadolu ve Suriye eyaletlerinden de tüccarlar gelmekteydi. Söz konusu tüccarlar Anadolu'nun bazı ürünlerini Kıbrıs üzerinden Avrupa'ya pazarlamaktaydılar (Çiçek, 2002: 378). 18. yüzyılın ikinci çeyreğinde Kıbrıs; İngiltere, Fransa, Danimarka, Hollanda (*Nederlande*), Venedik, Ceneviz, Sicilya-Napoli (*Sicilyateyn-Analpa*), Dubrovnik, Avusturya (*Roma-Nemçe*) ve İsveç devletlerinin ticaret yaptıkları bir ada şekline gelmiştir. 19. yüzyılda bu ülkeler daha da artacaktır (Özkul, 2011:309-10). Adada faaliyet gösteren tüccarlar arasında İngilizeli ve Fransalı tüccarlar çoğunlukta idi. Kıbrıs adasından genellikle ihracatı yasak olmayan ürünler, daha çok ham madde şeklinde alınırken, adaya işlenmiş mallar getirilmektedir. Bunlar içerisinde yünlü ve pamuklu dokumalar ön sıralarda yer almaktadır (Özkul, 2006: 330-31).

Fransa'nın İstanbul elçisi olan Markiro Vilenof, 17 Mayıs 1736 tarihinde merkeze yazdığı bir dilekçede Kıbrıs'taki Fransız tüccarının, yerli ağalardan ve sair reayadan *ahidname-i hümayun* uyarınca satılması yasak olmayan ipek, pamuk ve sair emtia ile eşya satın aldığını, yalnız Kıbrıslıların, ürünlerin ağır gelmesi için, içlerine hileyle çeşitli yabancı maddeler koyduklarını bildirerek, devletten bunun önlenmesini talep etmektedir. Bu şikâyet üzerine, İstanbul'dan gönderilen emirle satılan ürünlerin temiz, yani hilesiz olması isteniyordu (KŞS, 14/120-2).

Batılı devletlerin elçilerinin, Osmanlı Devleti üzerindeki etkilerini gösteren başka bir örnekte ise, Tuzla limanında meydana gelen bir kaza sonucu batan İngiliz ve Hollanda tüccarlarına ait gemideki eşyaların, olayda sorumlulukları bulunanlara tazmin ettirildiği görülmektedir. Batan gemiden, bu sırada limanda bulunan Fransız gemisi tayfalarının yardımıyla sadece yedi denk⁴ yapağı ile iki denk pamuk kurtarılabılmıştır. Kurtarılamayan malların bedeli olarak 55.000 kuruşluk bir zarar tespiti yapılmıştır (KŞS, 14/121-1).

Kıbrıs'taki Fransız konsolosu, İstanbul'daki Fransız elçisi aracılığıyla Osmanlı Devleti'nden, adadaki Fransız tüccarlarına ve onlara yardım eden simsarlara, *ahidname-i hümayunda* verilen hakları korumak için dilekçe sunabiliyordu. Kıbrıs'ta bulunan Fransız tüccarlarına yardım eden simsarlardan cizyeden başka vergi alınmaması konusunda Fransız elçisinin isteği üzerine, İstanbul'dan emirname gönderilmiştir (Kasım 1750) (KŞS, 16/187-1).

18. yüzyılın ikinci çeyreğinde Osmanlı Devleti, Avusturya (*Roma*) İmparatorluğu ve Fransa krallığı ile yeni ticaret antlaşmaları yaptığı sicillerden öğrenilmektedir. Kıbrıs muhassılı Ebubekir Paşaya gönderilen fermanla Osmanlı Devleti ve Roma İmparatoru, Cermanya Kralı, Lorno, Toşka, Düka-ı kebir ve nice yerlerin hükümdarı olan Françesko ile yapılan ahidname-i hümayunun şartları bildirilmiştir. Nemçe Devleti'nin elçisi olan Arlık Hristatorada Benkler aracılığıyla iki devletin tüccarı için faydalı olacak on yedi maddelik bir dostluk antlaşması yapıldığı belirtilmiştir (17 Temmuz 1748).⁵ Bu antlaşmaya göre, Avusturya İmparatoru'na bağlı reaya ve tüccarlar Osmanlı ülkesinde serbestçe ticaret yapabilecekler, Osmanlı tebaası da Avusturya İmparatoru'na bağlı yerlerde aynı haklara sahip olacaktır. Herhangi bir sebeple gemileri zarar görecekt olursa, tamir edilmesine izin verilecektir. Avusturya İmparatoru'nun bayrağı ve *penanatası* ile (yelkeniyle) Osmanlı ülkesine gemiyle gelen tüccar ve reayaya hiçbir şekilde zarar verilmemesi hususunda, merkez ilgili yerlerin yöneticilerini gönderdiği yazıyla uyarılmıştır. Bu dostluk anlaşmasıyla Avusturya İmparatoru'na bağlı tüccarlar, Osmanlı ülkesine her türlü ürünü getirebilecekleri gibi, ihracı yasak olan ürün ve mallar dışında, istedikleri ürünü ya da malı satın alıp götürebileceklerdi (KŞS, 17/87-2). Fransa kralı ile yapılan 1740 tarihli ahidnamede de Avusturya ile yapılan dostluk anlaşmasında olduğu gibi Osmanlı ülkesinde ticaret yapan Fransız tüccarlarına verilen ayrıcalıklarla ve Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki dostluğa yer verilmiştir (KŞS, 15/197-1).

Sonuç olarak Osmanlı Devleti'nin ülkesindeki ticareti geliştirmek için yabancı devletlere verdiği geniş ayrıcalıkların hep kendisine zararı olduğunu söyleyebiliriz. Bu ayrıcalıklar ülkedeki yaşam koşullarını da derinden etkilemiş ve yerli sanayinin gelişmesine engel olmuştur.

Akdeniz'de Korsanlık-Kaçakçılık

Osmanlı Devleti, ticareti canlandırmak ve ticarettten elde ettiği gelirleri artırmak için Akdeniz'deki korsanlarla ve kaçakçılıkla da mücadelesini

sürdürmekte idi. Özveren, 17. ve 18. yüzyıllarda Kıbrıs ticaretinin neredeyse sürekli bir korsan tehdidi altında bulunduğunu belirtmektedir. 17. yüzyılın ortalarından itibaren azaldığı görülen korsan tehlikesinin 18. yüzyılda arttığı anlaşılmaktadır. Hatta ilgili dönemde Larnaka Fransız konsolosu her türlü güvenlik önlemi alınmadan hiç bir Fransız gemisinin denize açılmaması için uyarı yapmaktadır. Bu arada 18. yüzyılın ikinci yarısında Fransız konsolosuna göre İngiltere destekli Yunan korsanlarının Larnaka'yı tehdit etmekteydiler. Akdeniz'deki korsanlık sorunundan dolayı zaman zaman Osmanlı idarecileri ile Fransız konsolosları karşı karşıya gelebilmekteydiler (Özveren, 1997: 17-18). Osmanlı idarecileri de Akdeniz'deki korsanlık faaliyetlerine önlem alınması için ilgili görevlilere emirnameler göndermekteydi.

Bu amaçla Akdeniz'e kıyısı olan bölgelerin yöneticilerine İstanbul'dan çeşitli zamanlarda emirnameler gönderilmekteydi. Temmuz 1741 tarihli emirnamelerin birisinde Fransa'nın *Cezair-i Garb* korsanlarının bazen Akdeniz'deki Fransız tüccar gemilerine saldırdıkları, bazen de limana yanaşmış olan gemilerine zarar verdikleri şikâyeti üzerine, merkez, kendi kontrolündeki denizlerde Fransız tüccar gemilerine korsanlar tarafından zarar verildiği takdirde, bu zararın, korsanlara engel olmayan görevlilerce karşılanacağını ilgililere bildirmiştir (KŞS, 15/146-1).

Benzer bir şikâyette ise, bu sefer İstanbul'daki Fransız elçisi Markir Danyon merkeze sunduğu dilekçede İskenderun limanında, ocak korsanlarına ait bir teknenin iskeledeki Fransız tüccarlarının mallarına el koyduğunu hatırlatarak, aynı şeyin tekrarlanmaması yolunda Osmanlı Devleti'nden önlem almasını talep etmiştir. Bunun üzerine, İstanbul'dan Kıbrıs'taki yöneticilere gönderilen padişah hükmünde gerekli önlemlerin alınarak benzer bir durumun adanın limanlarında tekrarlanmaması emredilmiştir (Kasım 1739) (KŞS, 15/110-2).

Korsanların faaliyetlerini önlemede kararlı olan Osmanlı Devleti, zaman zaman donanmasını Akdeniz'e çıkardığı gibi, İstanbul'a mal getiren gemilere donanma gemileri tarafından eskortluk yapıyordu. Bu kez de donanmadaki kaptan ve leventler tüccarlar için gizlice mal taşımaları söz konusu oluyordu. Bu taşınan malların içerisinde kahvenin önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Bu ürünü limana veya iskeleye donanma getirdiğinden, ondan gümrük de alınmamaktaydı. Bu da, Osmanlı Devleti'nin gümrük gelirlerinin azalmasına neden oluyordu. Bu duruma değinen 1750 tarihli bir ferman Kandiye ve Hanya muhafızı olan vezirlere, İzmir ile Girit, Rodos, İstanköy, Kıbrıs ve Sakız adalarının kadılarıyla Kıbrıs ve Sakız muhassıllarına yazılmıştır. İskenderiye ile

Dimyat taraflarından ve Akdeniz'in (*Babr-ı Sefid*) başka yönlerinden İstanbul'a ve Osmanlı ülkesindeki diğer iskelelere gelen tüccar gemilerini, korsan keferesinden korumak için, devlet tarafından yenilenen *donanma-yı hümayun* kalyonları Akdeniz'de devriye gezmektedirler. Bu sefer de bu gemiler içlerinde kahve, pirinç ve çeşitli eşya taşıdıkları bildirilip buna engel olunması emredilmektedir (Özkul, 2005: 202). Bunun yanı sıra son yıllara kadar ticareti yasak mallardan olan kahve, ticareti serbest bırakılmasına rağmen, tüccar gemileri tarafından çok geç getirildiğinden ve ulaşım esnasındaki olumsuzluklar nedeniyle az miktarda kahvenin ülkeye ulaşması, mîrî kalyonlarının kaptanları ve leventlerinin tüccarlara ait eşyaları, özellikle kahveyi taşımalarına neden olmaktadır.

Donanmada bulunan denizciler, ülkede herhangi bir iskeleye giderek, bahsi geçen ticarî malları gümrük ve vergi ödemedi, Batılı tüccarların temsilcilerine teslim etmektedirler. Devlet, bunların önüne geçilmesi ve getirilen kahveden, hatt-ı hümayûn uyarınca belirlenen, 5 para gümrük vergisinin herkesten alınacağını bildirmektedir. Ayrıca söz konusu vergiyi vermemek için kahveyi kaçak yolla getirenlerden ise, verginin ikişer kat olarak tahsil edilmesini emretmektedir (KŞS, 16/185-1; KŞS, 15/216-1). Ancak diğer ürünlerde olduğu gibi kahve ticaretinde kaçakçılığın önüne geçmek pek mümkün olmuyordu.

Korsanlara karşı bu kadar değişik tedbirler alınmasına rağmen Akdeniz kıyılarında kol gezen korsanların Osmanlı ticaretini baltayan ve ekonomisini zarara sokan faaliyetlerinin önüne tam olarak geçilemediği anlaşılmaktadır. Zaman zaman Akdeniz'deki korsanların, Kıbrıs'ın kıyı bölgelerine saldırarak, buradaki halkın canına ve malına zarar verdikleri de görülmektedir. Kıyı kesiminde oturan insanlar korsanların can ve mallarına verebilecekleri zarar korkusundan, kurtuluşu iç kesimlere kaçmakta buluyorlardı. Bu konuda, Kıbrıs adasındaki görevliler merkez tarafından uyarılmakta, hatta bazen durumu yerinde görmesi ve gerekli önlemlerin alınmasını sağlamak için bizzat İstanbul'dan sadrazam ağalarından birisi Kıbrıs'a gönderiliyordu (KŞS, 14/86-2). Bazı dönemlerde Kıbrıs kıyılarına saldıran korsanlardan bazılarının adadaki askerler tarafından yakalandığı belgelerden anlaşılmaktadır (Özkul, 2006: 226).

Kıbrıs'ta Ticarete Kullanılan Paralar

Kıbrıs adasında ticarî faaliyetlerle yapılan her türlü alışveriş işlemlerinde çok çeşitli paralar kullanılmaktadır. Osmanlı Devleti yayınladığı fermanlarda paraların değerlerini bildirmek suretiyle söz konusu

faaliyetlerin daha düzgün bir şekilde yapılmasını sağlıyordu. Kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla Kıbrıs adasında halkın en fazla kullandığı para birimleri akçe, para ve kuruştur. 18. yüzyılda Kıbrıs'ta kullanılan paralar arasında zolta, eşrefi altun, zincirli Mısır altunu, zincirli İstanbul müdevver altunu, tuğralı Mısır altunu, Frenk altunu, tuğralı altun, fındık altunu, fulusa, zer-i mahub, marbaş (Nemçe sikkesi), boz para, beyaz akçe, çürük akçe ve sağ akçe bulunmaktadır.⁶

Ticaretin en önemli unsuru olan para hakkında 1747 yılında yazılmış bir fermanla, *marbaş* adlı Nemçe sikkelerinin değerinin 15 para olmadığı, sadece her adetinin içerisinde 25 akçelik gümüş bulunduğu ifade edilerek, ayarı noksan olan bu para tedavülden kaldırılmıştır. Halka ellerinde bu paradan bulunanların darphane-i âmireye götürmeleri halinde, gümüşün mîrî fiyatıyla değiştirebilecekleri duyurulmuştur (KŞS, 17/87-1). Başka bir kaynaktan ise, *marbaş* adlı Avrupa kaynaklı sikke 1764 yılında, ayarı noksan olduğu için, tedavülden kaldırılmış ve değeri ise 10 akçe olarak belirtilmiştir (Öztürk, 2002: 803).

Lefkoşa Sicillerindeki Ticarî Davalar

Lefkoşa Şer'î Sicilleri incelendiğinde çeşitli davalar içinde de dış ticaretle ilgili bilgiler bulunduğu görülmektedir. Belgelere yansıyan 30 Haziran 1729 tarihli bir alacak-verecek davasında, Kıbrıs kıyılarında batan bir ticaret gemisinin kurtarılan yükleriyle ilgili olarak, ortaya çıkan sorunlara da rastlanmaktadır. Aslen Akdeniz'de Dimyat iskelesinden olup Lefkoşa'da *Han-ı Cedit*'de kalan el-Hac Hasan ve Antalya kasabasından İbrahim Beşe ibn-i el-Hac Halil ve el-Hac Ebubekir bin Mustafa adlı kimseler, kayıp mallara devlet adına el koyan yerli yeniçeri başçavuşu Mustafa Ağa'ya başvurarak, beş ay önce kara sığır ve camus gönlerinin Dimyat iskelesinden gemi ile Antalya kasabasına götürülmesi sırasında, geminin şiddetli rüzgârdan dolayı Kıbrıs adası açıklarında Lefke sahillerinde batması üzerine, kurtarılan derilerin bedeli olan 105 kuruşu teslim almışlardır (KŞS, 13/129-4). Burada, Kıbrıs'la ilgili olmayan bir ticaretin, Akdeniz'deki şiddetli rüzgâr nedeniyle, Kıbrıs açıklarına sürüklenerek batan bir gemideki kurtarılabilen mallara devlet adına *beytülmal emini* el koymuştur. Ancak malların sahipleri, beytülmal emininin söz konusu mallarının karşılığı olan parayı almayı başarmışlardır. Ayrıca gerek bu örnekte gerekse de bir önceki örnekten Lefkoşa'ya gelen yabancı tüccarların *Han-ı Komari* ile *Han-ı Cedit*'te kaldıklarını ve ticareti buralardan yönlendirdiklerini de öğreniyoruz.

Sicillere yansıyan bir miras davasından ise adada yapılan tütün ticareti

hakkında bilgi bulabiliyoruz. 31 Ocak 1732 tarihli belgede Lefkoşa Mahmud Paşa Mahallesinden Abdullah oğlu Mustafa, aslen Kudüslü olup Karamanî-zâde Mahallesinde kalırken, ölen İbrahim oğlu Cabbar'ın zimmetinde kalan tütün bahasından 250 kuruş hakkını, *vasi-i muhtar* olan Ahmet oğlu Hüseyin'den mahkeme kararıyla almıştır (KŞS, 14/37-1). Tüccarların, Kıbrıs'a satmak için getirdikleri *fimadiye* ve *milas* denilen tütünün *alası*nın vukıyyesinden 0,5 kuruş, *evsat*nın vukıyyesinden 40 ve *ednas*nın vukıyyesinden 0,5 *sağ akçe* gümrük alınmakta idi. Başka bir kayıтта ise adada satılan beş kıyye tütünün 1,120 para olduğunu öğreniyoruz (Özkul, 2006: 376).⁷

Daha önce de değinildiği üzere Kıbrıs adasındaki ticarî ürünlerden biri de kahvedir. Kahvenin adada üretilmeyip adanın ithal ettiği ürünlerden biri olduğu sicillerden öğrenilmektedir. Belgelerden Kıbrıs kahve rüsümü mukataasının İstanbul kahve rüsümü mukataasına bağlı olduğu anlaşılmaktadır. 1741-42 yılında İstanbul, İzmir, Sakız, Kıbrıs ve etraftaki adaların kahve rüsümü mukataasını ortaklaşa olarak malikâne şeklinde ellerinde tutan Halil, Hüseyin, diğer Halil ve Ali'nin, Kıbrıs muhassılının mukataaya müdahale edip Kıbrıs'a gelen kahvenin her vukıyyesinden aldıkları 5 para *rüsum-ı mîrî*yi toplaması için emanet olarak, Kıbrıs kahve rüsümü mukataasına atadıkları Abdurrahman'a engel olduğu şikâyetleri üzerine, İstanbul, muhassılın mukataaya müdahale etmemesini istemiştir (KŞS, 15/143-1).

Kahve rüsümü mukataası ile ilgili karşılaşılan başka bir örnekte ise, 1741-42 yılı başından bu yılın sonuna kadar emanet olarak Kıbrıs kahve rüsümü mukataası üzerinde olan el-Hac Abdurrahman, bir senede Tuzla gümrüğüne üç defada gelen, toplam 244 *vukıyye* kahvenin, gümrük emini Hasan tarafından tahsil edilen 39,5 kuruşu eminden teslim almıştır. Bunun yanında Limasol iskelesine gelen ve Lefkoşalı Usta Ali'ye Kıbrıs'ta satması için, İstanbul'daki kardeşi tarafından yollanan 500 *vukıyye* kahvenin vergisini el-Hac Abdurrahman, Ali'den almak isteyince sorun çıkmış ve Lefkoşa naibi el-Hac Yunus durumu merkeze bildirmiştir. İstanbul'dan verilen cevapta ise, Kıbrıs'a gelen kahvenin her şekilde vukıyyesinden 5 para *resm-i mîrî* alınması istenmiştir. Fakat bunun yanında *millet-i nasarâdan* (gayrimüslim) kendi memleketlerine gönderdikleri kahveden resm-i mîrî alınmayacağı, ancak bunlar da kahveyi İslâm ülkelerinde satarlarsa resm-i mîrî tahsil edileceği belirtilmiştir (KŞS, 15/216-1). 1741-42 yılında Kıbrıs adasına iki yoldan toplam 744 *vukıyye* kahve geldiği görülmektedir.

Sonuç olarak Osmanlı Devleti Akdeniz'deki korsanlık faaliyetlerinden

oldukça zarar görmüştür. Bunlarla mücadele için devlet imkânlar nispetinde çeşitli çareler üretmiş ama yine de tam olarak korsanların faaliyetlerine engel olamamıştır. Korsanlara engel olmak için donanmasını Akdeniz'e çıkardığında bu sefer de donanmadaki leventlerin karıştığı kaçakçılıkla karşılaşmaktaydı.

Gümrükler ve Kaçakçılık

Dış ticareti ilgilendiren Kıbrıs adasındaki bir başka mukataa ise, *resm-i gümrük*tür. Resm-i gümrük mukataası ile karşılaşılan belgelerde, imparatorluk genelinde gümrüklerin düzenli alınmasıyla ve hangi koşullarda ne şekilde gümrük alınacağıyla ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bunlarda genel bir gümrük resmî de belirtilmiştir. 1743-44 tarihli bir emri şerifte Osmanlı ülkesindeki iskelelere gemiler ile gelen eşya, eğer gemilerin yanaştıkları iskelelerde *ibraç* (çıkarma) ve *güşad* (açma) olunur ise, o iskelede gümrük vergilerinin alınması istenmektedir. Eğer gemi iskeleye gelerek, sadece orada beklerse ve getirdiği ürünlerden satış yapılmazsa, bu iskelede herhangi bir gümrük alınması söz konusu değildi. Ayrıca bu şekilde iskelelere gelen gemilere, başka iskelede satacakları ürünler için, birkaç akçe karşılığında gümrük eminleri tarafından gümrükleri alındı diye belge verilmemesi emredilmektedir (KŞS, 15/191-2). Çünkü ülkenin genelinde tüccar taaifesi, uğradıkları bazı limanlarda eşya satmadıkları halde, hile ile gümrüklerini ödediklerine dair tezkire alarak, esas eşya satacakları iskele eminlerinin ve o yöre halkının zarar etmesine neden oluyorlardı. Osmanlı vergi düzenine göre bir üründen bir kez gümrük alınabildiğinden, bu sorun devletin gümrük gelirlerinin de azalmasına sebep olmaktadır. Gümrük resmî ödendiğinde tüccara *edâ tezkiresi* adıyla bir tezkire verilir ve böylece tüccar, artık o maldan dolayı Osmanlı ülkesinde bir daha gümrük ödemezdi (Kütükoğlu, 1999: 331). Yalnız bu gümrük resmînin ilk satış yapıldığı limanda alınması gerektiği, belgelerde ısrarla vurgulanmasına rağmen, yine de, bazı gümrük eminlerinin, birkaç akçe karşılığında gümrükleri alındı diye, Batılı tüccarlara tezkire verdikleri görülmektedir.

Halep şehrinin gelirinin büyük bir kısmını Batılı devletlerle yapılan ticarettten alınan gümrük gelirleri oluşturmaktadır. Bundan dolayı Halepli görevliler, Batılı tüccarların Halep'e gelmeden önce, özellikle Kıbrıs adasına uğradıklarını ve burada eşya satmadıkları halde, bir şekilde hileyle birkaç akçeye gümrük verdiklerini gösteren edâ tezkiresi aldıklarını bildirip İstanbul'dan bunun önüne geçilmesini istemektedirler. Bunun üzerine merkezden gönderilen padişah emrinde hileyle gümrük tezkiresi

verilmemesi için resmî görevliler uyarılmıştır (KŞS, 15/143-2; KŞS, 15/143-1).

Bu konuyla ilgili olarak zamanın padişahı tarafından Trablusşam valisi, Sayda beylerbeyi ile Trablusşam, Kıbrıs, Sayda, Yafa, Akka, Lazkiye, Mısır İskenderiyesi ve İskenderun iskelelerindeki kadılar, naipler, gümrükçüler ve iskele eminlerine gönderilen emirnamede, söz konusu yerlere gemiler ile gelen emtia ve eşya, eğer gemilerin demirledikleri iskelelerde çıkarılırsa, gümrük vergilerinin buralarda alınacağı ve satışı yapılmayan eşyadan gümrük alınmaması gerektiği belirtilip diğer iskelelerde satılacak olan eşyalar için tüccar taifesinin hile ile birkaç akçe karşılığında eminlerden edâ tezkiresi almalarına engel olunması istenmektedir. Alınan bu tedbirle devletin uğradığı zararın önüne geçilmeye çalışılmıştır.

İstanbul'dan bölgeye gönderilen başka bir fermanla ise İskenderun, İzmir ve diğer iskelelere götürülecek olan eşyalar bilerek Kıbrıs, Trablusşam, Sayda ve Vıladıka iskelelerine uğrayıp taşıyan gemilerin tüccarlarının herhangi bir eşya çıkarmadıkları halde, iskele eminlerinden gümrük vergisi alınmıştır diye edâ tezkireleri aldıkları bildirilip bunun önlenmesi emredilmekte olup getirilen eşyalardan ancak %3 gümrük alınabileceği belirtilmektedir (Ekim 1743) (KŞS, 15/191-2). Osmanlı ülkesinde bir eşya için sadece bir defa gümrük ödenmekte idi. Gümrük resmî yalnız ithal edilen mallardan değil aynı zamanda ihraç yapılan mallardan da alınıyordu (Kütükoğlu, 1999: 331).

İstanbul ve ona bağlı gümrüklerin yöneticisi olan İshak'a gönderilen 1749-50 tarihli bir fermanla ise, tüccar taifesinin karadan veya denizden getirdikleri *me'kûlât* (yiyecek), *melbûsât* (giyecek), hububat, gön, temür (demir), çuka ve kumaştan her ne kadar varsa Müslüman tüccardan %3 akçe gümrük ve %1 akçe *zarar-ı kasaba*,⁸ ki toplam %4 akçe gümrük, kefere ve Yahudi tüccarlarından ise %4 akçe gümrük ve %1 akçe zarar-ı kasaba olmak üzere %5 akçe gümrük alınacağı bildirilmektedir. Ayrıca kahveden alınan verginin ise, Müslüman'dan *vukeyye* başına 8 akçe, kefere ve Yahudi'den ise, *vukeyye* başına 10 akçe olacağı bildirilmiştir (KŞS, 16/205-1).

Daha önceki yıllarda Osmanlı ülkesinde ticaret yapan devletlerin istekleri doğrultusunda Batılı tüccarlardan alınan gümrük resmî %3'e düşürülmüştür. Bu ayrıcalık ilk önce 1601 yılında İngiltere'ye verilmiş, arkasından diğer devletler de bu haktan faydalanmışlardır (Kütükoğlu, 1999: 331). Ancak 1749 yılında Kıbrıs adasındaki gümrüklerde alınan vergilerin artırıldığı görülmektedir. Daha önce kahvenin vukıyyesinden 5

para *resm-i mîrî* alınırken, yukarıda görüldüğü gibi bu da artırılmıştır. Gümrüklerde ise %1 akçelik bir kasaba zararı farkı konmuştur. Benzer durumlara Basra'da rastlanmaktadır. Burada valiler gümrüklerde indirim yapılmasına karşın, mallardan %5, hatta bazılarında %6 gümrük resmî almışlardır (Kütükoğlu, 1988: 539).

Gümrüklerle ilgili bir başka hükümden ise, Girne gümrüğünün ortaklaşa olarak iltizam şeklinde mutasarrıfları olan Lefkoşa Terbiyodi Mahallesinden Acı Nikola veled-i Beraşoka, Hancı Hüseyin Çelebi ibn-i Mustafa ve el-Hac Ömer ibn-i Ebubekir, otuz dokuz aylık hesaplarını aralarında gördüklerinde Acı Nikola, kendine altı aylık eksik verildiğini ve 400 kuruş tutan altı aylık alacağını talep ederek mahkemeye başvurmuştur. Ancak Acı Nikola'nın son altı ayda kendi isteğiyle gümrükten ayrıldığı diğer mutasarrıflar tarafından kanıtlanınca davayı kaybetmiştir (22 Ağustos 1733). İltizama verilen Girne gümrüğünün yıllık gelirinin 2.400 kuruş olduğu anlaşılmaktadır (KŞS, 14/100-2).

İmparatorluğun birçok yerinde bulunan gümrükler Osmanlı Devleti'nin önemli gelir kaynaklarından birisiydi. Batılı devletler Osmanlı Devleti'nden elde ettikleri ayrıcalıklar sayesinde Osmanlı ülkesinde serbestçe ticaret yapmaktaydılar. Bu ticaret sırasında devlete çok düşük gümrük ödemektedirler. Ama *müstemen* tüccarlar bu gümrükleri ödememek için de çok çeşitli yöntemler kullanarak Osmanlı Devleti'ni zarara uğratanlardı. Kıbrıs gibi Akdeniz'de transit kullanılan limanlar bu tip kaçakçılıkta çok fazla kullanılmaktaydı.

Kıbrıs'ta Ticarete Konu Olan Ürünler

Kıbrıs adasında önemli ticarî ürünler arasında olan buğday, tuz, ve şarap Venedik Devleti'ne adadan gönderilmekteydi. 1585'te Sagredo, Larnaka'nın (Tuzla) tuz gelirinin üçyüz bin dukadan sekiz bine düştüğünü belirtmiştir. Cotovicus, 1598 yılında adanın bereketli oluşundan bahsetmektedir. İyi sulanmış hububat, pamuk ve şeker tarlalarının Cithera'da (Değirmenlik) bulunduğunu; çok iyi meyvenin Lapitos (Lapta) ve Kukla'da yetiştiğini; pamuk, şeker, limon ve portakal'ın üretildiğini anlatmaktadır. İpek, pamuk, keten, yün, hububat, yağ, bal, peynir ve şarabın adada bol olduğu anlatılmaktadır. Venedikliler tuz gibi adadaki diğer ticarî ürünlerden elli bin *scudi*⁹ almaktaydılar (Erdoğan, 2004: 225-26; Jennings, 1993: 301-02). Pococke, 1738 yılında adadan birçok çeşit ürün ihraç edildiğini aktarmaktadır. Bunlardan buğday Akdeniz'deki Latinlere; pamuk Hollanda, İngiltere, Venedik ve Livorno'ya; yün İtalya ve Fransa'ya; pamuklu dokumalar ve ham ipek İngiltere'ye ihraç edildiğini

bildirmektedir (Jennings, 1993: 353). Özveren, 18. ortalarında Kıbrıs'tan Fransız tüccarları aracılığıyla Fransa ve İtalya'ya ipek, pamuk ve yün alındığını, Kıbrıs'a ise çeşitli dokuma kumaşların satıldığını belirtmektedir. Bu arada Fransa'nın Kıbrıs'tan ithal ettiği ürünler arasında ipek birinci sırada yer alırken, İtalyan şehir devletleri için yapılan alımlarda pamuk önde gelmekteydi. Adada ticaret yapan İngilizlerin ilgi alanında da ipek ve pamuk bulunmaktaydı. Özveren'e göre İngilizler bu ürünlerin ticaretinde Fransızların gerisinde kalmaktaydılar. Hatta İngiliz kumaşlarının büyük kısmının Fransız ticareti kanalıyla adaya ulaşması, Fransa'nın Kıbrıs ticaretindeki öncü konumunu göstermektedir (Özveren, 1997: 19).

Tarih boyunca Kıbrıs adasının en önemli ekonomik kaynaklarından biri de pamuk olmuştur. Kıbrıs, Venediklilerin yönetimi altında bulunduğu zamandan beri, pamuk mahsulünün kaynağı olarak kabul edilmiştir (Damlıbağ, 2007: 51-52). Lane, Kıbrıs pamuğunun 13. yüzyıldan itibaren Venedik ve diğer Avrupa devletleri için önemli olduğunu belirtir. Kıbrıs'ın güney kıyılarında yer alan Limasol, Piskopu ve Kukla civarları pamuk tarımı için oldukça elverişliydi. Adanın kuzeyinde ise Lefke ve Lefkoşa'nın etrafındaki ovalarda pamuk yetiştiriliyordu (Erdoğan, 2002: 632-33). Lefkoşa'nın etrafındaki neredeyse her köy pamuk dokuma tezgâhına sahipti. Hatta bazı büyük köylerdeki evlerde pamuk ve ipekli maddelerin yapılması için elle dokunan tezgâhlar bulunmaktaydı (Jennings, 2006b: 375). Yeni ve daha ucuz şeker kaynakları bulununca Kıbrıs şekerinin Avrupa pazarlarında değeri azalmıştı. Bunun üzerine Kıbrıslı şeker üreticileri şeker yerine pamuk yetiştirmeye başlamıştır. 1576 yılında Porcacchi'ye göre şeker kamışı ekimi terk edildiği zaman adada pamuk ekimi daha karlı bir hale gelmişti (Jennings, 1993: 298).

Seyyah Sandys, 1610 yılında adanın önde gelen ihraç malının pamuk olduğunu ve bu pamukların doğunun en iyisi olduğundan bahsetmektedir (Jennings, 1993: 302). Dapper, 1688 yılında Baf ve Limasol'da pamuk yetiştirilmesine rağmen, Kıbrıs adasında en iyi pamuğun Lefkoşa ve Mağusa'da üretildiğini ve bu pamuğun bütün Levant'ın en iyisi olduğunu söylemektedir (Jennings, 1993: 303).

Kıbrıs'ta üretilen ham pamuk ve yerel pamuklu dokumalar, yabancı tüccarların ilgilendiği ürünler arasındaydı. Kıbrıs adasındaki konsololar, özellikle Venedik, Fransa ve Hollanda konsoloları pamuk ticaretine katılmışlardı (Erdoğan, 1997: 106-07; Erdoğan, 2002: 635; Jennings, 1993: 158-59). Faroqhi, Osmanlı ülkesinde Venedik Devleti'nin en önemli

konsolosluğu kesinlikle Kıbrıs'ta olduğundan bahsetmektedir. Venedikli denizcilerin adadan 17. yüzyıl boyunca pamuk ihraç etmeye devam ettiklerini anlatmaktadır (Faroğhi, 1987: 330-31). Kaynaklardan 1860 yılında Kıbrıs ve Anadolu'nun bir kaç yerinde Amerikan tohumuyla pamuk yetiştirilmeye başlandığı öğrenilmektedir. 1861 yılında adadaki pamuk mahsulü 6.000 balya civarındadır ve o da ıslaha muhtaçtır. Adanın pamuk ziraatına uygun olan arazi ve iklimi dolayısıyla, çok az gayretle hem üretilen pamuğun cinsi ıslah edilir hem de alınan ürün on katına kadar çıkartılabilir (Damlıbağ, 2007: 52).

Pamuklar, gerekli işlemler yapıldıktan sonra, yabancı tüccarların en fazla uğradıkları ve söz konusu devrede Kıbrıs adasının en büyük ihraç limanı konumunda olan Tuzla kazasında, mahzenlerde depolanıyordu. Ölen yerli bir tüccarın terekesi içerisinde, Tuzla'da mahzende bulunan 36.000 akçe değerinde 15 kantar pamuk bulunduğu görölmektedir (KŞS, 13/1-1). Bu kayıt, aynı zamanda 1726-27 yılında bir kantar pamuğun 7.200 akçe olduğunu gösterir. Başka bir tereke kaydında ise, bu sefer 2.450 kuruş değerinde 35 kantar saf pamuk bulunmuştur (KŞS, 16/123-1). 1747 yılına ait bu belgeden bir kantar pamuğun değerinin 70 kuruş yani 8.400 akçe olduğu öğrenilmektedir. Bu da, zaman geçtikçe pamuğun fiyatında artış olduğunu gösterir.

Avrupalı tüccarlarla yapılan pamuk ticaretinde, zaman zaman sorunlar çıkmıştır. İpekte olduğu gibi pamuk çuvallarını ağır göstermek için de içlerine üreticiler tarafından yabancı malzemelerin konduğu şikâyetleri İstanbul'a kadar gitmiş ve merkezden gönderilen *emr-i şerif*le ticaretin kurallara uygun bir şekilde yapılması istenmiştir (KŞS, 13/120-2). 2 Eylül 1740 tarihli başka bir pamuk satışı kaydında ise pamuk üreticisi ile Tuzla'daki tüccar arasında yapılan satışa şahit olunmaktadır. Lefkoşa Aya Keşano Mahallesinden Yanni, Tuzla kasabasından Safiri'ye her kantarı 56 kuruşa olmak üzere 73 kantar pamuk ve kantarı 18 kuruşa olmak üzere 7 kantar yün teslim ettiğini bildirmiştir (KŞS, 15/100-2).

Bazı kayıtlarda tüccarlar pamuğu üreticiden Tuzla'da teslim almaktadırlar. Mahkemeye yansıyan başka bir anlaşmazlık örneğinde ise, bu sefer ödeme *selem* şeklinde, yani malı almadan peşin olarak yapılmış, ancak sonradan sorun çıkmıştır. Mesarya kazasına bağlı Berasyo adlı köyden Zenyo oğlu Mihail, el-Hac Osman Ağa ibn-i el-Hac Receb Ağaya pamuğun (*penbe*) kantarını 46 kuruşa, yapağı yünün kantarı ise 12 kuruşa olmak üzere, 3 kantar pamuk için 138 kuruş ve 6 kantar yün için ise, 72 kuruş yani, toplam 210 kuruşu, Osman Ağa Zenyo'ya malları kendisine Tuzla iskelesinde teslim etmesi şartıyla vermiştir. Bir yıl sonra ise, bu

sefer pamuğun kantarı 50 kuruş, yapağı yünün kantarına ise 14 kuruş ve sade yağın her üç vukıyyesi birer kuruş olmak üzere, 4 kantar pamuk için 200 kuruş, 7 kantar yün için 98 kuruş ve 153 *vukıyye* sade yağ için de 51 kuruş olmak üzere, toplam 349 kuruşu 181 günlük selemle Zenyo'ya ödemiştir. Ayrıca yapılan anlaşmada pamuk ve yün iskelede, sade yağ ise köyde teslim edilecektir. Malların teslimi sırasında ise, anlaşılan ürünlerin dışında Osman Ağa 33 *vukıyye* sade yağın her vukıyyesini 18 paraya, koyunları kuzusuyla birer kuruşa ve merkebi ise 28 kuruşa Zenyo'dan satın almıştır. Fakat Zenyo, söz konusu satışların yukarıda anlatıldığı gibi gerçekleşmediğini ileri sürerek mahkemeye başvurmuştur. Ancak Osman Ağa satışın yukarıdaki şekilde yapıldığını şahitlerle ispatlayınca, Zenyo davayı kaybetmiştir. Bu tür alış veriş kayıtlarından hem bazı ürünlerin fiyatları öğrenilmekte hem de bu ürünlerin fiyatlarındaki yıllık değişimi izleme imkânı elde edilmektedir. Bu satışlar 1743-44 yıllarında gerçekleşmiştir (KŞS, 16/119-1). Adı geçen bu kayıtlardan, diğer pamuk satışları gibi pamuğun fiyatının her yıl biraz daha arttığı, adadaki üreticilerden çoğunlukla yerli tüccarların teslim aldığı ve Avrupalı tüccarlara sattıkları öğrenilmektedir. Bu belgede olduğu gibi bazı beldelede pamuk ile birlikte yapağı yün de satılmaktadır.

Kıbrıs adasında yetiştirilen ve dış piyasaya sınırlı sayıda ihraç edilebilen ürünlerden birisi de ketendir. Keten üretimi Venedikliler döneminde hem keten tohumu hem de iplik şeklinde üretilmesi için çiftçiler teşvik edilmiştir. Osmanlılar devrinde ise devlet keten üretimi yerine dış piyasada daha karlı olan pamuk üretimini tercih etmiştir. Ancak yine de Kıbrıs adasında Omorfo (Güzelyurt) bölgesinde keten üretimi sınırlı sayıda devam etmiştir. Kaynaklardan anlaşıldığı üzere üretilen ketenin büyük bir çoğunluğu iplik yapımında kullanılmaktaydı. 1864 yılında ise Anadolu'ya 75 ton keten; Fransa, İtalya ve Anadolu'ya 2.972 *hundredweight*¹⁰ keten tohumu gönderilmişti (Cobham, 1908: 248; Jenness, 1962: 89). 1868 yılında verilen rakamlar ise 1.850 *hundredweight* keten ile 2.982 *hundredweight* keten tohumu şeklindedir (Cobham, 1908: 427; Jenness, 1962: 89). Görüldüğü üzere gerek keten gerekse de keten tohumu ihracında bir artış söz konusudur.

Kıbrıs'ta ziraatı yapılan ve dış pazarda kimyasal boyalar bulunana kadar önemli bir yer işgal eden ürün ise, kırmızı boyadır. İlgili dönem sicillerinde adada yapılan boya ziraatı ile ilgili belgelere tesadüf edilmektedir. Bu kayıtlarda sadece boya ziraatı yapılan tarlaların satışına ve kiralanmasına tanık olunmaktadır. Tuzla kasabasından Nikola oğlu Emperyo, Alyo köyündeki altı dönümlük deniz kenarındaki boya tarlasını 1.250 kuruşa el-Hac İsmail Ağa ibn-i Ramazan Ağa'ya 12 Ekim 1733

tarihinde satmıştır (KŞS, 14/93-1). Bu kayıttan, boya ziraati yapılan tarlaların özel ve değerli oldukları anlaşılmaktadır. Boya tarlası ile ilgili diğer bir belgede ise, Kıbrıs adasından olup şimdi Trablusam'da kalan Yanni veled-i Yorgi, Mağusa kazasına bağlı Derinya karyesindeki beş evlek¹¹ boya tarlasını Lefkoşalı Bedros veled-i Grekosa'ya 1726-27 yılından itibaren yıllığı 50 kuruştan olmak üzere, altı yıllığına kiralamıştır. Her iki belgedeki boya tarlalarının birbirlerine yakın yerlerde ve deniz kıyılarında olmaları, Kıbrıs'taki boya ziraatinin, en azından bu kayıtlara göre, Mağusa ve Tuzla kazalarının kıyı bölgelerinde yapıldığını göstermektedir. Mariti de kırmızı boya elde edilen bitkilerin Mağusa'nın deniz kıyısındaki tarlalarda yetiştirildiğinden bahsetmektedir (Mariti, 1908: 117-18; Cobham, 1908: 268; Luke, 1921: 182; Jenness, 1962: 79-80). Gaudry ise, 19. yüzyılın ortalarında Kıbrıs adasında kırmızı boya bitkisi yetiştirilen yerleri Omorfo'nun (Güzelyurt) kuzeyindeki Aya İrini, Mağusa'nın güneyindeki Sotira, Mağusa'nın kuzeyindeki Ayios Seryios, Varosha (Maraş), Larnaka'dan doğuya Pile'ye kadar olan bölgede ve Larnaka'nın güneybatısındaki Kiti olarak sıralamaktadır. Başlangıçta boya bitkilerinden elde edilen boyaların ihrac edildiği ölkeler arasında Fransa öne çıkarken 1860'lardan sonra İngiltere Fransa'nın yerini almıştır (Jenness, 1962: 80).

Resm-i boya, resm-i mişan-ı harir ve penbe ile *tağma-i akmişe* bir mukataa şeklinde gelirleri yıllık olarak, iltizamla satılmaktadır. Adada üretilen *boya-i sürh* satışı ile ilgili bir kayıttan, her kantarı 55 kuruşa olmak üzere 25 kantar kırmızı boya satışı yapıldığı öğrenilmektedir (KŞS, 16/226-3).

Kıbrıs'ta zeytin ve buna bağlı olarak üretilen zeytinyağı ziraati yoğun olarak yapılmaktadır. Hemen hemen adanın her bölgesinde zeytin ağaçlarına rastlanmaktadır. Hem zeytin olarak hem de zeytinyağı olarak tüketilmekte olan ürün, gerek iç piyasada gerekse de dış piyasada önemli bir yere sahiptir. Belgelerden anlaşıldığına göre zeytin ağaçları herhangi bir tarlanın içerisine bir iki tane ekilebildiği gibi, bütünüyle içerisinde zeytin ekili geniş araziler de bulunabilmektedir (KŞS, 14/45-1; KŞS, 16/31-1; KŞS, 15/170-1).

Kıbrıs adasında bulunan yağ değirmenlerinde (KŞS, 14/125-3) üretilen zeytinyağı gerek iç pazarda gerekse ihracatta önemli bir paya sahiptir. 17. yüzyılda Lefkoşa'dan Hollanda, İngiltere ve Fransa tüccarları tarafından satın alınan ürünler arasında zeytin yağı da bulunmaktadır (Jennings, 1993: 352). Söz konusu devrede bir kıyye zeytin 10 akçe ile 12 akçe arasında satılırken, zeytinyağının bir kilesi 48 akçe ile 30 akçeye satılıyordu (KŞS, 12/99-6; KŞS, 15/2-9; KŞS, 16/157-2). 1790 yılında De

Vezin adada toplam 25 kantar zeytin yağı üretildiğinden bahsetmektedir. Ayrıca en kaliteli yağın da Lapitos (Lapta) bölgesinde üretildiğini belirtmektedir (Cobham, 1908: 372-373).

Keçiboynuzu (*harnup*), Kıbrıs'ta ziraati yapılan bir başka ağaç türüdür. Harnup hem meyve olarak, hem meyvesinden üretilen pekmez şeklinde, hem de hayvan yemi olarak tüketilmektedir. Harnup, iç ve dış pazarlarda alıcı bulabilen ürünlerden biridir. Ölen bir tüccarın terekesinden Kıbrıs'ta yapılan keçiboynuzu ticareti hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Bu örnekte Mısırlı bir Müslüman'a 57 kantar keçiboynuzunu 142,5 kuruşa, bir başkasına 157,5 kantarı 433 kuruşa, son olarak 30 kantarı 72,5 kuruşa satılmıştır (KŞS, 16/123-1). Kıbrıslıların ürettiği harnuplar genellikle Suriye ve İskenderiye'ye ihraç edilmekteydi. 1745 yılında 500 kantar harnup kantarı 2,5 kuruştan Mısır'a gönderilmiştir. 1812 yılında ise 6.000 kantar harnup Mısır, Suriye ve İstanbul'a yollanmıştı. Ancak Osmanlı Devleti'nin harnuptan aldığı vergiyi her 220 okkadan 8 kuruş şeklinde artırması ve harnubun sadece Limasol yakınlarındaki uygunsuz bir liman olan Zigi'den (Ziyyi) ihracına izin vermesi harnup üreticilerini etkilemiştir. Sonuçta harnup ihracı 4.000 kantar civarlarına düşmüştü. Hatta Harnup üreticileri ürünlerini satamadıkları için harnup ağaçlarını bile kesmişlerdi. Gaudry, devletin bu uygulamasından vazgeçmesi üzerine harnup ihracatı artmıştır. 1878 yılında İngiltere, Rusya, Fransa, Avusturya ve İtalya'ya 10.000 ton civarında harnup ihraç edilmiştir (Jeness, 1962: 77-78). Baker, Kıbrıs'tan 1872-77 arasında yılda 13.000 ton harnup ihraç edildiğini ve adada ilgili yıllarda yaklaşık 350.000 harnup ağacı bulunduğunu belirtmektedir (Baker, 1879: 295-96,402).

Kıbrıs adasında şeker, şeker kamışından elde edilmekteydi. Kıbrıs'ta düzenli bir şekilde şeker üretilmesine kraliçe Catherina Cornaro¹² zamanında başlanır. Fernand Braudel, şeker üretiminin Cornaro ailesinin elinde olmasından dolayı Kıbrıs şekerinin temiz olduğunu aktarmaktadır (Erdoğan, 1997: 104; Braudel, 1982: 163). 1489 yılında Venedikliler Kıbrıs'a hakim olmayı başardıkları zaman aslında Cornaro ailesi şeker savaşını kazanmış oluyordu Kıbrıs'ta elde edilen şeker, Kahire ve Şam şekerlerine göre daha az kaliteli ama daha beyaz idi. Sadece saray için üretilen şekerin, her türlü satışı yasak iken, bazı dönemlerde adadaki yüksek rütbeli görevliler tarafından Venedikli tüccarlara satıldığı bilinmektedir (Erdoğan, 1997: 104; Jennings, 1990: 472; Erdoğan, 1998: 74). Kıbrıs'ta şeker kamışı Piskopi, Koloş, Kukla, Lefke, Limasol ve Hırsofu bölgelerinde yetiştirilmektedir (KŞS, 13/150-2; Alasya, 1988: 112). Kanarya adalarının keşfedilmesinden sonra Kıbrıs'tan elde edilen şekerin Avrupa pazarlarındaki değeri azalmıştır (Erdoğan, 1998: 71-2).

Böylece pek çok yerde şekerin yerine dış piyasadaki öneminden dolayı pamuk yetiştirilmeye başlanır. Her ne kadar da şeker üretimi azalsa da 19. yüzyılın ilk yarısına kadar devam etmiştir (Erdoğan, 1998: 73-5).

Zirai ürünler yanında işlenmiş orman ürünleri, madenlerle tuz da Kıbrıs'ın önemli ihraç malları arasında bulunmaktaydı. Tuz bilindiği gibi 15. ve 16. yüzyıllarda, Avrupa'da önemli bir gıda ve ticaret maddesi olmuştu. Braudel, tuzun hem insanlar hem de hayvanlar için asli gıda olduğundan bahsetmektedir. Avrupa'da et ve balık saklamak için tuza ihtiyaç duyulmuştur. Braudel'e göre tuzun tuz Avrupa'dan Çin'e kadar uzanan coğrafyadaki devletler ve tüccarlar için çok önemli bir gelir kaynağı olmuştur (Braudel, 1977: 209-10).

Kıbrıs adasında tuz üretimi ve ticareti Lâtinler döneminde olduğu gibi Osmanlılar tarafından da devletleştirilmiştir. Kıbrıs'ta beyaz tuz, Tuzla yakınlarındaki tuz gölünden elde edilmekteydi. Diğer tuz üretim merkezi de Limasol yakınındaki tuz gölüydü (İnalçık, 1971: 69). Kıbrıs tuzunun eski çağlardan beri Avrupa'da ünü bilinmekteydi. Dönemin seyahatçılarının eserlerinde Kıbrıs tuzunun öneminden bahsedilmektedir. Kıbrıs tuzu su üzerinde donduğundan basit bir yöntemle toplanabilmekteydi. Levanten kıyılarındaki bütün limanlara tuz buradan gönderilmekteydi. Locke, 1553'te tuzun Venedik tekeli olduğunu ve imbik kullanmaksızın tuzun birikmesine şaşırıldığını belirtmiştir. Ayrıca hiçbir geminin Tuzla'dan (Larnaka) tuz almadan Venedik'e gitmediğini, Kıbrıs tuzunun Venedik devleti için önemli bir gelir kaynağı olduğunu bildirmiştir (Erdoğan, 2004: 223-40).

Jenness'e göre Venedik ve Hollanda ile yapılan tuz ve pamuk ticareti, 1605 yılında eski halini almıştır (Jenness, 1962: 56). İngiltere tüccarından Sanderson, 1598 yılında tuz yüklü gemisiyle Larnaka'da iki üç ay kaldığından bahsetmektedir. Della Valle 1625'te adanın toplam gelirinin onbin akçesinin tuzlulardan sağlandığını, Türklerin tuzlayı temizlemek ve tuzu rafine etmek için çok ihmalkâr davrandıklarından bahsetmektedir (Jennings, 1993: 301-02, 352).

Osmanlı Devleti'nin birçok yerinde tuz üretimi yapıldığından Kıbrıs tuzuna imparatorluk genelinde pek ihtiyaç bulunmamaktaydı. Bundan dolayı Kıbrıs tuzunun fetihten sonra uluslararası ticaretteki önemi azalmış ve genellikle Suriye şehirlerine pazarlanmıştır (Erdoğan, 2004: 223-240).

Adada üretilip de yurt dışına satışı yasak olmayan bir başka ürün ise zifttir. Ülke dışına zift satıldığı veya satılmak için iskelelerdeki mahzende bekletildiği kaynaklardan öğrenilmektedir. Bir belgede Limasol

iskelesinde mahzende bulunan 273 kuruş değerindeki 45,5 kantar ziftten bahsedilirken, yine aynı belgenin devamında Zahuri gemisiyle ülke dışına yollanan 1.070 kuruşluk kereste ve zift söz konusudur (KŞS, 16/123-1). Bu kayıtlardan 1747 yılında bir kantar ziftin 6 kuruşa satıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca ziftle birlikte, ülke dışına kerestenin de ihraç edildiğine tanık olunmaktadır.

Kıbrıs adasında yapılan sulu ziraatin en önemli ürünü, belki de ipek böcekçiliğinde bir çeşit ham madde diye adlandırılabilir dut bahçeleri veya sair bahçeler içerisindeki dut ağaçlarıdır. Sicillere geçen satışların büyük bir kısmını oluşturan dut bahçeleri veya dut ağaçları ile ilgili kayıtlar, Kıbrıs'ta yapılan ipek böcekçiliği hakkında da bilgi vermektedir. Osmanlı ülkesinde 17. yüzyıldan itibaren dut ağacı yetiştirilmesi önem kazanmıştır. Dut ağacının meyvesi yenilmekte ve artıkları da hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. Fakat pazara dönük olmayan bu kullanım genelde ikinci plânda kalmaktadır. Dut ağacı yetiştirilmesinin asıl amacının ham ipek üretimi olduğu anlaşılıyor (Faroqhi, 1998: 36). Kıbrıs adasında ipek üretimi ve ipek böcekçiliğinin dut ağaçlarının bulunduğu sulu tarım yapılan alanlarda yaygın olarak yapıldığı görülmektedir. Gaudry, 1853 yılında adada 250.000 dut ağacı olduğunu tahmin etmektedir (Jeness, 1962: 88).

Kıbrıs'ta sarı ve beyaz olmak üzere iki çeşit olarak üretilen ipek, adanın önemli ihracat malları arasında yer almaktadır. Kıbrıs adasında en kaliteli sarı ipek Baf bölgesinden, beyaz ipek ise Değirmenlik bölgesinden elde edilmektedir. Bazı belgelerde beyaz ve sarının yanında farklı renkte ipek üretimine de rastlamaktayız. Kıbrıs Mutasarrıflığına ait 28 Haziran 1872 tarihli bir belgede, 1871 yılına ait ipek muhasebesi kaydında kırmızı ipeğin 200, beyaz ipeğin 180 ve yeşil ipeğin ise 130 kuruştan satıldığını öğrenmekteyiz.¹³ Kıbrıs'ta ipeği ile ünlenen şehirler Değirmenlik, Baf, Evdim, Gilan ve Mağusa'dır (Cobham, 1908: 372-73, 425-426).

Kıbrıs adasında üretilen ve dış piyasada önemli olan bir başka ürün ise ipektir. İpek üretimine gerek Venedik döneminde gerekse de Osmanlı Devleti idaresinde oldukça fazla önem verilmiştir denilebilir. Adanın Osmanlılar tarafından fethedilmesinden yüz yıl sonra adada yıllık 8.000 okka ipek üretilmekteydi. Bruyn, 17. yüzyılda ipek üretiminin yılda 8.000 okka civarında olduğunu belirtmektedir (Cobham, 1908: 236). Aynı yüzyıla ait bir tereke kaydında ise 28 dirhemlik beyaz ipeğin 75 kuruş değerinde olduğunu görmekteyiz (KŞS, 4/522). 18. yüzyılda Kıbrıs adasında yıllık 9.000 okka beyaz ipek üretilmekte ve okkası 8-12 kuruşa satılmaktadır (Jeness, 1962: 86). 1720 yılında Kıbrıs'taki 16 kazada

üretilen ipek miktarı 12.607 kıyye 51 dirhemdir. Söz konusu belgeye göre 1720 yılında en fazla ipek

Değirmenlik ve Mağusa kazalarında en az ise Omorfo ve Pendaya kazalarında üretilmiştir. Ayrıca ilgili kayıttan Kıbrıs'ın 16 kazasının hepsinde değişken miktarda ve kalitede ipek üretildiğini de öğrenmekteyiz. Söz konusu yılda adada her türlü sorun yaşandığı ve bunun ipek üretimine fazlasıyla yansdığı belgede belirtildiğinden, verilen miktarlar adanın gerçek ipek üretimini yansıtmamaktadır. Ayrıca 1720 yılının muhasebesi yapılırken bir önceki yıldan kalan ve satılmayan ki 1596 kıyye ipek hesaplamaya katılmıştır (KŞS, 24/60-2).

1735 yılında Kıbrıs'tan Marsilya'ya ve Londra'ya yaklaşık 100.000 pound değerinde ham ipek ihraç edilmekteydi (Jenness, 1962: 86). Drummond 1744'de adadan ihraç edilen ipeğin miktarını yaklaşık olarak 40.000 okka ve okkası 7 kuruş olarak vermektedir (Cobham, 1908: 281; Jenness, 1962: 86). Bunun yanında 1745 yılında 40.000 okka ipek üretildiği ve değerinin de 6-7 kuruştan alıcı bulduğu belirtilmektedir. Beyaz ipeğin yanı sıra, aynı yüzyılda yıllık 4.000 okka da sarı ipek üretilmekte ve 3-4 kuruşa satılmaktaydı (Cobham, 1908: 371-373). Mariti ise bu rakamı 1760'da 25.000 okka olarak bildirmektedir (Mariti, 1908: 113). De Vezin, 1790 yılında kuraklıktan dolayı adada sadece 9.000 okka beyaz ipek ile 4.000 okka sarı ipek üretilbildiğinden bahsetmektedir (Cobham, 1908: 372).

Turner, 1812 yılında yaklaşık 10.000 okka beyaz ipek ile 5.000 okka sarı ipek üretildiğini ve bunların büyük bir kısmının Mısır'a gönderildiğini belirtmektedir. Bu ipeklerden beyaz ipeğin okkasının 15 kuruşa sarı ipeğin ise 31 kuruşa satıldığını bildirmektedir. Ayrıca Turner, son yıllarda Kıbrıs ipeğinin çoğunlukla Mısır'a gönderilmesinin nedeni olarak İngiltere'nin yüksek vergilerden dolayı Kıbrıs ipeğinden vazgeçmesini göstermektedir (Cobham. 1908: 425). 19. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra Fransa'nın artan ipek isteklerinden dolayı Kıbrıs'ta ipek üretiminin artmaya başladığı görülmektedir. İlgili yıllarda adada yeni dut ağaçları ekilerek yıllık ipek üretimi 19.700 okkaya çıkarılmıştı. Elde edilen ipeğin büyük bir kısmı Fransa'ya gönderilmekteydi. İlgili dönemde yıllık 200.000 kuruşluk ham ipek ihracı söz konusudur. (Jenness, 1962: 88).

Bazı yıllarda çeşitli zararlılar, doğal afetler ve salgın hastalıklar ipek üretimine zarar verebilmektedir. İpek üretimine dolaylı olarak zarar veren zararlılardan biri de çekirgelerdir. Kıbrıs adasının tarihi boyunca çekirgeler, kolakas bitkisi¹⁴ dışında her türlü yeşil bitkiye zarar vermektedirler (Jennings, 1993: 178). Halkın temel gereksinim maddeleri

olan buğday ve arpaya verdikleri zararın yanı sıra, ipek böcekçiliğinin ana kaynağı olan dut ağaçlarına da zararları olmaktadır.

Bazı dönemlerde Kıbrıs adasında meydana gelen veba salgınları da ipek böcekçiliğini ve ipek üretimini dolaylı olarak etkilemekte olduğuna dair örnekleri sicillerde görmekteyiz. Dolayısıyla böyle zamanlarda ipek üretiminde büyük düşüşler yaşanmaktadır. 6 Aralık 1721 tarihinde Kıbrıs adası mizan-ı harir ve tevabii mukataasının emini olan Hacı Ahmet Ağanın isteği üzerine Kıbrıs Muhassılı İbrahim Ağa'nın vekili olan Lefkoşa alaybeyisi el-hacc Mustafa Ağa tarafından adadaki 16 kazada 1720 yılında üretilen ipeğin muhasebesi yapılmıştır (KŞS, 24/60-2). İlgili mukataanın söz konusu yıldaki emini olan Mentешzade Hacı İsmail Ağa 1720 yılında adada veba salgını meydana geldiğini, kuraklık ve çekirge istilası olduğunu belirterek ipek böcekçiliği yapan kişilerin bu olaylardan olumsuz etkilendiklerini belirtmektedir. Dolayısıyla İpek böceklerine gereken önem verilememiş ve istenilen miktarda ipek üretilmediğini söylemektedir. Belgenin devamında ise söz konusu yılda alınan resmi mizan-ı haririn sadece 4.802,5 kuruş olduğunu görmekteyiz (KŞS, 24/61-1).

Bazı belgelerde ipek üretiminde yaşanan sorunlar ülke dışından getirilen tohumların hastalıklı olmasına da bağlanmaktadır. Luke, 1858 yılında ipek böceklerine musallat olan hastalık sonucunda ipek üretimi ciddi bir şekilde düştüğünden bahsetmektedir. 1867 yılında hastalığın etkilerinin devam ettiğinden dolayı adada sadece 80.000 kuruşluk ipek üretimi yapılabiliyordu (Luke, 1908: 225). 3 Aralık 1873 tarihli belgede Kıbrıs adasında 1871 yılında harir öşrünün miktarının 86.294 kuruş 32 para olduğunu, bundan 10.680 kuruş memurların maaşı ve masrafı olduğu belirtilmektedir. Bir önceki senenin muhasebesi yapıldığında ise 54.387 kuruş 9 para azdır. Üretimin azalmasına ülke dışından getirilen hastalıklı tohumların yol açtığı anlatılmaktadır (Kıbrıs Mutasarrıflık Defteri 52/100).

19. yüzyılda ipek böceklerini olumsuz etkileyen bir çeşit hastalıktan dolayı üretimde düşüş yaşansa da, ipekli kumaş üretiminin yaygın bir şekilde yapıldığı kaynaklardan anlaşılmaktadır. Kıbrıs'ta çeşitli amaçlar için farklı renkte ipek kumaşları, pamuk ve yün üretim teknikleri kullanılarak üretilmekteydi (Samani, 2006: 234; Salvator, 1873: 66). Kıbrıs'ta üretilen başlıca kumaşlar Kıbrıs çatması, kız *dimisi*, Kıbrisi kumaş, makrama, tülbind, *kutmi*, *keremsud*, kumaş, peşkir, yasdık, harir şal ve kuşak, dimi şal, peşimi, mizan-ı harir, penbe, *damğa-i akmişe* idi (Yıldız, 2002: 985). Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki 1137 H. (1725 M.) yılına ait

bir Maliye defterine göre bu kumaşlardan her yıl dokunan 5211 zira' kutni'den 2 akçe, 8220 zira' peşimi'de 1.5 akçe, 6760 zira' dimi ma şaldan 1 akçe vergi alındığı da (Yıldız, 1995: 526; BOA Maliyeden Müdevver Defterler, No: 10168). ayrıca 1138 H. (1725/6) tarihli bir defterdeki kayıtlara göre *kutni*, *keremsud*, ipek kumaş, *peşkir*, yasdık, harir şal, kuşak, *dimi* şal ve penbe gibi ipek ve pamuklu kumaşların satışından elde edilen kârın Lefkoşa'daki Mevlevihaneye verildiği anlaşılmaktadır. 12 Muharrem 1262 (1846) tarihli bir başka belgeye göre ise ipek ve pamuklu kumaşların ticaretinden elde edilen 4999 kuruş gelirin II. Mehmet'in kurduğu Haremeyn-i Şerif vakfına gönderildiği görülmektedir (Yıldız 2009: 131; BOA Divan-ı Hümayun Muhasebe Defterleri, 21939; 21,479, 21,550, 21,588).

Pamuğun gölgesinde kalsa bile Kıbrıs ipeğinin Avrupa için önemli olduğu anlaşılmaktadır. Kaynaklardan Kıbrıs'ta ipek üretiminde çeşitli nedenlerden ötürü iniş ve çıkışlar yaşandığı öğrenilmektedir.

Kıbrıs adasında dış piyasada etkili olan bir başka ziraat dalı ise bağcılıktır. Kıbrıs'ta Baf kazasından Tuzla (Larnaka) kazasına kadar uzanan sahil şeridinde yoğun şekilde bağcılık yapılmaktadır (Jennings, 1993: 160). Bağcılıktan, yaş veya kuru üzüm, üzümden yapılan şarap, üzüm pekmezi, cevizli ve bademli sucuk, köfter gibi ürünler elde edilmektedir. Bağcılık ziraatıyla sadece gayrimüslimlerin uğraşmadığı, Müslüman adalılarının da bağları olduğu belgelerden öğrenilmektedir (KŞS, 12/127-1).

Tarih boyunca adaya gelen seyyahlar ve Lâtin hacılar Kıbrıs'ın tatlı ve sert şaraplarından zevkle bahsetmektedirler (Jennings, 1989: 213-220). Lusignan döneminde yurt dışına yapılan şarap ihracında *commanderia* adlı Templier şovalyelerinin ürettiği şarap önemli bir yer tutmaktaydı. Venedik döneminde de bu tatlı şarabın üretimine devam edilmişti (Jenness, 1962: 71). 18. yüzyıl yazarlarından Mariti ve De Vezin adadaki en iyi şarabı üreten yerleri Omodos, Gilan, Limasol, Orini ve Marathos olarak bildirmektedirler. Mariti, adada yıllık 750.000 *couzai*¹⁵ (2.000.000 galon), en fazla ise 900.000 *couzai* (2.400.000 galon) üretildiğini belirtmiştir. De Vezin ise 150.000 *couzai* (400.000 galon) *commanderia* ve 170.000 *couzai* (450.000 galon) kırmızı şarap üretildiğini belirtmektedir. 19. yüzyılın ortalarında Gaudry 1841-1853 arasında üretilen şarap miktarını 3.050.000 galon olarak vermektedir (Jenness, 1962: 72-73).

Mariti, 18. yüzyılın ortalarında adada üretilen şarabın büyük bir kısmının Venedik'e ihraç edildiğini bildirmektedir. Ayrıca adada üretilen şarabın iyileri ve kalitelilerinin Fransa, Hollanda ve Toskana'ya couzası

2,5-3 kuruş arası ihraç edildiğini anlatmaktadır (Mariti, 1908: 115-116; Jenness, 1962: 72).

Osmanlı Devleti, dışarıya satışı yasak olan bir kaç ürün dışında üreticileri istedikleri kişiye istedikleri kadar mal satma konusunda serbest bırakmıştır. Kıbrıslıların, temel gıda maddesi ekmeğın ham maddesi olan buğdayın bırakın yurt dışına ihraç edilmesine, Kıbrıs içindeki kazalar arasında bile satılabilmesi için, İstanbul'dan izin alınması gerekiyordu. Bunun yanında Kıbrıs'ta ziraati yapılan arpa ve buğday, adalaların ihtiyacından fazla üretildiği zamanlarda Trablusşam ve Sayda bölgelerine İstanbul'un izniyle gönderilebiliyordu (Özkul, 2006: 118-119).

Trablusşam ve Sayda taraflarında ortaya çıkan kuraklıktan ve fare istilâsından dolayı arpa ve buğday kıtlığı çekilmiş ve bu yüzden Kıbrıs'tan bölgeye arpa (*sa'ir*) ve buğday (*hmta*) (KŞS, 17/29-4) satılmıştır. Trablusşam ve Sayda valilerine satılması için İstanbul'un izni gerekmektedir. 18. yüzyılın ikinci çeyreğinde kaynaklarda bu şekilde alınan izinler ve yapılan hububat transferiyle ilgili sekiz adet kayıt bulunmaktadır. Bu belgelerde, Trablusşam ve Sayda taraflarında arpa ve buğday gereksinimi olduğunda, eskiden olduğu gibi, bunun Kıbrıs adasından karşılandığı belirtilip merkezden izin alınmaktadır.

İlk hükümde, 1724-25 tarihinde, Kıbrıs adasında buğdayın bol olduğu belirtildikten sonra, miktarı bildirilmeyen buğday Kıbrıs'tan Trablusşam ve Sayda eyaletlerine gönderilmiştir (KŞS, 13/36-1). 1732-33 yılında adada hububatın fazlalığı dolayısıyla, merkezden alınan izinle, Kıbrıs'tan o günkü fiyatlara göre 3.000 kile arpa satın alınarak Trablusşam'a götürülmüştü (KŞS, 14/81-2; KŞS, 14/81-3). 1733-34 yıllarında ise Şam, Trablusşam, Sayda, Hamma ve Hamas taraflarında fare istilâsı sonucu bölge halkının ürünleri zarar görmüş ve sadece kendilerine yetecek kadar kalmıştır. Bölgeye gelecek olan hacılara ve diğer insanlara verecek arpa ve buğdayları kalmadığından, yine Kıbrıs'tan yeterli miktar hububat getirilmiştir (KŞS, 14/111-2). Eskiden beri Trablusşam eyaleti valileri dairelerine yetecek kadar buğday ve arpayı Kıbrıs'tan satın aldıklarından 1741-42 yılında da Trablusşam valisi tarafından 3.000 kile buğday ve 6.000 kile arpa satın alınmıştır (KŞS, 15/118-2).

Daha önce de belirtildiği üzere hububat, Osmanlı ülkesi dışına çıkarılması yasak olan ürünlerden biridir. Bununla birlikte, hububatın bol olduğu yıllarda, ihtiyaç fazlası buğdayın Avrupalı devletlere satılması ihtimal içerisindedir. Buraya kadar geçen belgelerde en fazla 6.000 kile arpa satılmış iken, 1745-46 yılında Trablusşam valisine 20.000 kile arpa satılması dikkat çekicidir (KŞS, 17/17-1; MD,¹⁶ 151/332-3).

Kıbrıs'ta hayvanlardan elde edilen ve dokumacılıkta kullanılan bir başka ürün ise, yapağıdır. Daha çok küçükbaş hayvanlardan elde edilen yapağının, genellikle bu dönem kaynaklarında pamuk ile birlikte satıldığı ve ülke dışına ihracına izin verildiği görülmektedir. 1740'da kantarı 18 kuruştan 7 kantar yapağı yün Tuzlalı bir tüccara (KŞS, 15/100-2), 1743'de kantarı 12 kuruştan 6 kantar ve 1744'de ise kantarı 14 kuruştan yapağı yün Tuzla'da teslim edilmek üzere başka bir tüccara satılmıştır (KŞS, 16/119-1). Bu teslim edilen yapağın Tuzla'ya götürülmesi onların yurt dışına ihraç edileceği anlamına gelir. Ancak yapağının fiyatı pamuk ile kıyaslandığında, pamuğun çok daha pahalı olduğu görülür.

18. yüzyılda ortalama 500 kantar civarında yün Kıbrıs'tan batıya ihraç edilmekteydi. İhraç edilen yünün küçük bir kısmı Fransa'ya, geriye kalan büyük kısmı ise başta İtalya'daki Leghorn limanı olmak üzere diğer ülkelere gönderilmekteydi (Çiçek, 2002: 377; Jenness, 1962:89; Cobham, 1908: 372). Drummond, 18. yüzyılın ortalarında Batı ülkelerine ihraç edilen ürünler arasında yün ve yünlü dokumaların da önemli bir yer tuttuğundan bahsetmekteydi (Çiçek, 2002: 377).

Nisan 1804 tarihli belgede Osmanlı ülkesinde üretilen yapağının yerli üretim gözetilmeden dışa satıldığından dolayı ihracatına yasak getirildiği görülmektedir (KŞS, 24/64-1). Zaman zaman yapağı ihracatına kısıtlamalar getirilse bile yine de ülke dışına satışı devam ettiği belgelerden anlaşılmaktadır. 1822-1838 yılları arasında Kıbrıs adasından toplam 16.303 kantar 36 kıyeye yapağının ihraç edildiğini kaynaklardan öğrenmekteyiz (Özkuş, 2010: 11). Turner, 19. yüzyılda adada yıllık yaklaşık olarak 600 kantar yün üretildiğini bunun bir kantarının yaklaşık olarak 90 kuruşa satıldığını ve üretimin önceleri Avrupa'ya sonraları ise Suriye'ye ihraç edildiğini bildirmektedir (Cobham, 1908: 426; Jenness, 1962: 90). Gaundry ise adadaki yıllık yün üretiminin 1850 yılında 140.000 kg (648 kantar) olduğunu belirtmektedir (Jenness, 1962: 90).

Alexander Drummond'a göre 18. yüzyıl ortalarında Kıbrıs adasının ihtiyaçları karşılandıktan sonra Batıya yılda 1.115.750 kuruş değerinde ipekli kumaş, yün, tütün, şarap, içki, ilaç ve boya bitkileri ile birlikte 601.500 kuruş değerinde çeşitli kumaş ve dokuma ürünleri ihraç edilmiştir (Çiçek, 2002: 378). Bir başka Batılı konsolos olan Michael de Vezin ise 18. yüzyılda adada yılda 3.500 kantar pamuk, 9.000 okka beyaz ipek, 250.000 *moşa* buğday (50-60.000 ton) ve bunun iki katı arpa yetiştirildiğini bildirmektedir (Cobham, 1908: 425-26).

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti, Akdeniz'deki ticareti geliştirmek için gereken her türlü tedbiri almaya çalışmış, ancak Akdeniz ticaretini

baltalayan, ekonomiyi zarara uğratan, kıyı halkının huzurunu kaçıran korsan faaliyetlerini bütünüyle yok edemediği gibi, yolsuzlukların ve kaçakçılığın önüne de tam anlamıyla geçememiştir. Bir diğer önemli tespit ise, Avrupalı tüccarların bütün yolları kullanarak, Osmanlı Devleti'ne ya hiç gümrük vermedikleri ya da çok az verdikleridir. Şüphesiz bu durum, Osmanlı ticareti ile ekonomisini etkilediği gibi, özellikle yerli sanayi'inin de büyük ölçüde zarar görmesine yol açmıştır.

Kıbrıs adası Akdeniz'deki konumu nedeniyle Akdeniz ticaretinde transit olarak da kullanılmıştır. Akdeniz'e gelen ticarî gemiler adadan her türlü ihtiyaçlarını karşıladıkları gibi adaya gelmişken adayla ticaret de yapmışlardır. Akdeniz'de ticaret yapan devletlerin hemen hepsinin tüccarlarının yolu Kıbrıs'tan geçtiği anlaşılmaktadır. Kıbrıs adasında üretilen birçok ürün bu tüccarların dikkati çekmeyi başarmıştır. Batılı tüccarlar adadan pamuk, ipek, yün, keten, zeytin yağı, şeker, tuz, harnup (keçiboynuzu) gibi ürünleri ve bunlardan yapılmış dokumaları satın alarak ülkelerine taşımışlardır.

Notlar

- ¹ İlgili makale 18-23 Eylül 2006 Trabzon'da yapılan 17. Ciepö Sempozyumu'nda sunulan bildirinin geliştirilmiş şeklidir.
- ² 18. yüzyılda adada bulunan konsoloslar ve tercümanları için bk. A.E. Özkul, *Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi*, İstanbul 2006, s. 104-117.; A.E. Özkul, "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs Adasındaki İngiltere Konsolosluğu ve Faaliyetleri", *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası*, Ed. H. Çoruh-M.Y. Ertaş - M.Z. Köse, İstanbul 2011, s. 303-353; M. Akif Erdoğan, "18. yüzyıl sonlarında Kıbrıs'ta Avrupalı Konsoloslar ve Tercümanları", *İkinci Uluslar arası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri (24-27 Kasım 1998)*, II, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa 1999.
- ³ Lefkoşa Şeri Sicilleri (KŞS). Burada ilk önce defter numarası verilmiş, daha sonra sırasıyla sayfa sayısı ve hüküm numarası belirtilmiş ve çalışmanın tamamında, sicillere yapılan atıflarda bu yol izlenmiştir.
- ⁴ 1 denk= 0,80 gr veya ¼ dirhem.
- ⁵ Geniş bilgi için bk. A.İ. Savaş, "Osmanlı Elçisi Mustafa Hattı Efendi'nin Sefareti ile İlgili Üç Belge", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı XII (1997), s. 125-128.
- ⁶ Söz konusu paraların değerleri için bk. Özkul, *age*, s. 336 vd.
- ⁷ Ayrıca adada kurulan resm-i dönüm-i duhan ile resm-i gümrük-i duhan mukataaları hakkındaki ferman örnekleri için bak. Özkul, *age*, s. 296 vd.

- ⁸ Bölge halkını korumak için gümrük vergilerine eklenmektedir. Benzer bir uygulama için bk. S. Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, çev. Neyyir Kalaycıoğlu, İstanbul 2000³, s. 156.
- ⁹ İtalya'da kullanılan altın veya gümüş sikke
- ¹⁰ CWT, 1800'lerin sonunda ABD'li tüccarlar tarafından oluşturulan yüz kilo değerinde olan ağırlık ölçü birimi
- ¹¹ 1 evlek= ¼ dönüm, 229,666m².
- ¹² Kıbrıs Lusignan Krallığının Venedik asıllı son kraliçesi. Lusignan kralı II James'in ölümü üzerine 1474 yılında tahta geçerek 16 yıl ülkeyi yönetmiştir. Ancak 1489 yılında tahtından vazgeçerek ülkeyi Venedik Devleti'ne vermiştir. Catherina Venedik asilzadelerinden Batı dünyasında şeker kralları olarak bilinen Cornaro ailesine mensuptu.
- ¹³ Kıbrıs Mutasarrıflığı Defteri s.118
- ¹⁴ Gölevez, Kıbrıs'ta yetişen yumru lu bir sebze. Ayrıntılı bilgi için bk. M. Akif Erdoğan, "Osmanlı Kıbrıs'ında Kolakas Bitkisi, *Kıbrıs'ta Osmanlılar*, Lefkoşa 2008.
- ¹⁵ 1 couzai 2 2/3 galona denk gelmektedir.
- ¹⁶ BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivleri) Mühimme Defteri.

Kaynakça

Basılmamış Belgeler

- Mühimme Defteri 151/332-3
Kıbrıs Şer'î Sicilleri (Lefkoşa Şer'î Sicilleri) 4, 7, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 24.
Kıbrıs Mutasarrıflık Defteri 52/100

Basılı Kaynaklar

- Alasya, Halil Fikret, *Tarihte Kıbrıs*, Lefkoşa, 1988.
Baker, Sir Samuel, *Cyprus As I Saw It in 1879*, London, 1879.
Braudel, Fernand, *The Structures of Everyday Life, Civilisation and Capitalism 15th Century*, Vol. I-II, Trans. Sian Reynolds, New York: Holmes&Meier, 1982.
Çiçek, Kemal, "Kıbrıs, Osmanlı Dönemi", *TDİA*, XXV, 2002, Ankara.
Cobham, C. D., *Excerpta Cypria: Materials For A History of Cyprus*, Nicosia, 1908.
Damlıbağ, Fatih, *Osmanlı Devleti'nde İbracat İçin Pamuk Üretimi (1860–1870)*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.
Erdoğan, Mehmet Akif, "The Servants and Venetian Interest in Ottoman Cyprus in The Late Sixteenth and The Early Seventeenth Centuries", *Quaderni di Studi Arabi*, 15 Venezia, 1997.
Erdoğan, Mehmet Akif, "Osmanlı Döneminde Kıbrıs Şekerhaneleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi Prof. Dr. Cengiz Orhonlu Hatıra Sayısı*, Sayı 12, 1998.

Erdođru, Mehmet Akif, “18. yūzyıl sonlarında Kıbrıs’ta Avrupalı Konsoloslar ve Tercūmanları”, *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri (24-27 Kasım 1998)*, II, Dođu Akdeniz Őniversitesi, Gazimađusa, 1999.

Erdođru, Mehmet Akif, “Osmanlı Kıbrıs’ında Pamuk Tarımı (1572-1640)”, *Yeni Tūrkiye*, Sayı 45, 2002.

Erdoğru, Mehmet Akif, “Osmanlı Kıbrıs’ında Tuz Őretimi ve Sorunları (1580-1640)”, *Tuz Kitabı*, İstanbul, 2004.

Erdoğru, Mehmet Akif, “Osmanlı Kıbrıs’ında Kolakas Bitkisi”, *Kıbrıs’ta Osmanlılar*, Lefkoşa, 2008.

Faroqhi, Suraiya, “The Venetian Presence in The Ottoman Empire”, *The Ottoman Empire and World Economy*, Ed. H. İslamoğlu-İnan, Cambridge, 1987.

Faroqhi, Suraiya, “Eyūp Kadı Sicillerine Yansıdıđı Őekliyle 18. Yūzyıl Būyūk İstanbul’una Gōç”, ev. A. Fethi, *18. Yūzyıl Kadı Sicilleri Iřıđında Eyūp’ta Sosyal Yařam*, İstanbul, 1998.

Faroqhi, Suraiya, *Osmanlı’da Kentler ve Kentliler*, ev. Neyyir Kalaycıoğlu, İstanbul, 2000.

Groot, A. H. De, “Kubrus” *EF*², V, Leiden 1986²; ev. M. A. Erdoğru, “Kıbrıs”, *Tarih’in İçinden*, İstanbul, 2006.

Jeness, Diamond, *The Economics of Cyprus, A Survey to 1914*, Montreal, 1962.

Jennings, Ronald, C., “Pilgrims View the Women of the Island of Venus”, *Balkan Studies*, 30, Selanik, 1989.

Jennings, Ronald, C., “Village Agriculture in Cyprus”, *V. Milletlerarası Tūrkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi Tebliđleri*, Ankara, 1990.

Jennings, Ronald, C., *Christians and Mulims in Ottoman Cyprus and The Mediterranean World, 1571-1640*, New York, 1993.

Jennings, Ronald, C., “Maghosha”, *EF*², ev. M. A. Erdoğru, “Mağosa”, *Tarih Yazıları*, İstanbul, 2006.

Jennings, Ronald, C., “Lefkosha”, *EF*², ev. M. A. Erdoğru, “Lefkoşa”, *Tarih’in İçinden*, İstanbul, 2006.

İnalcık, Halil, “Ottoman Policy and Administration in Cyprus after the Conquest”, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969)*, Ankara, 1971.

Kūtikođlu, Mūbahat S., “Osmanlı İktisadı Yapısı” *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, I, İstanbul, 1994.

Kūtikođlu, Mūbahat S., “Ahidnāme”, *DİA*, I, İstanbul, 1998.

Kūtikođlu, Mūbahat S., “Ahidnāmeler ve Ticaret Muāhedeleri”, *Osmanlı*, III, Yeni Tūrkiye Yayınları, Ankara, 1999.

Luke, Harry, *Cyprus under the Turks*, Oxford, 1921.

Mariti, G., *Travels in the Island of Cyprus*, Translated by C.D. Cobham, Cambridge, 1908.

Őzkul, Ali Efdal, “XVIII. Yūzyılın İlk Yarısında Kıbrıs’ta Kahve”, *5. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*, Gazimađusa, 2005.

Özkul, Ali Efdal, *Kıbrıs’ın Sosyo-Ekonomik Tarihi*, İstanbul, 2006.

Özku, Ali Efdal, “Osmanlı Devleti İdaresinde Kıbrıs Adasında Yün (Yapağı) Üretimi ve Ticareti”, *II. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu 21-23 Ekim 2010 Seferihisar-İzmir*, Ankara, 2011.

Özku, Ali Efdal, “Osmanlı İdaresinde Kıbrıs Adasındaki İngiltere Konsolosluğu ve Faaliyetleri”, *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası*, Ed. H. Çoruh-M.Y. Ertuş ve M.Z. Köse, İstanbul, 2011.

Öztürk, Mustafa, “Genel Hatlarıyla Osmanlı Para Tarihi”, *Türkler*, X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Özveren, Eyüp, Marsilya Ticaret Odası Belgelerinde 19. Yüzyıl Öncesi Kıbrıs”, *EMU Journal of Cypriot Studies*, 3/1, Gazimağusa, 1997.

Samani, Hasan, *Tanzimat Döneminde Kıbrıs Eyaleti*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora tezi, Ankara, 2006.

Savaş, Ali İbrahim, “Osmanlı Elçisi Mustafa Hattı Efendi’nin Sefareti ile İlgili Üç Belge”, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı XII, İzmir, 1997.

Salvator, Louis, *Levkosia: The Capital of Cyprus*, London Trigraph, 1873.

Yıldız, Netice, “The Vakf Institution in Ottoman Cyprus”, pp.117-159, içinde: *Ottoman Cyprus, A Collection of Studies on History and Culture*, Ed. Prof. Peter Golden & Matthias Kappler et. al., Harrassowitz Publishing House (Wiesbaden, Germany), in the framework of the series "Middle East Monographs 4, 2009.

Yıldız, Netice, “Kıbrıs’ta Osmanlı Kültür Mirasına Genel bir Bakış”, Cilt.19, s. 966-993. İçinde: *Türkler*, ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 21 cilt, 2002.

Yıldız, Netice, “Osmanlı Kıbrıs Türk Mimari ve Sanatı”, *9. Uluslararası Türk Sanatları Kongresi Bildirileri, 1991, Özku/Kongre*, T.C. Kültür Bakanlığı, İstanbul Ankara, 1995, .pp. 521-532.

İngiliz Dönemi'nde Gazimağusa Kaleiçi'nde Kentsel Dönüşüm (1878-1960)

Ege Uluca Tümer*

İstanbul Kültür Üniversitesi

Öz

Osmanlı Dönemi, Osmanlı fethinin gerçekleştiği 1571 yılından önce, 6,000-10,000 arasında bir nüfusu bulunan ve oldukça yoğun yapılaşmış bir kent olduğu izlenebilen Gazimağusa'nın, çeşitli sebeplerle nüfusunun giderek azaldığı, fiziksel ve ekonomik potansiyellerinin yitirildiği bir dönem olmuştur. Bu gerilemede etkili olan başlıca sebep, Osmanlı Dönemi'nde Osmanlı öncesinde de etkin olmaya başlayan Larnaka Limanı'nın ana liman olarak tercih edilmesi sonucu kentin ana işlevini yitirmesidir. Bu etkene paralel olarak, Gazimağusa Limanı'nın bakımsızlık sonucu, Pedias Deresi'nin getirdiği kumla dolması da, limanın tamamen işlevsiz kalmasına sebep olmuştur. Kentin Hıristiyan nüfusunun Gazimağusa surlarının dışına çıkarılıp, yerlerine Anadolu'dan gelen halkın yerleştirilmesi politikası, gerek yeterli ekonomik faaliyetlerin yaratılamaması, gerekse yakınlardaki bataklıkların sebep olduğu ve bir türlü baş edilemeyen sıtmadan dolayı başarılı olamamıştır. 1831 nüfus sayımında, kentin nüfusu 316 Müslüman (hane reisi sayısı) olarak tespit edilmiştir. Gazimağusa, bu nüfus sayımının sonuçlarına göre, bu tarihte en az nüfuslu ve en küçük kazalar arasında yer almıştır. Adanın İngiliz Yönetimi'ne girdiği 1878 yılından sonra, 1891'de gerçekleşen resmi nüfus sayımında tespit edilen 835 rakamıyla, Gazimağusa Kaleiçi nüfusunun, 1571 öncesi nüfus için verilen minimum değerın 1/7'sinin altına düştüğü izlenebilmektedir. 19. yüzyıl sonunda, 1571'den sonra kiliseden camiye çevrilen beş yapıdan, sadece bir tanesinin kullanımına devam ediliyor olması, Osmanlı Dönemi boyunca yaşanan nüfus azalmasının başka bir göstergesidir.

Bu çalışmanın amacı, 19. yüzyıl sonunda, çoğunlukla 14.-16. yüzyıllar arasında inşa edilmiş birçok yapının yok olduğu, nüfusun azaldığı, işlevsiz bir liman ve sağlıklı çevre koşullarına sahip bir kent durumundaki Gazimağusa'da, ağırlıklı olarak 20. yüzyılın ilk yarısında, İngiliz Yönetimi tarafından gerçekleştirilen 'yeniden işlevlendirme' ve 'sağlıklaştırma' çalışmalarının özetlenerek ortaya konmasıdır. Burada 'yeniden işlevlendirme' ile kastedilen kentsel işlevlendirme, öncelikle de Gazimağusa Limanı'nın yeniden işlevlendirilmesidir. Limanla ilgili projeler birçok başka kentsel işlevi de beraberinde getirmiştir. Kaleiçi'nde uzun bir süreçten sonra yeniden gelişmeye başlayan ticaret ve depolama gibi işlevler hep limanla ilişkili olan işlevlerdir. İkincil olarak ise, Kaleiçi'nde görülmeye başlayan canlanmanın ardından, kentteki mevcut açık ve kapalı mekanlara yeniden kültür ve rekreasyon işlevlerinin

* Yrd. Doç. Dr.Ege Uluca Tümer, İstanbul Kültür Üniversitesi,Mimarlık Bölümü.

verilmesi de bu başlık altında değerlendirilmiştir. 'Sağlıklaştırma' tabiriyle ise, kentin fiziksel koşullarının iyileştirilmesi ile ilgili gelişmelerin aktarılması hedeflenmiştir. Ulaşım ve sağlık koşullarının, yapılaşma ve kentsel açık alan niteliklerinin geliştirilmesi de bu tanım kapsamında ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gazimağusa, İngiliz Dönemi, Kentsel Dönüşüm, Kentsel Sağlıklaştırma

Abstract

Urban Transformation of Famagusta Walled City in British Period (1878-1960)

Ottoman Period had been an era of decrease in population and loss in physical and economical potentials for Famagusta, which had been a densely built city with a population estimating around 6,000-10,000 before the Ottoman Conquest in 1571. The main reason for his decrease was the loss of the port activities in the city, as a result of preference of Larnaca Port, which had already started to gain importance previously in the Ottoman Period. Parallely, as a result of the silting caused by the Pedia River, the port had completely lost its function. The policy of relocating the immigrants from Anatolia, after the expulsion of the Greeks from the walled city had been unsuccessful, due to the insufficiency of activities and malaria caused by extensive swamps around the mouth of Pedia River. According to 1831 census, the number of Muslim householders in the city was 316. Famagusta was among the least populated and smallest cities (kaza). After the beginning of British Period in 1878, according to the official census in 1891, the number of the habitants in the walled city of Famagusta was 835, almost one seventh of the minimum number given for the period before Ottoman. The fact that only one of the five churches converted to mosques was in service in 19th century is another indicator of the decrease in population during Ottoman Period.

The aim of this study is to summerize and present the 're-functioning' and 'rehabilitation' works carried out during British Reign in the first half of 20th century in Famagusta, where the function of most of the buildings of 14th-16th centuries were diminished, population decreased, port became functionless and the environment became unhealthy in 19th century. The 're-functioning' mentioned in this paper is mainly the re-functioning of the port. The projects related with the port brought many other urban functions together with the revival of trade and entrepot functions after a long period. As secondary results, re-functioning of open and closed spaces as recreational areas are also evaluated under this title. On the other hand, one of the objection is to put forward the works related with the enhancement of physical conditions like transportation, health and qualities of building and urban open spaces by using the term 'rehabilitation'.

Keywords: Famagusta, British Period, urban transformation, urban rehabilitation

İngiliz Dönemi'nde Gazimağusa'da Sosyal ve Ekonomik Gelişmeler

İngiliz Dönemi, Gazimağusa Kaleiçi açısından, yeniden ekonomik ve fiziksel gelişmelerin görülmeye başlandığı bir süreç olmuştur. Gazimağusa Limanı, İngiliz Yönetimi'nin adıyla ilgili planlarında önemli bir yer tutmuş ve 1878'in ardından da, bu planlara yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Ekonomik ve fiziksel gelişmeleri her zaman olduğu gibi nüfus artışı izlemiştir.

Nüfus artışı ile ilgili kaynaklarda, Kaleiçi'ne ayrı bir sütun ayrılmasa da, Türk nüfusun büyük kısmı Kaleiçi'nde yaşadığından, Kaleiçi nüfus değişimlerini, Türk nüfus değişimlerinden izlemek mümkündür. 1881 sayımında Kaleiçi'nde 658 Türk, Maraş'ta ise 1906 Rum sayılmıştır.¹ 1901 sayımında ise, Gazimağusa Kaleiçi bölgesinde 871 Türk, Maraş'ta ise 2,823 Rum tespit edilmiştir.² 1921 sayımında 1,487, 1931 sayımında 1,725, 1946 sayımında 2,699, 1960 sayımında ise 6,120 Türk kaydedilmiştir.³ Ancak 1960'ta Maraş'ta 17,500,⁴ toplamda 24,506 Rum'un,⁵ Kaleiçi'nde ise 3000 Türk'ün varlığından⁶ söz ediliyor olması, Kale dışındaki hem Türk, hem de Rum nüfus artış oranının, Kaleiçi'ndekinden daha fazla olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Limanın iyileştirilmesinin ardından gelen ilk yıllarda, halkın ve tüccarların büyük bir kısmı mevcut bağlantıların devam ettiği Larnaka limanını kullanmaya devam etmiş, Gazimağusa limanı ancak İskenderiye ve Port Said'le Gazimağusa arasında düzenli sefer yaparak posta, yolcu ve kargo taşıyan buharlı gemilerin kullandığı bir liman olmuştur.⁷ Fakat, I. Dünya Savaşıyla birlikte bu durum değişmeye başlamış,⁸ bu savaşta askeri üs olarak kullanılan Gazimağusa limanının, kullanım yoğunluğu giderek artmıştır. 1879 yılında Gazimağusa'nın ithalat-ihracat kapasitesi 12,000 GTN (groston), Larnaka'nın ithalat-ihracat kapasitesi 340,000 GTN iken, 1960'a gelindiğinde, Gazimağusa'nın ithalat-ihracat kapasitesi 470,000 GTN, Larnaka'nın ithalat-ihracat kapasitesi ise 306,500 GTN'a çıkmıştır.⁹ Daha sonraki yıllarda da bu fark giderek artmış, Gazimağusa'nın potansiyeli, Larnaka'nınkinin iki katından fazlasına ulaşmıştır.

Artan liman faaliyetlerinin yanı sıra, çömlükçilik, portakal ve patates üretimi, özellikle Maraş bölgesinin ve Kale dışındaki diğer bölgelerin en önemli ekonomik gelir kaynakları olmuştur. Kaleiçi'ndeki tarımsal üretim ise giderek azalmış ve burada bulunan nar ve sebze bahçeleri, 20. yüzyıl başlarından itibaren kaybolmuştur. Maraş bölgesindeki turizm faaliyetleri de, özellikle İngiliz Dönemi'nin sonlarına doğru artan bir ivme göstermiştir.

İngiliz Yönetimi Dönemi, Gazimağusa için önemli bir dönüm noktası olmuş, neredeyse kullanım dışı olan limanı, adanın en yoğun limanına dönüşmüştür. Bu



Fig. 1. 1888 Gazimağusa haritası (KKTC Milli Arşivi).

değişimin, kente ekonomik anlamda büyük katkıları olmuştur. Ekonomik gelişmelere paralel olarak, nüfus da hızlı bir şekilde artmış, kent büyüyerek, Kaleiçi ve Maraş dışında geniş bir alana yayılmıştır.

İngiliz Dönemi'nde Gazimağusa'da Kentsel Dönüşüm

İngiliz Dönemi'nde, Gazimağusa ile ilgili iki temel idari kararın çok önemli fiziksel etkileri olmuştur. Bunlardan ilki, İngiliz Dönemi'nin başlamasından çok önce gündeme gelmiş olan Gazimağusa Limanı'nın geliştirilmesi ve adanın askeri ve ticari liman olarak sahip olduğu potansiyelin değerlendirilmesi ile ilgilidir.

W.H. Dixon'ın da ifade ettiği ve Gazimağusa Limanı'nın bir liman olarak adadaki en iyi olasılık olduğu¹⁰ düşüncesine paralel adımlar İngiliz Yönetimi tarafından kısa süre içerisinde atılmaya başlanmıştır. Kıbrıs'ın İngiliz Yönetimi'ne devrinin ilk yılında, 9 Ağustos 1878'de¹¹ bu yaklaşıma yönelik bir 'Gazimağusa Geliştirme Yasası'¹² çıkarılması ve bir 'Doğu Bölgesi Mühendisi' atanması,¹³ kentin ve limanın geliştirilmesine yönelik ilk adımlardır.

Gazimağusa'da uzun yıllardır süregelen sağlıksız koşulların iyileştirilmesi de, kentin geliştirilmesi çerçevesinde ele alınmıştır. Yerleşmenin kuzeyinde kalan Pedias Deresi ağzı ve hendeklerdeki bataklıklar pompalanmış ve ağaçlandırılmıştır.¹⁴ Ayrıca, deniz suyu ile dolu olan ve 1888 haritasında (Fig. 1) 'Yeşil Deniz' olarak adlandırılan İç Kale hendeği de, 1900 yılında sıtma sorununu çözmek amacıyla kurutulmuş ve ağaçlandırılmıştır.¹⁵

Böylece, kentte ilk olarak 1394 yılında söz edilen¹⁶ ve Venediklilerden beri¹⁷ çözülmeye çalışılan, ekonomik gelişmelerin en önemli engelleyici etkenleri olan bataklıklar ve sıtma sorunları giderilmiştir.

İkinci önemli idari karar ise, Çekirge İmha Fonu (Locust Destruction Fund)'ndan¹⁸ artan gelirlerin bir kısmıyla, Kıbrıs'ta bulunan bazı tarihi anıtların restorasyonunun gerçekleştirilmesine yönelik olmuştur. Gazimağusa Kaleiçi, bu çalışmaların en yoğun ve etkili bir biçimde yürütülmüş olduğu alandır. Eski Eserler Dairesi Gazimağusa Bölge Müdürü Mimar Theophilus Mogabgab'ın yürütücülüğünde, 1935-1960 yılları arasında gerçekleştirilen çalışmaların kapsamı genişletilerek, tüm kenti kapsayan, kentsel sağlıklaştırma ve restorasyon çalışmalarına dönüştürülmüştür.¹⁹ Kaleiçi'nde 1935-1950 yılları arasında gerçekleştirilen çalışmalar, 'anıtlarda gerçekleştirilen onarımlar'; 'anıtlarda yer değiştirmeler'; 'yıkımlar'; 'toprak ve moloz temizliği yapılan alanlar'; 'kazı yapılan alanlar' ve 'yol seviyesi düşürme çalışmaları' gibi bazı ana kalemler altında ele alınabilir. Restorasyon uygulamaları kapsamında kiliselerin tümüne yakınında ve surların çeşitli bölümlerinde onarımlar gerçekleştirilmiştir.²⁰ Dönemin sağlamalaştırma tekniklerinin kullanıldığı bu restorasyonlarda, bazı durumlarda tamamlamalar da yapılmıştır. Bu yazı için ayrılan sınırlı yer dolayısıyla, Theophilus Mogabgab'ın 1935-1960 yılları arasında gerçekleştirdiği çalışmaların detaylarına burada yer verilemeyecektir. Bu makalede, İngiliz Dönemi'nde

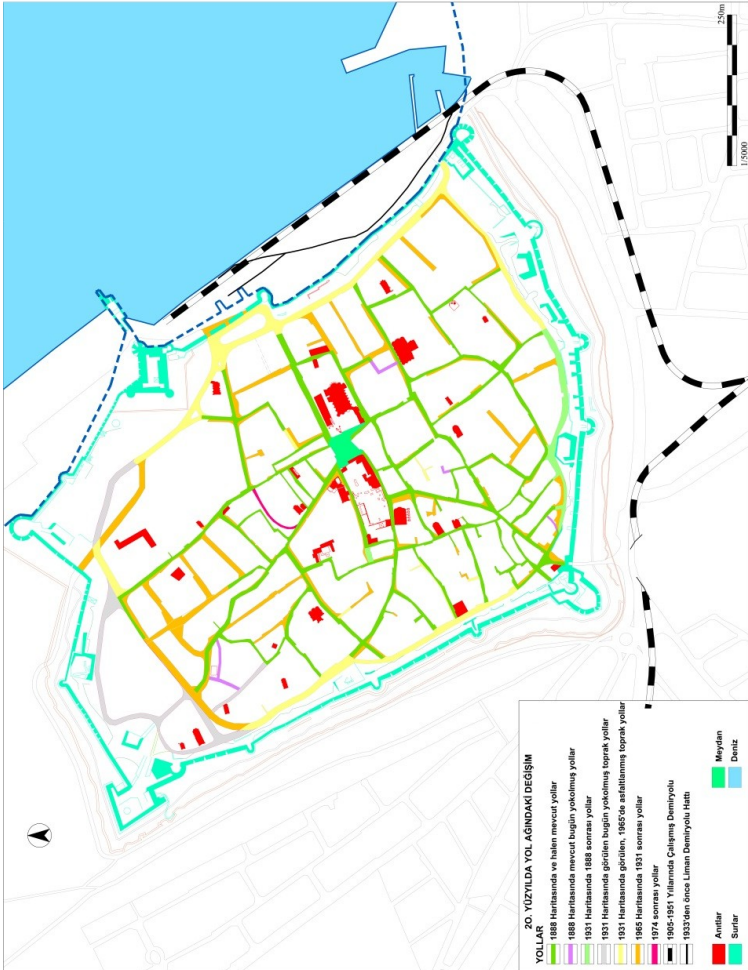


Fig. 2. 20. yüzyılda yol ağındaki değişim. © E. U. Tümer.

Gazimağusa Kaleiçi'nde, yeniden canlandırılan liman işlevine paralel olarak gerçekleşen kentsel dönüşümün ana hatlarına değinilerek, yaşanan süreç ile ilgili çerçevenin ortaya konması hedeflenmiştir. Yaklaşık 300 yıl boyunca giderek insansızlaşmış ve temel kentsel işlevi olan liman faaliyetlerinin yitirilmesinin ardından, diğer kentsel işlevlerini de yitirmiş olan Gazimağusa için, tüm bu çalışmalar bir yeniden doğuş anlamını taşımıştır. Aşağıda sırasıyla değinilen başlıklar altında, yeniden işlevlendirme ve sağlıklılaştırma çalışmalarının gerçekleştiği başlıca kentsel öğelerin geçirdiği süreçler özetlenmeye çalışılmıştır.

Liman: İngiliz Dönemi boyunca Gazimağusa Limanı, Osmanlı Dönemi öncesinde taşıdığı öneme yeniden yaklaşmıştır. 1878 yılında, İngiliz Krallığı'nın adayı Osmanlı İmparatorluğu'ndan kiralamasının ardından, kısa süre içinde Gazimağusa Limanı'nı geliştirme çalışmaları başlamıştır (Şekil 6). Limanın daha etkin kullanımı için ilk olarak 1881'de bir fizibilite çalışması yapılmış ve 1899 yılında limana bir iskele ve liman ile başkenti bağlayacak demiryolu için 254,000 sterlin ayrılmıştır.²¹ Mevcut liman rıhtımının önüne dolguyla 276 metrelik rıhtım inşaatı, 27 metrelik metal bir iskele yapımı ve limanın sığlaşmış noktalarının derinleştirilmesini içeren ilk liman çalışmaları 1903-1906 yılları arasında tamamlanmıştır²² (Fig. 4). Limanın karşısında bulunan adaların oluşturduğu dalgakıran iyileştirilirken, İç Kale ve karşısındaki zincir kulesi arasında çok erken tarihlerden beri varlığını koruyan zincir de, yerinden çıkarılarak Gazimağusa Müzesi'ne konmuştur.²³

İngiliz donanma yetkilileri tarafından, bir miktar daha yatırımla, Doğu Akdeniz'in en iyi limanı potansiyeline sahip olabilir şeklinde değerlendirilen liman, 1910'ların sonlarına kadar istenilen canlılığı sağlayamayarak, beklentileri karşılayamamıştır.²⁴ 1920'li yıllarda Gazimağusa limanının tercih edilme ve kullanılma potansiyelinin artmaya başlamasının ardından, 1931-1933 yılları arasında,²⁵ liman rıhtımı bir kez daha genişletilerek 531 metreye çıkarılmıştır. 1905 yılından itibaren, surların dışından ilk kez, bir demiryolu hattı ile ulaşılabilir kılınan liman, 1933 yılında, ikinci liman geliştirme çalışmalarıyla birlikte karayolu ile de surların dışından ulaşılabilir hale gelmiştir (Fig. 4).

Yollar: İngiliz Dönemi'nde, Gazimağusa Kaleiçi'ndeki yol ağı da, adanın genelinde olduğu gibi geliştirilmiştir. 1878 ve 1930 yılları arasında, güneydeki Kara Kapısı ve Tuzhane Tabya arasına bir karayolu yapılmıştır. 1930 ile 1960 yılları arasında ise, Kaleiçi'ndeki yolların geliştirilmesine çok daha fazla önem verilmiştir. Öncelikle, kuzey-batı ve kuzey-doğu'da kalan alanlar dışında, sur çeperlerinden geçen bir çevre yolu inşa edilmiştir. Ağırlıklı olarak tarımsal arazi olarak kullanılmakta olan ve bu çevre yolunun içinde kalmış alanlarda yollar arttırılırken, yeni yapı adaları oluşturulmuştur. Kentin kuzeyinde ve diğer bölgelerinde yer alan birçok çıkmaz sokak açılarak, diğer yollara bağlanmıştır. Yeni yollar, eski yollara göre çok daha geniş ve taşıt ulaşımına uygun planlanırken, mevcut yollardan da müsait olanlar genişletilerek kapasiteleri arttırılmıştır (Fig. 2).

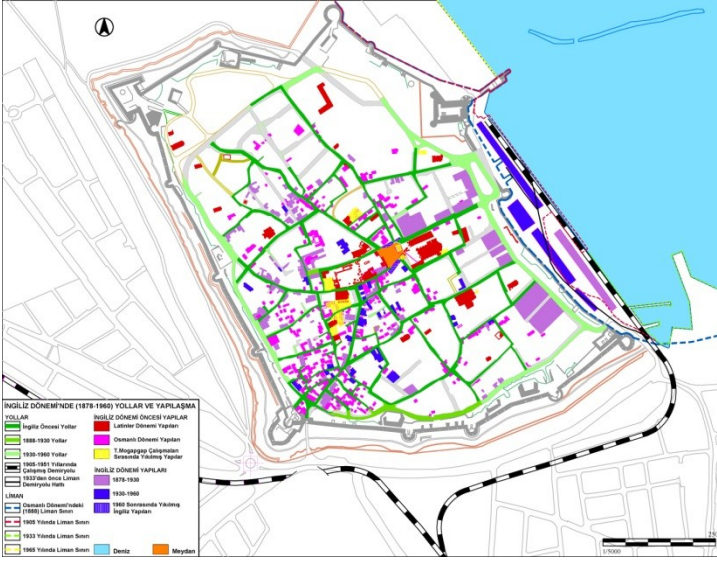


Fig. 3 İngiliz Dönemi'nde yollar ve yapılaşma. © E. U. Tümer.

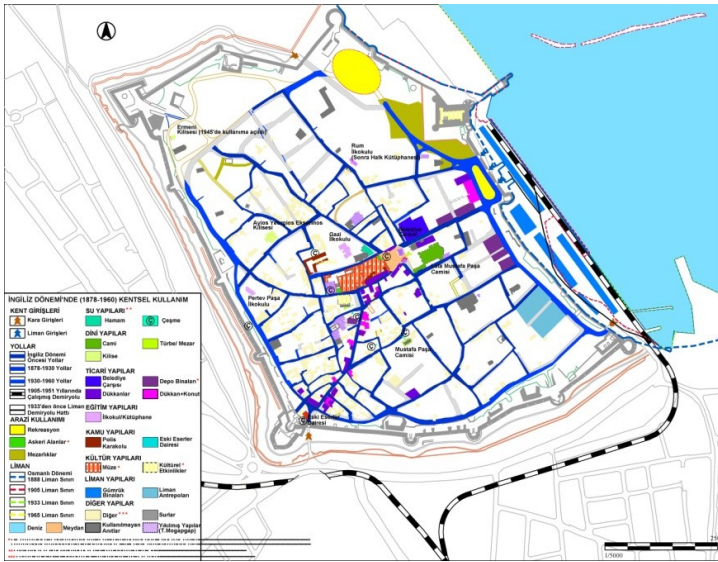


Fig. 4 İngiliz Dönemi'nde kentsel kullanım. © E. U. Tümer.

Demiryolu: Adada demiryolunun inşa edilmeye başlanmasındaki başlıca neden, geliştirilmesi hedeflenen Gazimağusa Limanı'nın kullanımını arttırmak olduğundan, ilk olarak 1904 yılında, Larnaka-Lefkoşa-Gazimağusa üzerinden gelen ve limana bağlanan 36 mil uzunluğundaki tren yolu²⁶ inşa edilmiştir. 1910'ların sonuna kadar, kullanımı beklentiler paralelinde arttırılamayan limanla birlikte, demiryolu hattı da, yatırım maliyetini bile karşılayamamıştır.²⁷ I. Dünya Savaşı ile birlikte, Gazimağusa Limanı'nın, dolayısıyla demiryolunun durumu da değişmeye başlamış,²⁸ artan kullanım potansiyelinin ardından, 1933 yılında liman rıhtımının ikinci kez genişletilmesi ile birlikte,²⁹ limandaki demiryolu hattı da değiştirilmiştir (Fig. 3). Kara ulaşımının artması ve kolaylaşması ile 7,348,643 yolcu ve 3,199,934 ton yük taşımış olan bu demiryolunda 31 Aralık 1951'de son sefer gerçekleştirilmiş ve 1952 yılında da rayları sökülerek, İtalya'ya taşınmıştır.³⁰ Yakın zamana kadar kullanılagelmiş olan Gazimağusa-Lefkoşa arasındaki şehirlerarası yolun büyük bir kısmı bu demiryolu hattı üzerinden geçirilmiştir.

Kent Meydanı: İngiliz Dönemi'nde Namık Kemal Meydanı'nda Theophilus Mogabgab yönetiminde gerçekleştirilen kazı, yıkım ve genişletme çalışmalarından önce de, bazı önemli gelişmeler olmuştur. Namık Kemal Meydanı'nın kuzey ve güney çeperlerinde yer alan boşluklar doldurulmuş, mevcut yapılarda revizyonlar yapılmıştır (Fig. 4). Önlerinde revaklar bulunan tek katlı kagir yapıların ağırlıklı olduğu bu alanda, meydana açılan kahvehane gibi rekreasyon işlevleri yer almıştır (Fig. 5). Meydanın kuzey-doğu köşesinde kapalı pazaryeri olarak kullanılan Belediye Çarşısı'nın (Fig. 4) ve Liman Yolu Sokağa bakan dükkânların inşası da, meydanın kullanım yoğunluğunun artmasına ve canlanmasına katkıda bulunmuştur. Ancak, Venedikliler Dönemi'nden beri Namık Kemal Meydanı'nda bulunan ve 1571 tarihli Gibellino gravüründe³¹ de görülen antik lahitin, 1878 yılında buradan kaldırılarak Gazimağusa Komiseri'nin mezarı olarak Maraş'taki İngiliz mezarlığına götürülmesi³² meydandaki önemli bir tarihi odak noktasının yitirilmesine neden olmuştur.

Kent Girişleri: İngiliz Dönemi'nde, Osmanlı Dönemi'nde açılan Kara Kapısı'nın konumunda ve fiziksel özelliklerinde çok önemli bir bir değişiklik yapılmamıştır. Ancak, bu dönemde Kaleiçi'ne giriş çıkışı kolaylaştırmak için yeni kapılar açılmıştır. İlk olarak, limana giriş çıkışı kolaylaştırmak için, 1903 yılında deniz surlarında üç yeni giriş kapısı açılmıştır. İç Kale ve Deniz Kapısı arasında konumlanan bu kapıların (Fig. 4) açılmasıyla, Deniz Kapısı'nın kullanımına son verilmiştir. Böylece, Kaleiçi'nin muhtemelen en eski kapısı olan Deniz Kapısı ya da orijinal adıyla Porta del Mare, yaklaşık 700 yıldan sonra işlevsiz kalmıştır.

Limanın doldurulmasının ve limana kara ulaşımının sağlanmasının ardından, 20. yüzyıl başında Lüzinyan Dönemi 'Tersane Kapısı' yeniden açılmış, 1933'teki ikinci liman çalışması ile birlikte, tren yolunun denize doğru ötelenmesi ve kente bir karayolu girişinin sağlanmasının ardından da, araç geçişi için kullanılmaya başlanmıştır (Fig. 4). Yapılan söz konusu revizyonla, Latinler Dönemi'nde gemilerin girişi için kullanılmış olan sur kapısı, bu kez araç ve yayaların girişine hizmet eder olmuştur.



Fig. 5 1947 yılında Namık Kemal Meydanı'nın güneydoğusunda yer alan tek ve iki katlı yapılardan oluşan doku izlenebilmektedir (Mogabgab, 1947)



Fig. 6 1928'de Liman (Williams, 1928:2)

Yapılaşma: İki dönem altında incelenmiş olan İngiliz Dönemi yapılaşması, 1878-1930 ve 1930-1960 yılları arasında farklı eğilimleri yansıtmaktadır. 1878 ve 1930 yılları arasında kentteki yapılaşmanın gelişimi incelendiğinde (Fig. 7), bu dönemde kentin özellikle kuzey-batı ve kuzey-doğu yönlerine doğru geliştiği izlenebilmektedir. Ayrıca, İngiliz Dönemi'nde liman kıyısında gerçekleşen yapılaşma faaliyetleri de bu dönemde büyük ölçüde tamamlanmıştır. 1930 ve 1960 arasında gerçekleştirilen yapılaşma faaliyetleri ise çok daha özelleşmiş görünmektedir. Bu dönemde inşa edilen yapıların tümüne yakını, iki ilkokul ve bir antrepo dışında, İstiklal Caddesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Yeni bir yapı türü olarak kente eklenen dükkân-konut kombinasyonlarının (Fig. 4) birçoğu da, bu döneme tarihlenmektedir. Üzerindeki yapıların tümüne yakınının İngiliz Dönemi'nde inşa edilmiş olduğu izlenebilen İstiklal Caddesi'nde (Fig. 7), bu dönemde ticari işlev vurgusu iyice güçlendirilmiştir (Fig. 4). İstiklal Caddesi'nde artan ticari işlev, buradan bazı yan sokaklara doğru yayılmıştır.

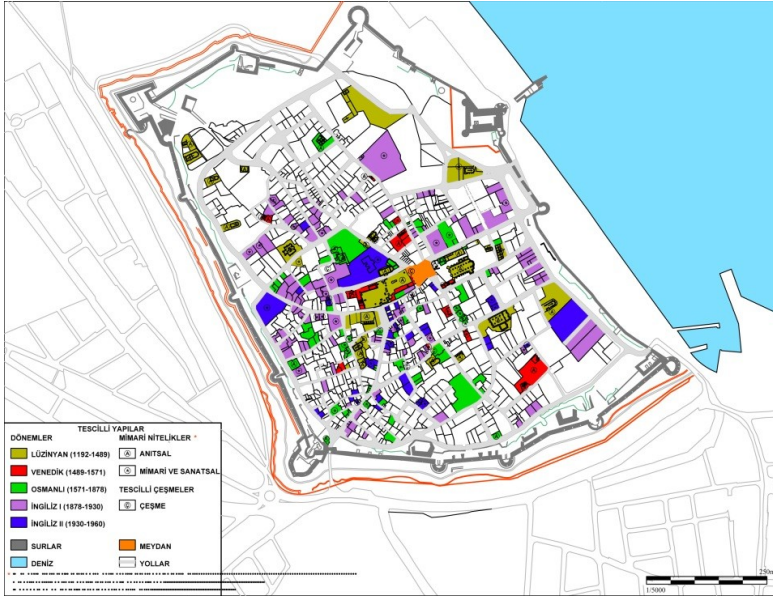


Fig. 7 Tescilli yapılar haritası. © E. U. Tümer.

Liman faaliyetlerine paralel olarak, tümüne yakını 1878-1930 yılları arasında olmak üzere (Fig. 7), Canbulat Caddesi ve Liman Yolu Sokak üzerinde yeni depo yapıları inşa edilmiştir. Eski parselasyon ve yapı ölçeğine göre, mevcut dokudan farklı bir doku oluşturan bu yapılar, Osmanlı Dönemi'nde yapılaşmış alandan

uzakta olmaları dolayısıyla nispeten daha az rahatsız edicidirler. Bu yapıların

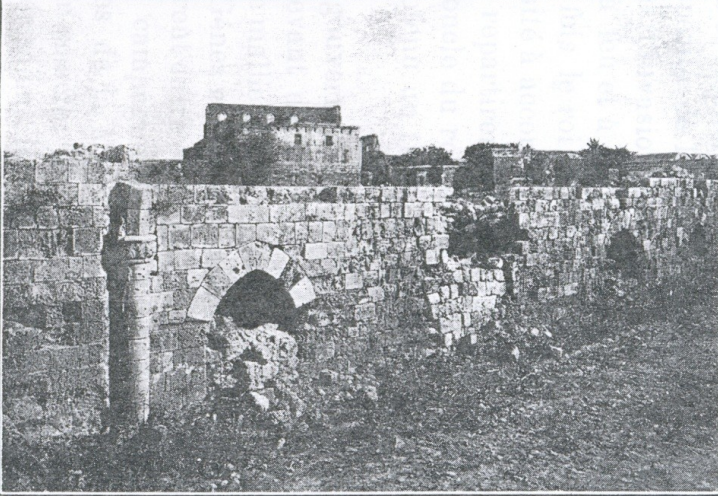


Fig. 8 20. yüzyıl sonunda C. Enlart'ın fotoğrafladığı ve Ceneviz Loggia'sı olarak tanımladığı, bugün mevcut olmayan yapı (1920, 8).



Fig. 9 Dokuyla uyumsuz yeni konutlar.

dışında İstiklal Caddesi üzerine de depo yapıları inşa edilmiş, ancak bunların ölçeği daha küçük tutulmuştur.

Gazimağusa'nın, Latinlerin adaya gelişinin ardından gelişmeye başladığı 13. yüzyıldan itibaren, idari merkezi olan Venedik Sarayı ve çevresi bu işlevini yaklaşık 600 yıl sonra yitirmiştir. İngiliz Dönemi'nin başlamasının ardından, kısa bir süre Osmanlı Dönemi'nde 'Konak' olarak tabir edilen yapı kullanılmış, 20. yüzyılın başında ise yıkılarak terk edilmiştir. Kaleiçi kentin idari merkezi olmaktan çıkmış, yeni merkez Kaleiçi ile Rumların yaşadığı Aşağı Maraş Bölgesi arasında yer alan ve Kral George Bulvarı olarak adlandırılan cadde üzerinde konumlanmıştır.³³ Hükümet ve mahkeme binaları, hastane, polis istasyonu, tren garı gibi kamu yapılarının dışında Komiserlik konutu ve bazı diğer büyük İngiliz konutlarının, İngiliz mezarlığı, İngiliz Kilisesi ve İngiliz Kulüp binasının yer aldığı bu ara bölge, iki topluluğun arasında yer alan ve yönetim sınıfının yerleştiği alan olmuştur. İngiliz Yöneticilerin burayı tercih etmelerindeki başlıca neden, bu bölgenin Kaleiçi'ne göre daha yüksekte ve bataklıklardan daha uzakta olmasıdır.³⁴ Bunun Kaleiçi'ndeki yapılaşma üzerindeki ilk etkisi ise, ilk yıllarda İngiliz Komiser'in kullandığından söz edilen³⁵ Konak yapısının işlevinin sona ermesiyle, kent genelinde Kaleiçi'nin ilk kez idari işlevini yitirmiş ve bu yapının çevresinde oluşan işlevlerin de sonlanmış olmasıdır. Gazimağusa'da Venedik Sarayı'nın yanında konumlanmış, muhtemelen Latinler Dönemi'nden bölümleri de barındıran Osmanlı yönetim binası 'Konak' yapısının yıkımı ile,³⁶ eski yönetimin izlerinin toplumsal bellekten en kısa zamanda silinmesi amaçlanmış gibi görünmektedir. Kaleiçi'nde bir ekonomik ve fiziksel dönüşüm yaratacak olan bu önemli işlevin dışarı kaymasıyla da, kent genelinde Kaleiçi ilk kez ikincil duruma düşmüştür.

İngiliz Dönemi'nde yeni parselasyon ve yapılaşma ile birlikte yaşanan en önemli değişim, Kaleiçi'ndeki tarım alanlarının yok olmasıdır. Bu dönemdeki yapılaşma ile birlikte öne çıkan bir diğer durum ise, yeni yapım teknolojilerinin ve tiplerinin üretimi olmuştur. Kaleiçi'nde ilk kez kütüphane binası, modern ilkökul binaları, belediye çarşısı, hücrelerden oluşan bir karakol-hapishane, dükkân+konut tipinde yapılar, büyük açıklıklı depo yapıları inşa edilmiştir. Ayrıca, bu dönemde Latinler Dönemi'nde *palio*, Osmanlı Dönemi'nde eski cirit sahası olarak kullanılmış kuzeydeki boş alan ile yeni liman kapıları önündeki saha rekreasyon alanına, İç Kale çevresindeki mezarlıklar da yeşil alana dönüştürülmüştür (Fig. 4).

Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesi: İngiliz Dönemi'nin özellikle erken yıllarında, tarihi yapıların yeniden kullanımı konusunda yeterince duyarlı davranıldığını söylemek zordur. SS. Peter ve Paul Kilisesi, Mogabgab restorasyonlarından önce tahıl ve patates ambarı, Tophane Tabya ve St. George Latin Kilisesi bahçesi yakıt deposu, Eski Bedesten ya da Venedik Evi ise, kadınlar hapishanesi olarak kullanılmıştır. Saraydan geriye kalan mekânlar da, Osmanlı Dönemi'ndeki kışla işlevi devam ettirilerek polis karakolu olarak kullanılmıştır (Fig. 4).

Tarihi yapıların kullanımında, Mogabgab restorasyonlarından önce gerçekleşen bir diğer önemli değişiklik de, 1571'den sonra ilk kez bazı kiliselerin yeniden kilise olarak kullanılmaya başlanmasıdır. Geçirdikleri onarımların ardından, 1900'lerin başında Nestoryan Kilisesi olarak da bilinen Ayios Yeorghios Xorinos Kilisesi, 'Ortodoks Rum Kilisesi' olarak, 1945 yılında da Ermeni Kilisesi, 'Ermeni Katolik Kilisesi' olarak ibadete açılmışlardır.1950'li yıllara kadar kullanımı devam eden Cafer Paşa Hamamı ve Su Kemerleri,³⁷ bu tarihten sonra işlevsiz kalmışlardır. Bugün izlerinin tamamına yakını kaybolmuş su kemerlerinin, tam olarak hangi tarihte yok olduğu bilinmemektedir. İlerleyen yıllarda sarayın hapishane olarak kullanılagelmiş şapeli ve saray avlusu müzeye, SS. Peter ve Paul Kilisesi de kültür merkezine dönüştürülmüşlerdir. Kara Kapısı yanındaki Akkule Mescidi ise, Eski Eserler Dairesi'nin Gazimağusa ofisi olarak kullanılmıştır.

Yeniden işlevlendirme örneklerinin yanında, bazı tarihi yapı kayıpları da söz konusu olmuştur. Daha önce belirtilen 'Konak' yapısı dışında, Templar ve Hospitalier Kiliseleri'nin karşısında bulunan ve 1903 yılında kenti ziyaret etmiş olan C. Enlart'ın³⁸ 'Ceneviz Loggiası' olarak tanımladığı (Fig. 8) yapı kalıntısı da yok olmuştur.

Sonuç

20. yüzyılın ilk çeyreğinde, kentte gerçekleştirilen çalışmalar, yaklaşık 300 yıl süren durgunluk ve gerileme döneminin ardından kentin yeniden bölgedeki önemli bir liman kenti olarak uyanışını sağlamış ve kent yeniden nüfus artışına sahne olmuştur. Bu çalışmaların ardından gelen ve 1935-1960 yılları arasında gerçekleştirilmiş olan sağlıklılaştırma çalışmaları ile kentteki anıtların tümüne yakını restore edilerek, çevreleri temizlenmiş ve kent, yüzyıllar boyunca tüm seyahatlerin bahsettiği harabe görüntüsünden bir ölçüde kurtulmuştur.³⁹ Yaklaşık 60 yıla sığdırılabilecek olan bu çalışmalar, Gazimağusa'nın yeniden, kuruluş sebebi olan liman işlevine, kavuşmasına yola açmakla kalmayıp, yeniden kent kimliğini kazanmasını sağlamıştır. Öncelikle iyileştirilen sağlık koşulları ve liman gelirleri yüzyıllar sonra ilk kez nüfus artışının gerçekleşmesine yol açmıştır. Osmanlı Dönemi'nin sonunda, Venedik döneminde 10,000'e ulaştığı söylenen kent nüfusunu barındıran yapılı çevreden geriye ne yazık ki çok küçük bir bölümü kalmış, kentin Kuzey ve Doğu bölümleri ağırlıklı olarak tarım arazilerine dönüşmüştü. Bu bölgelerde yeniden yapılaşma, bu çalışmalar kapsamında gerçekleşen altyapı ve iyileşen koşullar sonucu artan nüfusun etkisiyle gerçekleşmiştir. Lala Mustafa Paşa Cami ve diğer tarihi yapılar ve çevrelerinin de nitelikleri iyileştirilerek, kentle yeniden bütünleşmeleri sağlanmıştır. Sonuç olarak, bu dönemde gerçekleştirilen yeniden işlevlendirme ve sağlıklılaştırma çalışmaları ile ilgili olarak yapılan bu araştırma, bu çalışmaların Gazimağusa Kaleiçi'nin işlevsel, tarihi ve fiziksel değerlerinin yeniden kazandırılmasında çok önemli bir misyonu yerine getirdiğini, kentin bugün sahip olduğu birçok niteliğin varlığını ve sürekliliğini bu döneme borçlu olduğunu ortaya koymaktadır.

Ancak 1963 sonrası iç savaş ve belirsizlik yılları, kentte hızlı nüfus değişiklikleri, denetimsizlik ve çarpık yapılaşma ile sonuçlanmıştır. Son on beş yıl içerisinde, 'Namık Kemal Meydanı'nın Sağlıklaştırılması', 'İstiklal Caddesi'nin Yayalaştırılması', 'Kaleiçi Trafik ve Otopark Alanları Düzenlemesi', 'Venedik Sarayı Çevre Düzenlemesi', 'Deniz Kapısı Restorasyonu' gibi birçok projenin gerçekleştirildiği Gazimağusa, hala uyumsuz yapılaşma tehdidi (Fig. 9) ve sayıları 39'u bulan, ağırlıklı olarak 14. -16. yüzyıllar arasına tarihlenen anıtlarının koruma sorunları ile çeşitli bilimsel tartışmaların odağını oluşturmaktadır. 1998 ve 2007 yılları arasında Gazimağusa Belediyesi, Doğu Akdeniz Üniversitesi işbirliğiyle düzenlenmiş Gazimağusa sempozyumlarında ve 2008 yılında Europa Nostra'nın katkısı, çağrılı uzmanların katılımı ile Paris'te düzenlenen 'Medieval Famagusta: An International Workshop for the Advanced Study of History, Art, Architecture and Cultural Management' konferansında Gazimağusa'nın sorun ve değerlerinin ortaya konması hedeflenmiştir. Gazimağusa Suriçi'nin, 2008 yılında Dünya Anıtlar Fonu, Risk Altındaki Alanlar İzleme Listesi'ne alınmış⁴⁰ ve 2010 yılına kadar da bu listede bulunmaya devam etmiş olması, uluslararası ilginin oluşmasını sağlamış olmakla birlikte, henüz kentteki sorunların çözüme ulaşılmasına yardımcı olacak bütüncül adımlar atılamamıştır.

Notlar:

- ¹ T. Papadopoulos, *Social and Historical Data on Population, Texts and Studies of the History of Cyprus*, Nicosia, 1965, 80.
- ² G. Chacelli, *Cyprus under British Rule*, Nicosia, 1902, 147.
- ³ K.K. Keshishian, *Famagusta Town and District*, Nicosia: The Famagusta Chamber of Commerce and Industry Publ., 1985, 124.
- ⁴ K.K. Keshishian, *Romantic Cyprus*, Nicosia, 1960, (9th Edition, First Published in 1946), 101
- ⁵ Keshishian, *Famagusta Town and District*, 24.
- ⁶ Keshishian, *Romantic Cyprus*, 91.
- ⁷ C.W.J. Orr, *Cyprus under British Rule*, London: Zeno Publ., 1972, 155.
- ⁸ Orr, *Cyprus under British Rule*, 155.
- ⁹ Keshishian, *Famagusta Town and District*, 90.
- ¹⁰ W.H. Dixon, *British Cyprus*, London, Chapman and Hall, 1879, 279.
- ¹¹ Ş. Hafizoğlu, *Stone Use in British Domestic Architecture in North Cyprus* (Unpublished Master Thesis), EMU, Gazi Mağusa, 2000, 56.
- ¹² Famagusta Improvement Law.
- ¹³ Hafizoğlu, *Stone Use in British Domestic Architecture*, 55.
- ¹⁴ B. Stewart, *My Experiences of Cyprus*, London: George Routledge and Sons Ltd., 1908, 57.

- ¹⁵ O. Burch, *The Infidel Sea: Travels in North Cyprus*, Hampshire, 1990, 93; Stewart, *My Experiences of Cyprus*, 56-7
- ¹⁶ N. Martoni, 1394, aktaran Cobham, C.D., *Excerpta Cypria: Materials for a History of Cyprus*, Cambridge: Cambridge University Press, 1908, Kraus Reprint Co., New York, 1969, 24.
- ¹⁷ B. Arbel, *Cypriot Population under Venetian Rule (1473–1571): A Demographic Study*, *Μελέται Καὶ Υπομνήματα I*, Nicosia, 183 – 215, *Variorum Volume: Cyprus, the Franks and Venice, 13th-16th Centuries*, Ashgate Publishing Ltd., Hampshire, 1984, 186.
- ¹⁸ Chacalli, *Cyprus under British Rule*, 147.
- ¹⁹ T.A.H., Mogabgab, ‘Famagusta’, Report of the Department of Antiquities Cyprus, 1937-39, Nicosia, Government Printing Office, 1951, 171.
- ²⁰ E. Uluca-Tümer, “Evaluation of conservation and restoration works carried out by T.A.H. Mogabgab in Famagusta inner-city between 1935 and 1960 through contemporary conservation approaches”, *2nd international Gazimağusa Symposium, Medi3ology2: Coastal Settlements Cultural and Conservation in the Mediterranean Basin, Famagusta, 8.10-10.10.2007, Proceedings*, Gazimağusa: DAÜ Yayın., 2007, pp. 405-412.
- ²¹ Orr, *Cyprus under British Rule*, 15-16.
- ²² Keshishian, *Famagusta Town and District*, 86.
- ²³ Stewart, 1908, a.g.e, 78.
- ²⁴ Orr, *Cyprus under British Rule*, 154.
- ²⁵ Keshishian, *Famagusta Town and District*, 86.
- ²⁶ Orr, *Cyprus under British Rule*, 15-16.
- ²⁷ Orr, *Cyprus under British Rule*, 154.
- ²⁸ Orr, *Cyprus under British Rule*, 155.
- ²⁹ Keshishian, *Famagusta Town and District*, 86.
- ³⁰ Keshishian, *Famagusta Town and District*, 93.
- ³¹ A. Stylianou & J. Stylianou, *The History of the Cartography of Cyprus*, Nicosia: Publications of the Cyprus Research Centre, 1980, 245.
- ³² E.A.M. Lewis, *A Lady's impressions of Cyprus*, London, , 1894, 282-283; C. Enlart, *Villes Mortes du Moyen Age*, (Dead cities of the Kingdom of Cyprus and Medieval Remains of Paphos and Famagusta) Paris, Editions de Boccard, 1920, 140.
- ³³ H.C. Lukach & D.J. Jardine, *The Handbook of Cyprus, Seventh Issue*, London: Edward Stanford Ltd., 1913, 66.
- ³⁴ Lewis, *A Lady's impressions of Cyprus*, 280.
- ³⁵ Dixon, *British Cyprus*, 295.
- ³⁶ C. Enlart, *Gothic Art and the Renaissance in Cyprus*, [French Edition First Published (2 vols) 1899 by Ernest Leroux, Paris as *L'Art Gothique et la Renaissance en Chypre*], Translated and Edited by David Hunt, Trigraph, London, 1987, 466, 1899 yılında İngilizler tarafından yeniden inşa edildiği ifade edilmiştir.
- ³⁷ N. Yıldız, “Aqueducts in Cyprus”, *Journal for Cypriot Studies*, 1996, 2(2), 89-111, 97
- ³⁸ Enlart, *Villes Mortes du Moyen Age*, 152, 155-156.
- ³⁹ Uluca-Tümer, “Evaluation of conservation and restoration works carried out by T.A.H. Mogabgab in Famagusta”, 405-412.
- ⁴⁰ www.wmf.org/project/historic-walled-city-famagusta?more=1

Analyzing and Resolving the Cyprus Conflict

Muzaffer Ercan Yılmaz*
Balıkesir Üniversitesi

Abstract:

This article attempts to analyze the ongoing conflict on Cyprus between the Greek and Turkish ethnic groups from a broader perspective, based on historic facts. It is particularly a critique of the traditional analyses of the conflict that pay more attention to present legal or political problems. The study suggests that the Cyprus conflict is a complex one involving both relational and interest dimensions, most of which are rooted in past traumas, dominating the Greek-Turkish relations at large. Failure to understand this complexity is unlikely to produce a lasting peace. Based on the analysis of the conflict, the study tries to come up with some recommendations for the prospect as well. In this respect, especially many confidence building measures are proposed and discussed in detail.

Keywords: Cyprus Conflict, Cyprus, Greek Cypriots, Turkish Cypriots, Confidence Building.

Öz:

Bu makale, Kıbrıs'ta Türk ve Rum etnik grupları arasında süregiden uyuşmazlığı tarihsel gerçekler temelinde geniş bir perspektiften analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, aynı zamanda, uyuşmazlığı daha çok yasal ve politik açılarından ele alan geleneksel yaklaşımlara bir kritik niteliğindedir. Çalışmada, Kıbrıs'taki uyuşmazlığın hem ilişkisel, hem de çıkar boyutları içeren ve geniş anlamda Türkler ile Yunanlılar arasındaki tarihsel travmalara dayanan kompleks bir sorun olduğuna vurgu yapılmakta ve sorunun bu kompleks yapısının kavranamamasının kalıcı bir çözüm üretmeyeceği belirtilmektedir. Analiz temelinde çalışma, barışa yönelik bir takım önerilere de ulaşmaktadır. Bu bağlamda özellikle güven oluşturuvcu önlemlerin önemine değinilmekte ve söz konusu önlemler detaylı bir biçimde tartışılmaktadır.

Anahtar sözcükler: Kıbrıs Uyuşmazlığı, Kıbrıs, Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs Türkleri, Güven Tesisi.

* Muzaffer Ercan YILMAZ, Ph.D. Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Bandırma - Balıkesir, E-posta: muzaffer_ercan@yahoo.com

Introduction

The Mediterranean island of Cyprus, also known as the birthplace of Aphrodite, the goddess of love, ironically turned into a battle ground between the Greek and Turkish ethnic groups for decades. Particularly since the negotiated accession to independence of the Republic in 1960, the history of the island has been a sad and complex sequence of events in which promises have been broken, the lives of families and communities have been under grievous strain, and the various efforts of third-parties to mediate the parties to put Cyprus together again have as yet proved unsuccessful. The conflict is the second longest-lasting in the area of the Middle East after the Israeli-Palestinian conflict, and it still remains to be resolved.

No matter how difficult it is, the ongoing conflict on Cyprus somehow needs to be resolved. In its over forty-year stalemate, the issue not only weakens the credibility of the international community to deal with intra-state conflicts, which have gradually replaced the Cold War's ideological clashes as the principal sources of current conflicts, but also intensifies the pessimistic belief that two ethnic groups cannot co-exist under a single state. In that sense, Cyprus offers a "laboratory" for the so-called new world order. The new world needs a good exemplar for national building. Cyprus has an opportunity to resolve peacefully and justly what other nations and peoples are warring over or swinging wildly at elsewhere in the world. If it succeeds, it would be the model to which many other nations and peoples will look to guide the resolution of their own conflicts and ethnic tensions. If it fails, and the stalemate continues, then that will be as much a loss to the peoples of a turbulent new world as it will be to the Cypriots. The purpose of this article is to analyze the conflict from a broader perspective, particularly devoting attention to the issue of psychological barriers between the two communities based on historic facts, and try to come up with some recommendations for the prospect. The hope is that the study could somehow contribute to the overall peace process.

The History and Roots of the Conflict

Cyprus lies on the geo-strategic crossroad between Europe, the Middle East, and Africa. Thus, historically it was regarded as vital strategic territory for many empires and civilizations. Following the arrival of the first Greek-speaking people, who are estimated to arrive about three

thousand years ago, the island subsequently came under the rule of the Assyrians (707-650), Egyptians (570-546), Persians (546-333), Ptolemies (320s-58), Romans (58 BC-330 AD), and Venetians (1489-1571) (see, Hill, 1948).

Cyprus was captured by the Ottoman Empire in 1570-71. The Ottomans brought in large number of settlers from the mainland to form a Moslem element in the local population. By the end of the seventeenth century, approximately 30,000 Turks settled on Cyprus, and a sizable Turkish community was formed, eventually composing more than 20 percent of the total population (Gazioglu, 1990).

In the beginning of togetherness, there was no sign of overt troubled relations, but differences over ethnic origin, religion, and customs inevitably led to a very low level of communal interaction. Both communities preferred to live in separate quarters in towns and mixed villages, and most villages were either completely Greek or completely Turkish. Also, each community set up its own system of education conducted in its own language. Cypriot children attended these separate schools where they were socialized as members of different groups.

The political system in the Ottoman Empire also encouraged this tendency toward separation. Under the *millet* system, the Greek and Turkish communities were institutionalized as distinct *cemaats* (communities), electing their own judicial and administrative officials, such as *muhtars* (village headmen). This exclusive political socialization over a long period of time contributed to the crystallization of separate ethnic identities and aspirations (Necatigil 1982: 1).

But such separation was mainly reinforced, especially after 1878 when Great Britain began to control Cyprus, by the tendency of both communities to identify themselves with the larger Greek and Turkish nations. This meant that the two communities' perceptions of each other, and their relations with one another, were greatly influenced by the historically adversarial relations between the Greek and Turkish nations. Although not all disputes between the motherland Greeks and Turks were replicated in inter-communal conflict on Cyprus, they, nevertheless, had the impact of perpetuating separate self-views and inhibiting any disposition to Cypriot national identity (see, Michael, Kappler and Gavriel eds. 2009).

The Period of British Rule

In 1878, Britain took administrative control of the island in return for supporting the Ottoman Empire against Russian threats to Turkey's eastern provinces. By the end of the century, some Greek Cypriot elite began to consider for the possibility of the island's union to the Kingdom of Greece, which gained independence from the Ottoman Empire in 1829. However, viewing no reason to relinquish the territory and arguing that Cyprus was formally still a part of the Ottoman Empire, Britain refused the request. A reason to relinquish Cyprus arose in December 1912 and it was pursued until the island, which had been annexed upon the Ottoman Empire's entry into the First World War on the side of the Central Powers, was offered to Greece in October 1915. Yet the Greek King rejected the offer (see, Varnava 2009: 265).

After the war, with the Treaty of Lausanne in 1923, the new Turkish Republic formally gave up its right on Cyprus in favor of Britain. Two years later, in 1925, Britain formally declared sovereignty over the island, which became a crown colony. Greek Cypriot elite increased calls for the island to be united with Greece. In 1931, there were violent riots against the British authorities, in large part driven by pro-*enosis* Greek nationalism. This led to the introduction of new laws preventing further political agitation. But this did not end hopes for union. Instead the movement went underground (Ker-Lindsay 2009: 15).

After the Second World War, the Greek Cypriots once again became politically active. The very intensification of the *enosis* (*union with Greece*) campaign came in the wake of the election of Makarios III as Archbishop in 1950. In that year, the Greek Orthodox Church organized a referendum on union with Greece. The result was amazing as 96% of eligible Greek Cypriots voted for *enosis* (Bahceli 1990: 33). Encouraged by this result, in 1954, Greece's United Nations (UN) representative formally requested that the subject of self-determination pertaining to the people of Cyprus be included on the agenda of the General Assembly. However, the UN General Assembly decided that it did not appear appropriate to adopt a resolution on the question of Cyprus. Thereupon, the Greek Cypriot leaders called for a general strike. Makarios returned from New York, where he attended UN meetings, and founded an underground guerrilla organization, with the acronym EOKA (*Ethnici Organosis Kyprion Agoniston*- National Organization of Cypriot Combatants).

In the mid-1950s, the EOKA started its campaign of violence against the British. Many Greek Cypriots left their jobs in the government and police as well. In response, the colonial authorities were forced to rely more and more on Turkish Cypriots. For example, at a time when all Greek-speaking political parties were banned, the British authorities allowed the Turkish Cypriots to establish a political party called “Cyprus is Turkish” (Mallinson 2009: 23). This contributed to the increasing of accusations against Britain for their usual policy to “divide and rule” in Cyprus as they had done elsewhere. Regardless of whether this was true or not, tension between the Greek and Turkish Cypriots grew further. In December 1956, a set of proposals –the Radcliffe Plan- was presented to the Greek Cypriots. This, basically, granted full internal self-rule to Cyprus, under the authority of a legally elected legislature. However, Britain would keep control of foreign and defense policy, as well as internal security. The proposals were rejected by the Greek Cypriots. Meanwhile, in a statement to the House of Commons, Colonial Secretary Alan Lennox-Boyd said that the Turkish Cypriots have a separate right of self-determination.

At this point, the Turkish Cypriots moved beyond their traditional desire to see continued British rule over the island and instead started to call for partition between Greece and Turkey, namely *taksim*. They argued that since Cyprus was made up of two national groups, each with its distinct language, religion, and national identification, the Turkish community was entitled to exercise the right to self-determination as much as the Greek Cypriot community. At the same time, as a reaction to the EOKA activities, they founded their counter underground organization called *Volkan*, which would later be replaced by *TMT* (*Türk Mukavemet Teşkilatı* - Turkish Resistance Organization).

The increasing violent clashes between the Cypriot communities were leading to growing tensions between Greece and Turkey, the “motherlands”. This, in turn, raised the possibility of a war in the Eastern Mediterranean between two NATO allies. In December 1958, Greece, Turkey, and Britain, hence, decided that the best course of action would be to give Cyprus independence. The Cypriot leaders were forced to accept this in early 1959, with agreements signed in Zurich and London. On August 16, 1960, the British rule over the island ended and Cyprus became an independent state, with Makarios, its first president.

The constitutional system of Cyprus, which was designed mainly by outside powers, Britain, Greece, and Turkey, attempted to create a

balance between the Greek and Turkish Cypriots. In most areas of the government, power was split between the two communities, 70:30 in favor of the Greek Cypriot community, which represented 78 percent of the population. In the security forces, however, the balance was 60:40. As for the political structure of the new state, a presidential system was chosen instead of a parliamentary form of governance. Under this model, the president would always be a Greek Cypriot and the vice-president would be Turkish Cypriot. Both had a right of veto over vital legislation. At the same time, Britain, Greece, and Turkey were given constitutional responsibility for ensuring that the sovereignty and independence of the island remained intact. In order to further this, Greece was allowed to station 950 troops and Turkey was allowed 650 on the island (Ker-Lindsay 2009: 12).

“The Reluctant Republic”

When Stephen Xydis called the Republic of Cyprus “the reluctant Republic” in his study (Stephen 1973), perhaps he was not wrong. The Republic was born in the midst of inter-communal violence and against the real wishes of the Cypriots. Cyprus was perhaps the only post-colonial country that was “forced” into independence, representing a compromise between the Greek demand for union with Greece and the Turkish counter-demand for partition between the two communities.

Although the birth of the Republic brought about a temporary halt in inter-communal violence, “there were no festivals, no ringing of church bells, no parades, no dancing people in the streets of Cyprus celebrating independence”, as it is described by Markides (1977: 25). Particularly the mood of the Greek community was somber, almost depressed. The absence of enthusiasm on the part of the Greek Cypriots was, first of all, the result of the constitutional arrangements. Very few Greek Cypriots, including both supporters and opponents of President Makarios, viewed the constitution as legitimate. The Greeks felt that the “imposed constitution” by foreign powers discriminated against them and it was basically in favor of the Turkish minority. Among the more objectionable features of the constitution were the ratio of parliamentary and governmental representatives assigned to the two communities, and the veto powers of the president and the vice-president. Further, since Great Britain, Greece, and Turkey guaranteed the preservation of the status quo, as the signatories of the agreements, the Greeks complained that the Cypriot parliament was denied the right to amend its own constitution without prior consent from the guarantor powers.

Accordingly, from the very inception of independence, the Greek Cypriots never concealed their unhappiness with the constitutional set up or their readiness to proceed with its amendment in due time.

The practical difficulty from the beginning of independence remained the implementation of the constitution, particularly the 70:30 ratio in the public service, on which the Turkish Cypriots insisted for the necessity of putting into effect immediately, whereas the Greek Cypriots urged a more gradualist approach. Quarrels over the basic taxation, over the establishment of municipalities, and over the insistence of the Turks that the police and the army should constitute ethnically separate organizational units brought the governmental machinery to a virtual standstill. In short, successive constitutional crises eventually spilled over into inter-communal fighting. In early 1963, large-scale violence broke out again and the Cypriot state *de facto* collapsed (see, Sonyel 1997). In November 1963, President Makarios proposed a number of constitutional amendments that, as he argued, these would ease the running of the state. They were as follows:

1. The right of veto of the President and the Vice-President of the Republic to be abandoned.
2. The Vice-President of the Republic to deputise for the President of the Republic in case of his temporary absence or in capacity to perform his duties.
3. The Greek President of the House of Representatives and the Turkish Vice-President to be elected by the House as a whole and not as the President by the Greek Members of the House and the Vice-President by the Turkish Members of the House as it was current.
4. The Vice-President of the House of Representatives to deputise for the President of the House in case of his temporary absence or incapacity to perform his duties.
5. The constitutional provisions regarding separate majorities for enactment of certain laws by the House of Representatives to be abolished.
6. Unified municipalities to be established.
7. The administration of Justice to be unified.
8. The division of the security forces into police and gendarmerie to be abolished. The numerical strength of the Security Forces and of the Defence Forces to be determined by a law.
9. The proportion of the participation of Greek and Turkish Cypriots in the composition of the public service and the forces of

the Republic to be modified in proportion to the ratio of the population of Greek and Turkish-Cypriots.

10. The number of the members of the Public Service Commission to be reduced from ten to five.

11. All decisions of the Public Service Commission to be taken by simple majority.

12. The Greek Communal Chamber to be abolished.

This move was, indeed, part of the Akritas Plan. The Akritas plan was drawn by Polykarpos Yorgadjis, the minister of the interior, who was a close associate of President Makarios. The plan's course of action was primarily to convince the world community on the fact that too many rights had been granted to the Turkish Cypriots and the constitution had to be re-written so as to create a more practicable and efficient government system. The next step of the plan was to cancel international treaties that existed to safeguard the Republic. They wanted to find a way so as to legally dissolve the treaties so as it could then be possible to gain the opportunity for the union with Greece.

Expectedly, the Turkish Cypriot leadership and Turkey quickly rejected the proposals. Afterwards, in late December 1963, inter-communal fighting broke out once again. A buffer zone marked by "the green line" was drawn between the opposing groups, and in 1964, UN peacekeeping forces were sent in, most of which still remain there.

The period between 1963 and 1974 can be described as the period of Turkish suffering. The Turkish Cypriots were forced to live enclaves on their own and during that period, they controlled no more than 5 percent of the island's territory, whereas they had owned about 30 percent at the time of the establishment of the Republic of Cyprus (Volkan and Itzkowitz 1994: 140).

In July 1974, the National Guard of Greek Cypriots, with the support of Greek military regime governing Greece since 1967, staged a successful coup. The common plan was to realize *enosis*. President Makarios fled to London and Nikos Sampson, a former EOKA member, proclaimed himself new President. Fearing of *enosis*, Turkey invaded northern Cyprus and justified its action based on its guarantor-state status (see, Asmussen 2008). The Turkish forces seized about 38 percent of the island's territory, dividing the island into two as well: southern section is Greek, northern section is Turkish.

Cyprus After 1974

Following the Turkish invasion, in April 1974, Kurt Waldheim, the UN Secretary General, launched a new mission of good offices. Over the following ten months, serious discussions were held regarding a number of humanitarian issues. Yet no progress was made on the substantive political problems, such as territory, refugees, and the nature of the government.

The talks fell apart in February 1976. Once more in January 1977, the UN managed to organize a meeting in Nicosia between the two parties and on February 12, the two leaders, Archbishop Makarios and Rauf R. Denktash, signed a four point agreement confirming that a future Cyprus resolution would be based on a federation consisting of two states and two communities. The central government would be given power to ensure the unity of the state. Other major issues, including freedom of movement and freedom of settlement would be settled through discussion (Ker-Lindsay 2009: 15).

But in spite of the apparent agreement between the two sides on the general nature of a resolution, the negotiations clearly showed that the two sides were an ocean apart on the specifics. The Greek Cypriot side presented proposals on territorial issues that took little notice of the principle of bi-zonality. On the other hand, the Turkish Cypriots presented ideas on the role and functions of the central government that were more confederal, rather than federal, in nature. The discussions soon came to an end without any result.

In November 1978, in an effort to resolve the Cyprus conflict, the US, the UK, and Canada drafted a twelve-point proposal, which was presented to two sides by the UN Secretary General. In line with the 1977 agreement, the proposal envisaged a federation of two states. One would be predominantly Greek Cypriot and the other mainly Turkish Cypriot. The central government would deal with foreign affairs, external defense, currency and central banking, inter-regional and foreign trade, communications, federal finance, customs, immigration, and civil aviation. Any issue specifically not covered by the government would be the responsibility of the states.

A bi-cameral parliament would be established as well. The upper chamber would consist of equal members of representatives from the two communities. The lower chamber would be proportional to the size of the two communities. The system of a Greek Cypriot president and a

Turkish Cypriot vice-president would be maintained. The number of Greek and Turkish troops on the island would be reduced to 1960 levels; that is, 950 and 650, respectively. Furthermore, the Greek Cypriots would re-settle Varosha (Maraş).

Even though this initiative was basically in line with the 1977 agreement, the Greek Cypriots did not accept it. They objected on the ground that the agreement did not enshrine the three fundamental questions that they insisted must be part of any agreement: the freedom of movement, the freedom of settlement, and the right to own property anywhere on the island (Mirbagheri 1998: 96-97).

The UN remained undeterred. In May 1979, UN Secretary General Waldheim made a visit to Cyprus, securing a further ten-point set of proposals from the two sides. These proposals not only re-affirmed the 1977 agreement, but also included a number of new provisions, such as de-militarization and a commitment to refrain from de-establishing activities. It was also agreed that the issue of Varosha would be addressed as a matter of priority and that the two sides would deal with all territorial and constitutional aspects of the conflict. Following that, a new round of discussions began in Nicosia. Yet they were short lived. First of all, the Turkish Cypriots did not want to discuss Varosha, a key issue for the Greek Cypriots. That aside, the two sides failed to agree on the concept of "bi-communality". In the end, instead of calling a complete halt to the negotiations, the UN decided to put them on hold (Richmond 1998: 106).

In the following summer, Waldheim tried to resume the process by putting forward a proposal for an interim agreement. The interim agreement included some measures to promote a more positive atmosphere on the island, such as returning Varosha to civilian control, and lifting the economic embargoes placed on the Turkish Cypriots. It also called for the opening of Nicosia International Airport, which, indeed, had been agreed by the two sides before. On August 9, new talks opened under Hugo Gabbi, the Secretary General's special representative. The new talk focused particularly on four areas: increasing levels of confidence between the two sides, the return and re-settlement of Greek Cypriots in Varosha, constitutional matters, and territorial issues.

Yet this time the talks ran into difficulties over the term "bi-zonality". The Turkish Cypriots interpreted this in terms of a confederation, arguing that the two states should have their own sovereignty. The

Greek Cypriots, on the other hand, insisted that sovereignty must rest with the central state, in line with more generally accepted negotiations of a political federal system (Ker-Lindsay 2009: 17).

With the talks ended without any solution, on 15 November 1983, the Turkish Cypriots made a unilateral declaration of independence as the “Turkish Republic of Northern Cyprus” (TRNC). The declaration of independence was condemned by the UN Security Council, declaring that the move represented a setback to efforts to reach a resolution.¹ But Turkey recognized the “TRNC” and in April 1984, full diplomatic ties were established between Turkey and the “TRNC”, only exacerbating bilateral tensions on the island further.

Although the illegal declaration of independence naturally harmed the negotiation process between the two sides, the UN continued its efforts to find a solution. In this respect, in early 1984, steps were taken to resume the peace process. In March, Secretary General Perez de Cuellar presented the two sides with a five-point suggestion for confidence building measures. New negotiations began in September. After three rounds of discussions, a blueprint was reached. According to this, Cyprus would become a bi-zonal, bi-communal, non-aligned federation. The Turkish Cypriots would retain 29 per cent for their federal state and all foreign troops would leave the island. In January 1985, the two leaders met for their face-to-face talks since the 1979 agreement. While the general belief was that the meeting was being held to agree a final agreement, Kyprianou insisted that it was a chance for further negotiations. Then the negotiations collapsed and Kyprianou was heavily criticized. Denktash, on the other hand, won a public relations victory. He also made it clear that he was unlikely to make so many concessions again (Ker-Lindsay 2009: 18).

Despite the setback, de Cuellar continued his attempt to broke an agreement. In March 1986, he presented the parties with a “draft framework agreement”. Once again, the plan envisaged the creation of an independent, non-aligned, bi-communal, and bi-zonal federal state on Cyprus. Yet the Greek Cypriots were unsatisfied with the plan, arguing that the issue of removing Turkish military forces from Cyprus was not addressed, nor was the repatriation of the increasing number of Turkish settlers coming to the island from mainland Turkey after the invasion. The Greek Cypriots also objected on the ground that there were no guarantees to protect the three freedoms.

Afterwards, further efforts to produce an agreement failed as the two sides remained attached to their positions. In the meantime, increasing Greek-Turkish tension in the Aegean Sea reduced hopes for a solution. However, a thaw in relations between Greece and Turkey in early 1988 opened the way for de Cuellar to start a new mediation effort in August that year. At a series of meetings in Geneva, the two leaders agreed to give up the March 1986 Draft Framework Agreement and return to the 1977 and 1979 High Level Agreements (Richmond 1998: 193).

UN Secretary's *Set of Ideas* in 1989

The talks resumed in August 1988, following the election of George Vassiliou, a moderate political voice, as the new president of the Republic of Cyprus in that year. In June 1989, the UN Secretary General presented a new document to the parties, the "Set of Ideas".² Denktash rapidly objected to it, disagreeing with the substance of the proposal. He also argued that the Secretary General had no right to present formal plans to the two communities. Following a failed attempt to open direct negotiations with the Greek Cypriots, the two sides met again in New York in February 1990. Yet the talks were unsuccessful as Denktash demanded that the Greek Cypriots recognize the existence of the two people in Cyprus and their basic right to self-determination. Issues were further complicated in June 1990, when Cyprus officially applied to join the European Community. Furious at the move, Denktash called off all talks with UN officials. Although de Cuellar tried to restart the process, he was unsuccessful as Denktash demanded that the communities should have equal sovereignty and a right to succession.

In January 1992, Dr. Boutros Boutros-Ghali took over as the new UN Secretary General. He continued to work on the *Set of Ideas* and in April 1992, he presented the Security Council with the outline plan for the creation of a bi-zonal, bi-communal federation that would prohibit any form of partition, secession or union with another state.

While the Greek Cypriot side accepted this as a basis for negotiation, Denktash refused to engage in substantive discussion on the plan and again criticized the Secretary General for exceeding his authority. Instead, the Turkish Cypriot leaders called for direct negotiations, free from UN involvement. This offer was rejected, however. When Denktash eventually returned to the negotiation table, he complained that the proposals failed to recognize his community. In November, Ghali called a halt to the process. Even though the Turkish Cypriot side

had accepted 91 of 100 of the proposals, Denktash's unwillingness to engage in substantive talks on the remaining nine areas of difference meant that further progress was unachievable. After that, the plan fell by the wayside, as the new Greek Cypriot government, formed under Glafcos Clerides in 1993, also sought to move away from the Set of Ideas (Ker-Lindsay 2009: 19).

The Annan Plan

In the years to come, Denktash became more and more hard line. By the middle of the 1990s, he decided that he would no longer accept a federation as the model for a settlement. He, instead, insisted that any settlement must be based on a loose confederation in which the two states would each be fully sovereign. Yet the parameters of the Cyprus conflict began to change. In 1998, formal accession negotiation started between the EU and Republic of Cyprus. At first, the government of Turkey assumed that there was no chance that the EU would risk provoking a crisis with Turkey. Also Turkey threatened to annex northern Cyprus if the Republic of Cyprus was admitted as an EU member.

Despite Turkey's contrary expectations, however, by 2001, it was clear that the EU was serious about accepting Cyprus as a member. In December 2001, the Turkish Cypriot leader, therefore, proposed the opening of new talks and these started in January 2002. Yet, soon it became clear that the move was basically a delaying tactic aimed at trying to stop the EU from admitting the Republic of Cyprus. However, the EU repeatedly made it clear that it is their wish to see a united Cyprus, but if that was not possible, a divided island would still become a member. This policy might have led to a serious crisis between the EU and Turkey had it not been for a change in Turkish government in November 2002. The hard-line coalition government, supporting Denktash, was replaced by a new administration formed by the *AK* Party, the Justice and Development party.

The new government saw Turkey's EU membership as a national priority. It clearly rejected the notion put forward by other Turkish administrations that Cyprus conflict had been "solved" in 1974 and accepted that the island needed to be re-unified (see, Bahcheli and Noel 2009). Just two weeks after the election in Turkey, the UN presented a comprehensive peace plan for the island, which immediately became

known by the name of the UN Secretary-General who presented it, Kofi Annan.

“The Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem”, or the Annan Plan, had changed five times and reached its fifth version by the time Annan presented it, at Burgenstock, on 31 March 2004. The first version had been presented to the parties on 11 November 2002. Subsequent versions were made on 10 December 2002, 26 February 2003, and 29 March 2004.

The people of Cyprus were called upon to approve three constitutions, namely the federal constitutions and the constitutions of the two constituent states, 122 federal laws and 1134 international treaties, namely a total of 10,000 pages, out of which only 178 had been translated into Greek and Turkish (Emilianidies 2009: 95).

According to the final version of the plan, the eleven fundamental issues of the Cyprus conflict and their resolutions are as follows:

Political System: United Cyprus Republic comprising of a bi-zonal structure of a Greek Cypriot and a Turkish Cypriot constituent states. (This was a hybrid between federation and confederation without a specific name). Belgian and Swiss models are used for the external relations of the state and for the internal relations between the central government and the two constituent states, respectively.

Political Power: Weak central power, but strong state power. Extensive power is also given to both states on certain areas (i.e., education, religion, etc.).

Sovereignty: Single shared sovereignty (prohibition of both *enosis* and *taksim*).

Representation: Rotational Presidency and 50:50 ratio in upper house (Senate) to symbolize the bi-communality/nationality; population ratio in lower house (Chamber of Deputies) and the council of ministers (Presidential Council) and in federal institutions.

Guarantorship: 1960 Treaty of Guarantee will remain in force *mutatis mutandis* (to make it compatible with the current realities of the island).

Freedoms: Three different freedoms have to be ascertained.

i. Freedom of Movement: No restrictions on the freedom of movement.

ii. Freedom of Settlement: Restricted freedom to respect the bi-zonality of the new state. A quota in a moratorium of X years (or until Turkey becomes an EU member).

iii. Freedom of Property: Restricted freedom to respect the bi-zonality of the new state. A quota in a moratorium of X years (or until Turkey becomes an EU member).

Territorial Adjustment: 72:28 ratio.

Military Buildup: A time-table of foreign troop withdrawal in X years or until Turkey becomes an EU member. Lightly armed separate police force for each state and a police force for the federal state.

Displaced Persons and Properties: A complex formula where some of the displaced persons will be settled according to the territorial adjustment and the rest will be either reinstated to their previous property or financially compensated.

Settlers/Immigrants: A fixed number (45,000) of Turkish immigrants/settlers will remain based on a list prepared through certain criteria (marriage, a certain period of employment and/or residency etc.). The rest will have the option to ask for resettlement in mainland Turkey. A similar list (of 45,000 people) is also designed for the Greek Cypriot side.

EU Membership: EU membership after a solution where the arrangements of the overall solution would be incorporated into the *acquis communautaire* (see, Sözen and Özersay 2007: 130).

The Annan Plan was submitted for approval in separate and simultaneous referendum on 24 April 2004 with an intended aim to establish a new state based on above-mentioned points. The Turkish Cypriots approved the plan (64.9 percent said “yes” with an 87 percent turnout) and the Greek Cypriots rejected it (75.8 percent said “no” with an 88 percent turnover). For sure, this result was emotionally shocking for the international community.

Following the rejection of the Annan plan, Mehmet Ali Talat was elected as the new president in the north on 17 April 2005. Talat’s administration showed, in general, more willingness to resolve the long-standing conflict. The pro-Annan coalition remained a well-organized group as well, working for a mutually-acceptable resolution.

In this respect, an agreement occurred in 2006 to restart substantive negotiations through the establishment of technical committees dealing with day-to-day issues and working groups designed to prepare proposals

for the leaders on substantive aspects of the Cyprus problem. Yet the initiative remained deadlocked. In spite of regular meetings under United Nations auspices of the Director of the Diplomatic Office of the Cyprus President, Tassos Tzonis, almost no progress could have been achieved on constituting the committees and determining their respective agendas.

In the following years, negotiations intermittently continued between the leaders of both communities and some progress was made, indeed, in terms of narrowing the differences. Yet the parties were unable to reach a resolution (see, Cowell 2010).

On 18 April 2010, hard-liner Dervish Eroğlu of the right-wing National Unity Party (UBP) was elected president of Northern Cyprus. Critics of the newly-elected president feared that he would halt the ongoing peace talks with the Greek Cypriots. However, in his victory speech after the election, Eroğlu gave assurances that he would not be the one to walk away from the negotiating table (*Hürriyet*, 19 April 2010).

Major Issues and Possible Ways of Resolution

Since the Turkish invasion of 1974, the conflict over the issue reunification has revolved mainly around the problems of state structure, displaced persons, territory, and security guarantees. In this regard, the Greek Cypriots basically argue that:

- i. The unity of the country should be preserved. Thus, a unitary state structure is preferred. But the Republic would be federally organized, composing of two regions called provinces.
- ii. The president should be elected by voters of the Greek Cypriot community and the vice-president by voters of the Turkish Cypriot community. Participation in public services, including the government, should be proportional.
- iii. All non-Cypriot military forces should withdraw. The Republic of Cyprus, as a sovereign independent state and member of the UN, can only have security guarantees in accordance with the UN charter. There should be guarantorship and no unilateral intervention right for Turkey.
- iv. Displaced persons and the resettlement of Varosha should be considered as priority issues.

- v. The three freedoms, freedom of movement, freedom of settlement, and freedom of property ownership, should be exercised without any restrictions.
- vi. All Turkish settlers coming to the island after the 1974 Turkish military invasion should go back to Turkey.
- vii. The island should be demilitarized. There should only be lightly armed police force to maintain order.

The Turkish Cypriots, on the other hand, argue that:

- i. A federation should come about through the expression of the free will of the two equal peoples based on the right to self-determination, to be exercised through separate referenda. If there is going to be a federation, this federation should be bi-communal and bi-zonal, built on the political equality of the two constituent republics representing the Turkish Cypriots in the north and the Greek Cypriots in the south.
- ii. The presidency of the federal republic should rotate, and the federal government should contain equal members of Greek Cypriot and Turkish Cypriot ministers.
- iii. The 1960 Treaty of Guarantee and of Alliance should be maintained and updated.
- iv. The issues of displaced people and the resettlement of Varosha are not urgent problems, since no agreement has yet been achieved on the whole integration.
- v. The three freedoms should be exercised in principle. Yet there ought to be certain limitations. For example, as for freedom of movement, there should be restrictions for EOKA terrorists. As for freedom of settlement, bi-zonality should be respected. As for freedom of property ownership, there should be strong restrictions and bi-zonality must be preserved.
- vi. All Turkish immigrants should stay in Cyprus.
- vii. There should be separate forces of defense and police for each community.

It is believed that some of these major differences, such as those on political equality, residual powers, rotating presidency, and security and guarantees have been narrowed during the inter-communal talks during Talat's administration. Yet the conflict still seems to be far away from resolution.

What Can Be Done in the Short Run?

Three fundamental problems had to be overwhelmed in the short run for the possibility of further positive progresses towards a resolution. First, the Turkish government must stop treating the “TRNC” as an independent state. There can be no Cypriot settlement on the island as long as Turkey maintains that northern Cyprus can have an independent identity as a separate state. The attitude of the mainland Turks -that Turkish Cyprus has been isolated, and hence *de facto* independent, for nearly forty years- is a position the Turkish government must abandon. Although with the *AK* Party government, Turkey has softened its position and encouraged a resolution, it is continuing to recognize “TRNC”. This attitude should change.

Second, Turkey must also withdraw its troops from northern Cyprus. While the presence of approximately 30,000 Turkish troops provides the Turkish Cypriots with the guarantee of security, they make the Greek Cypriots feel insecure. The Greeks fear that the Turkish troops would invade the whole island someday. Due to this fear, they implemented an arms-purchasing program in the mid-1990s (see, Kurop 1998, Kollias, 2001). They now have missiles capable of inflicting considerable damage on the Turkish troops and of even hitting targets in southern Turkey. This has resulted in a new potentially lethal spiral in the conflict as the Turks tried to match the Greek purchases by deploying more troops and equipment, and continually updating their existing stocks on the island.

Regarding the security issue, one possible solution would involve a reduced number of Turkish troops with a matching number of Greek troops, a plan that was actually envisaged in the 1992 Vasiliou-Denktaş set of agreements. Yet whether Greek-Turkish mixed forces can provide security without any bias, and also without conflicting with each other, is rather uncertain.

A better solution would be increasing the number of UN troops, accompanied by the withdrawal of the Turkish troops. Since its initial deployment, the UN peacekeeping force (UNFICYP) has been gradually reduced and currently stands at eight hundred sixty troops.³ This number is not very likely to deter any large-scale Greek or Turkish aggression, particularly given the fact that Cyprus is now an “armed camp”.

However, UN officials have repeatedly complained about the financial burden of UNFICYP, which has cost to the organization about

\$3 billion since 1964. The chronic nature of the conflict makes most UN members rather reluctant to support UNFICYP. Currently, one-third of UNFICYP's budget is financed by the Government of Cyprus, while the Government of Greece contributes \$6.5 million annually. The rest is financed from contributions assessed on the entire membership of the UN.⁴ Hence, although an increased number of UN troops would be an ideal alternative to the Turkish military presence in the North, yet it is also uncertain whether UN members are going to support such an idea.

Given these, a more realistic solution to the security issue would involve utilizing NATO troops as peacekeepers. NATO has the strength and credibility to create security, especially now that it is being transformed into more of a peacekeeping organization. NATO troops can replace the 30,000 Turkish troops as the latter is slowly withdrawing. Compared to the UN, NATO would have more incentives to provide security on Cyprus, since both Greece and Turkey are members of this regional organization. It is clear that, any serious friction on the island may have, actually does have, implications to the organization itself. Moreover, NATO forces would be more legitimate, and psychologically more acceptable, in the eyes of the Cypriot communities, for they will inevitably include Greek and Turkish troops. This denotes that they will not be totally "foreign" forces. One may worry about the possibility of biased attitudes of Greek or Turkish troops, but the existence of other national forces will likely to prevent this through providing a "check".

Indeed, once a security solution is reached, the new Cyprus needs no army. The island can be effectively demilitarized. Doing so would contribute to long-term harmony on the island, and enable the new state to develop itself without preparations and expenditures. The two communities would employ a police contingent and the Cypriot state itself a police force. Beyond these lightly armed groups, Cyprus would be able to prosper without major arsenals.

The third fundamental issue that needs to be overcome is that the Greeks must accept that they cannot have the whole island; they must give up something in return for a settlement. There must be some portion of the island where the Turks feel secure and free. As John Burton (1990, 1997) argues, geographic separation is particularly important in situations of ethnic conflicts, as it provides a sense of security for minority groups, allowing the creation of political institutions on a regional basis that would be more sensitive to open cultural expression.

Although the Greek Cypriot governments have long acknowledged the need for a new federal, bi-zonal, bi-communal state structure, along the lines of the Makarios-Denktash (1977) and Kypriou-Denktash (1979) guidelines, the reason why an agreement has not yet been reached is that the Greek Cypriot definition of a Federal Cyprus is the one where the authority of central government would extend over the whole island. The Greek Cypriots are adamant that a new federal arrangement would not create an exclusive Turkish Cypriot federated state in the North; thus, their emphasis is on the “three freedoms”: the freedom of movement, the freedom to own property, and the freedom to settle anywhere on the island.

In contrast, the Turkish Cypriots prefer a federal plan that creates two politically equal and loosely connected states. The Turkish Cypriot plan can be comparable to the French Canadian nationalist idea of “sovereignty association” that has enjoyed considerable support in Quebec. After years of haggling, the gap between the two sides on the nature of a federation has not been substantially narrowed. At present, it seems that so long as the Greek side insists on a strong federal government, the Turks will not likely to sign an agreement, since for them, this would eventually lead to Greek Cypriot domination.

Once the Turkish Cypriots are allowed to have a “space” on their own within a federal Cyprus, the issue of refugees would be solved automatically. Both sides have already agreed that all Cypriots should have the right to settle and own property wherever they want on the island. It is quite unlikely that the Greek Cypriots would choose to reside in a Turkish Cypriot zone of a federal Cyprus, and a similar situation will likely to be the case for the Turkish Cypriots. Yet unless the major difficulty of the nature of a federation is overcome, the Turkish Cypriots tend not to see the problem of refugees as an urgent issue, as opposed to the Greek Cypriots, and will likely to continue their position in this direction.

In order to discuss these three fundamental problems, negotiations must go on between the Cypriot leaders. Besides, an international conference, under the UN’s auspices, at which all the four key actors, the Cypriot leaders, as well as Ankara and Athens, to be presented is recommended. As disagreements occur over the issues, “a third-party”, says the UN Secretary General, “could intervene and make the efforts continue”. The importance of such a conference, if organized, is that all of the actors in the conflict can explicitly express their ideas and discuss

key problems face-to-face, since unilateral efforts excluding the other actors will likely to be subject to misinterpretation, as happened in the past. There is, of course, no guarantee that such an opportunity will be used effectively and produce a settlement, but at least it may mitigate most of the major issues.

What Can Be Done in the Long Run?

Beyond these, a climate of confidence between the two Cypriot communities must be somehow established. This necessity is so absolute that it is rather doubtful whether a solution could be reached in the absence of it. In fact, even those three key problems- the recognition of the “TRNC” by Turkey, the security issue, and the nature of a federation- are closely related to, if not the byproducts of, the issue of deep mistrust. In view of the past experience of hostilities, the Turkish Cypriots demand a formula that will close the door to a repetition of the 1963-74 period and not allow the Greek community to become masters of the island by using their majority in the organs of the federal republic. That is why, in the Turkish Cypriot view, bi-zonality (which should not be diluted by the so-called three freedoms), strong regional governments, rotating presidency, and effective guarantees for security are the basic elements of a possible Cyprus settlement.

For the Greek Cypriots, on the other hand, the Turkish Cypriots are the strategic minority in case that the mainland Turks are exempted. Turkey uses the Turkish minority on Cyprus to secure its southern ports. Throughout the Greco-Turkish history, furthermore, the Greeks have been victimized by the Turks so many times and Cyprus is the latest example. Turkey is still governed by its military and that “aggressive power” would invade the whole island someday; therefore, an armament campaign is necessary to deter it. Accordingly, as former UN Secretary General Boutros-Ghali astutely observed during the summit meetings between the two Cypriot leaders in 1992, “it is difficult to envisage any successful outcome from the negotiation efforts as long as this situation (of deep crisis of confidence) prevails.”⁵

Confidence building is, of course, not an easy task. It requires a great deal of time, as well as great efforts from many directions. But under the existing realities on the island, it should be done somehow. In this respect, the followings can be suggested.

i. Transitional Justice: It is beyond doubt that building trust between the hostile communities necessitates at least some degree of

justice, and justice requires the punishment of the guilty. Thus, though opening up old wounds is always problematical, a starting point would be the establishment of an investigative committee or a truth commission to discover individuals who were responsible for acts of violence in the 1960s and 1970s. Who did what to whom? - just the facts- and where and when? Such a useful record can best be compiled by a variant on truth commission process called a historical clarification commission. It would be a bi-communal exercise, with members being politicians, historians and jurists. Such a commission's task would enable to shift the tragedies of the past and assign appropriate responsibility to governments and related others. The commission's staff would scrutinize the available public evidence and search the non-public records of the Republic of Cyprus and the unrecognized Turkish Republic of Northern Cyprus. The commission would hold public hearings and compel testimony from persons with evidence concerning ethnic cleansing and other incidents.

In addition, a social reconciliation committee would be established. The task of such a committee would not be a revisitation of the historical narratives and events, but rather to focus on the current state, causes, symptoms of inter-communal suspicion, and ways to overcome these. This move would build confidence in two ways. First, the very act of forming such a joint initiative would help build inter-communal social capital on the island, which would, in turn, be critical to achieving reconciliation. Second, by focusing this enterprise on the discussion and identification of solutions to joint and reciprocal suspicions, this measure would help tackle and potentially reduce mistrust (see, Kaymak 2007).

ii. Track-Two Diplomacy: Inter-ethnic friendship on Cyprus can also be developed from the bottom-up and one way to do that would be track-two diplomacy. Joseph Montville (1990: 162) defines track-two diplomacy as “an unofficial, informal interaction between members of adversary groups or nations aiming to develop strategies, influence public opinion, and organize human and material resources in ways that might help resolve their conflict”. Indeed, people-to-people meetings and discussions, oftentimes working through problem-solving workshops mediated or facilitated by psychologically sensitive third-parties, may provide an opportunity for the Cypriot parties to examine the root causes of their conflict, to explore possible solutions out of public view, and to identify obstacles to better relationships. What is more, by allowing face-to-face communication, they may help them reduce the dehumanization process, overcome psychological barriers, and focus on

relation building. As a result, reason, rather than emotion, would become the dynamic factor of their interaction. Best of all, any success in informal meetings would spill over into formal ones because those who change their negative images about the other side would push the formal negotiation process with a new perspective, or they may become formal negotiators in later life.

Although track-two diplomacy has many weaknesses (see, Yılmaz 2005: 447-449), if well organized and exercised for a reasonably long time, many positive effects would be seen on Cyprus. Benjamin J. Broome, as a Fulbright scholar from George Mason University, held a series of problem-solving workshops on the island, facilitated by himself, over a nine month-period in 1995-1996 with a bicomunal group of Greek Cypriots and Turkish Cypriots. He observed that participants addressed peace building efforts during three phases of group work in which they (a) explored the current situation surrounding such efforts, (b) developed a collective vision for the future, and (c) created an integrated set of activities that they would lead over the next two to three years. Broome added that the approach particularly proved itself useful as a way of overcoming what the group members themselves identified as a characteristic of Cypriot culture by both communities) that stands in the way of peace (see, Broom 1997). The Chairman of the Institute for Multi-Track Diplomacy, John McDonald, who also organized several problem-solving workshops between Greek and Turkish Cypriot teenagers on Cyprus, as well as in the United States in the late 1990s, similarly told me, during a personal interview, that they made certain progress in terms of creating a climate of confidence between the two sides' younger generations.

iii. Creating “Superordinate” Goals: The idea of creating superordinate goals, the goals that can only be achieved by cooperation between the conflicting groups, to overcome mutual hostility was invented by Muzaffer Sherif in the course of a series of experiments conducted in the 1950s on children who were attending summer schools in the US (Sherif 1967). In their experiments, Sherif and his colleagues divided a group of boys into two groups, and conflicts between them were then encouraged. As inter-group hostility increased, so did intra-group solidarity. The mutual hostility was only overcome when the two groups were brought together to engage in cooperative acts for common ends that they could not obtain on their own. This led Sherif to conclude that “only the pursuit superordinate goals can overcome stereotyping and reduce hostility” (Sherif 1967: 64).

Can this insight into group dynamics be applied to the Cyprus conflict? It is certainly advisable to avoid over-optimism, for the differences separating the Cypriot communities are deeper than differences created by artificially dividing up school kids in an American summer camp. But nonetheless, having and working on common goals would enhance bonds between conflicting parties in a number of ways. One would be reducing the salience of group boundaries; people who are working towards common goals are in some sense members of the same group, and thus are not so likely to be antagonistic towards one another. Another would be by a reinforcement mechanism; as the two parties work together, each of them rewards the other and produces a sense of gratitude and warmth in the other. Pursuing superordinate goals also means that each party sees itself as working on behalf of the other, a view which is likely to foster positive attitudes (Pruitt, Kim, and Rubin 2004: 136-137).

On Cyprus, there were actually several examples of micro-level superordinate projects. One was in the early 1970s. The Cyprus Resentment Project, made up of volunteers from the American Friends Service Committee and the Shanti Sena,⁶ developed a project in collaboration with the International Peace Academy to rebuild villages destroyed by intercommunal warfare so as to allow refugees to return their homes. It was hoped that work camps involving Greek and Turkish Cypriot young people could be created to do the actual construction work. But unfortunately, this phase of the project started in July 1974, and had to be abandoned following the overthrow of President Makarios by the Athens-engineered junta and the subsequent Turkish invasion.

Another attempt was made in the early 1980. That was a joint sewerage scheme and municipal development plan for Nicosia sponsored by the UN Development Program (UNDP). This plan involved continuous cooperation between the city's two civic administrations and ensured that Nicosia could be readily reintegrated following a settlement (see, Souter 1988). Although George Vasiliou, former Greek Cypriot leader, strongly endorsed this attempt, Turkish Cypriot leaders were rather reluctant, and hence the plan was largely unsuccessful.

Currently, the old and damaged buildings on the Ledra Street crossing, which was reopened in April 2008 after years of contention, can be renovated with the joint efforts of both communities. The Greek and Turkish Cypriot communities broadly agree that these buildings on

the buffer zone should be restored and used for joint activities. These activities would include the social reconciliation committee, as well as more contentious civil society work, such as the revisiting of historical narratives or discussions on the more challenging issues of the conflict, alongside more ordinary day-to-day activities, like socializing or enjoying a meal together in a safe and natural space.

As a result, many joint projects are not new to Cyprus. Crucially, what needs to be demonstrated is the ability to cooperate bilaterally and instill a sense of mutual respect for each other's culture, tradition, and history—an essential step on the way toward a unified and multicultural federal Cyprus.

iv. Revising Formal Education: Formal education is one way, perhaps the most important one, that national culture and historic enmities are transmitted. Textbooks do not just convey knowledge. They represent what generations of pupils will learn about their own past and futures, as well as the histories of others. In textbooks, we find what a society wishes to convey to the next generation. On Cyprus, education has been a main vehicle of transferring inter-communal hostility, as well as separate identities, from generation to generation. For centuries, Greek and Turkish Cypriot children have attended separate schools where each community had its own system of education conducted in its own language. The curricula and standards of Greek and Turkish Cypriot schools have been tailored to correspond respectively to the Greek and Turkish educational school systems. In a comparative study of “History of Cyprus” textbooks used in Greek Cypriot and Turkish Cypriot schools, Yiannis Papadakis (2008) found that the official historical accounts of the Greek Cypriot and Turkish Cypriot communities mirror each other in the ways in which they construct blame, silence the pain of others, de-legitimize the historical existence of others, similarly to how each community claims that Cyprus “belongs” to them on historical grounds in official and popular discourse. The same study shows that the general emphasis of formal education on Cyprus allows Greek and Turkish Cypriot narrative to focus more on the past, rather than the future, on the causes and who is to “blame”, rather than on solutions and ways forward. A study carried out by Stavroula Philippou and Andrekos Varnava (2009) confirms that the social studies curricula on Cyprus do not seem to prepare Greek and Turkish Cypriot citizens for the bi-zonal, bi-communal state aimed at a political level as a solution to the Cyprus problem.

The leaders on both sides have so far failed to find creative solutions to this problem, hindered by a good dose of insufficient political will. Yet somehow, formal curricula and textbooks need to be revised so that they better meet the realities on the island and encourage inter-communal friendship. The revisions should also involve making more emphasis on universal knowledge, critical thinking, skepticism, and respectful assimilation of differences.

Another idea would be arranging student exchange programs so that the Greek and Turkish Cypriot youth can learn about each other's culture and language. Since both communities have been physically separated since 1974, the new generations have not seen each other for over thirty years. The older generations of Cyprus may still remember the horrors of inter-communal violence, and hence may not prefer inter-communal relations, but at the youngster level, at least, the conflict seems to be "ripe". Hence, student exchange programs would be a good opportunity for both sides to initiate a process of distilling their differences and overcoming chronic hostilities through generational change. Perhaps students may in the short-run show no gains or may twist the facts to serve their prejudices. However, in the long-run, accurate information will probably be an ally of improved interactions.

Currently, the isolation of the Turkish Cypriots is particularly felt in the domain of higher education. A strategic goal for universities in Northern Cyprus is to join the emerging higher education area in the EU and partake in ERASMUS (The European Community Action Scheme for the Mobility of University Students), as well as other ERASMUS-related programs. Although mainland Turkish universities (thus students) and academic institutions in the Greek Cypriot community are part of the "Bologna Process" that aims to create a European Higher Education Area by 2010, Turkish Cypriot institutions remain excluded and face significant disadvantages.

Yet Cypriots do not fundamentally disagree on the way forward. Indeed, both communities accept that the ways should be found to integrate Turkish Cypriot higher education institutions in European Higher Education system (Kaymak, Lordos and Tocci, 2008, 59). This would allow for Turkish Cypriot participation in the Bologna process, Erasmus Mundus, Leonardo, and the EU's Research Framework Programs.

Finding solution to this issue is by no means impossible and need not get entangled in intractable issues of sovereignty and recognition. Under

the 1960 framework, issues such as culture and education were already foreseen as being separate communal competences. Implicit reference to the 1960 Constitution was precisely the way in which trade across the Green Line was agreed by both communities, given the establishment and status of the Turkish Cypriot Chamber of Commerce in 1960 which has, since 2004, been entitled by the EU to certify Turkish Cypriot products. Similar solutions could also be found in the field of higher education.

Overall, education is an important component of grass-roots peace building process and its role in the peace process should not be underestimated. The whole process of child raising has a critical impact on attitudes and beliefs in later life. If the hostile attitudes and perceptions of one generation are not passed on to the next, then the younger generation may be able to deal with inter-ethnic problems in a more constructive atmosphere.

Conclusion

As the above arguments attest, the conflict on Cyprus is a rather complicated one, involving both contending interests and relational problems, rooted in mutual past traumas. Failure to understand this complexity is not likely to result in a durable peace.

Frustrating in its efforts and being concerned about the expenses of the UN peacekeeping forces on the island, the international community tends to push the Cypriot leaders, as well as the communities, to reach a compromise as quick as possible. But given the existing realities on the island, as discussed in this work, an immediate solution is neither feasible nor desirable. Both sides have outstanding claims against one another, and deeply mistrust one another. It is no secret that the Turkish Cypriots celebrate the anniversary of the Turkish military action of 1974 as their “national holiday”, despite the fact that the whole world, including the Greeks, call it an occupation. The dominant group wish on the Turkish side is still not to be a minority but a separate community which should have all the legal, political, and economic privileges the Greeks have. On the Greek side, on the other hand, the dominant group’ wish still is to “own” the whole island, which, in the Greek Cypriot view, is “historically-*Hellenic*”. There are certainly some individuals on both sides who wish one or another type of future togetherness. But those individuals cannot easily act against the dominant group wishes.

Hence, without a proper infrastructure, a pushy solution on Cyprus would bring nothing but bloodshed again. What can be done, however, is to help the parties to create an infrastructure that sustains present and future peace efforts. Although the UN has been relatively successful in keeping the conflict calm by deploying peacekeeping forces for more than four decades, very few initiatives to promote inter-communal understanding have so far taken place. Future peace efforts should particularly focus on this area.

Notes

- ¹ See UN Security Council Resolution 541, 18 November 1983.
- ² For details, see http://www.kypros.org/Cyprus_Problem/p_setofideas.html (03 June 2010).
- ³ For details, visit www.unfcyp.org (03 June 2010).
- ⁴ For details, visit www.unfcyp.org (03 June 2010).
- ⁵ Quoted from *Denktash's' Proposals of January 20, 1995*, <http://www.access.ch/turkei/grupf/proposal.htm> (12 May 2010).
- ⁶ The Indian peace brigade inspired by Gandhi.

References

- Asmussen, Jan. *Cyprus At War: Diplomacy and Conflict During the 1974 Crisis*. London and New York: I.B. Tauris, 2008.
- Bahçeli, Tosun. *Greek-Turkish Relations Since 1955*. Boulder, San Francisco: Westview Press, 1990.
- Bahçeli, Tozun & Noel, Sid. "The Rise of AK Party and Ankara's Changing Role: Paving the Way for the Yes". In *Reunifying Cyprus: The Annan Plan and Beyond*. Varnava, Andrekos and Faustman, Hubert (eds.). London and New York: I.B. Tauris, 2009.
- Broom, Benjamin. "Designing a Collective Approach to Peace: Interactive Design and Problem Solving Workshops with Greek Cypriot and Turkish Cypriot Communities in Cyprus". *International Negotiation*. No. 2, 1997.
- Burton, John W. *Conflict: Human Needs Theory*. New York: St. Martin's Press, 1990.
- _____. *Violence Explained: The Sources of Conflict, Violence and Crime, and Their Prevention*. New York: St. Martin's Press, 1997.
- Emilianides, Achilles C. "Constitutional Structure of the Annan Plan". In *Reunifying Cyprus: The Annan Plan and Beyond*. Varnava, Andrekos and Faustman, Hubert (eds.). London and New York: I.B. Tauris, 2009.
- Gazioglu, Ahmet C. *The Turks in Cyprus: A Province of the Ottoman Empire (1571-1878)*. London: Rustem & Bro., 1990.

- Hill, George. *A History of Cyprus. Vols. II and III: The Frankish Period*. Cambridge: Cambridge University Press, 1948.
- Hürriyet, April 19, 2010.
- Kaymak, Erol. "Does Cyprus Need a Truth and Reconciliation Commission?". *Cyprus Review*. Vol. 19, No. 1, 2007.
- Kaymak, Erol; Lordos, Alexandros and Tocci, Nathalie. *Building Confidence in Peace*. Brussel. Centre for European Policy Studies, 2008.
- Ker-Kindsay, James. "A History of Cyprus Peace Proposals". In *Reunifying Cyprus: The Annan Plan and Beyond*. Varnava, Andrekos and Faustman, Hubert (eds.). London and New York: I.B. Tauris, 2009.
- Kollias, Christos. "Military Expenditure in Cyprus". *Defense and Peace Economics*. Vol. 12, No. 6, 2001.
- Kurop, Marcia. "In Missiles' Shadow: Cyprus Progress". *Christian Science Monitor*. Vol. 90, Issue, 173, 1998.
- Mallinson, William. *Cyprus: A Modern History*. London and New York: I. B. Tauris, 2009.
- McDonald, John. *Personal Interview*. Washington, DC, May 12, 2002.
- Michael, Michalis N; Kappler, Matthias and Gavriel, Efthios. *Ottoman Cyprus: A Collection of Studies on History and Culture*. Wiesbaden: Harrassowitz, 2009.
- Mirbagheri, Farid. *Cyprus and International Peacemaking*. London: Allen and Unwin, 1998.
- Montville, Joseph V. "The Arrow and the Olive Branch: A Case for Track Two Diplomacy". In *The Psychodynamics of International Relationship*. Volkan, Vamik D. et al (eds.). London: Lexington Books, 1990.
- Necatigil, Zaim M. *The Cyprus Conflict: A lawyer's View*. Nicosia: Tezal, 1982.
- Papadakis, Yiannis. "Narrative, Memory and History Education: A Comparison of Schoolbooks on the 'History of Cyprus'". *History and Memory*. Vol. 20, No. 2, 2008.
- Pruitt, Dean G., Kim, Sung H. and Rubin, Jeffrey Z. *Social Conflict: Escalation, Stalemate, and Settlement*. 3rd Ed. New York: McGraw-Hill, 2004.
- Richmond, Oliver. *Mediating in Cyprus*. London: F. Cass, 1998.
- Sherif, Muzaffer. *Group Conflict and Cooperation*. Routledge: London, 1967.
- Sonyel, Ramadan S. *Cyprus: The Destruction of a Republic*. Huntingdon, Cambridgeshire, England: Eothen Press, 1997.
- Sozen, Ahmet and Ozersay, Kudret. "The Annan Plan: State Succession or Continuity". *Middle Eastern Studies*, Vol. 43, No. 1, 2007.
- Stavroula, Philippou and Varnava, Andrekos. "Constructions of Solutions to the Cyprus Problem: Exploring Formal Curricula in Greek Cypriot State Schools". In *Reunifying Cyprus: The Annan Plan and Beyond*. Varnava, Andrekos and Faustman, Hubert (eds.). London and New York: I.B. Tauris, 2009.
- Stephen, Xydis. *Cyprus: Reluctant Republic*. The Hague: Mouton, 1973.
- UN Security Council Resolution 541, November 18, 1983.

Varnava, Andrekos. *British Imperialism in Cyprus, 1878, 1915*. Manchester: Manchester University Press, 2009.

Vassas, Karageorgis. *Early Cyprus: Crossroads of the Mediterranean*. Los Angeles, CA: J. Paul Getty Museum, 2002.

Volkan, Vamik D. and Itzkowitz, Norman. *Turks and Greeks: Neighbors in Conflict*. Cambridgeshire, England: The Eothen Press, 1994.

Yilmaz, Muzaffer Ercan. "Interactive Problem-Solving in Inter-communal Conflicts". *Peace Review: A Journal of Social Justice*. Vol. 14, No. 4, 2005.

Webpage References

<http://www.access.ch/turkei/grupf/proposal.htm> (12 May 2010).

http://www.kypros.org/Cyprus_Problem/p_setofideas.html (03 June 2010).

<http://www.unficyp.org> (03 June 2010).

REVIEWS
TANITIMLAR

Book Review

“Lijphart’s Politics of Accommodation: A Constructive Review with Criticisms Derived from the Cypriot Case”

Arend Lijphart (1975). *The Politics of Accommodation: Pluralism and Democracy in the Netherlands*. Berkeley: University of California Press. (231 Pages). 2nd revised edition, ISBN No: 0-520-02900-3 (The first edition of this book appeared in 1968)

This book covers the groundbreaking findings of Arend Lijphart, based on a case study of the Netherlands which provided suggestions for amending the pluralist theory. Lijphart, who is accepted to be the leading figure on consociationalism, developed this concept in the first edition of this book in 1968. The second edition of this book has ten chapters with an additional chapter striving to explain the changes in the political system of the Netherlands in the 60s and 70s. The author developed his arguments further in his article ‘Consociational Democracy’ which appeared in *World Politics* (1969, 21 (2): 207-225) and his book *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration* (1977). His latest book *Thinking about Democracy: Power sharing and Majority Rule in Theory and Practice* (2008) involves a collection of most of his must-read writings on consociationalism. The observations in *The Politics of Accommodation: Pluralism and Democracy in the Netherlands* raises relevant questions and suggestions about the political systems of plural societies in the 21st century. Careful reader of the book may find relevant suggestions for a settlement in Cyprus. Similarities can be found between the two cases when it comes to divisions among the society and one should ask himself if a consociational solution is suitable for resolving the Cyprus Problem. Nevertheless, one should scrutinize both cases very carefully and put them into comparative perspective before jumping to conclusions.

Lijphart argues that the case of the Netherlands from 1917 until the end of the 60s stands out as an anomaly where strong cleavages did not spoil, but in fact strengthened the democratic stability of the country. The book tries to explain how this phenomenon occurred. According to

Lijphart, the main factor in having a viable democracy in a strongly divided society is the spirit of accommodation among the elites of different groups.

The first part of the book is illustrative. After presenting the main arguments of the pluralist theory in the first chapter, the division within the Dutch society is described in a clear manner in the second chapter, followed by a demonstration of the four elites that are a product of these cleavages in the third chapter. In the fourth chapter, Lijphart exemplifies the Dutch government as a viable democracy. The second part of this book is more explanatory. The author tries to explain how it is the case that such a divided country which according to theory of pluralism should have difficulties with its democratic stability, could nevertheless managed to have a stable democracy. After taking note of some relevant hypotheses and dismissing some others in the fifth chapter, Lijphart, in the sixth chapter argues that the spirit of accommodation among the elites of the four blocs is the most valid independent variable. After looking at certain conventions in the seventh chapter which helped the practice of the politics of accommodation in the Dutch case, the argument in the eighth chapter concerns the deferential political culture of the Dutch people which eased the practice of this elitist politics of accommodation that does not involve the people in the decision-making process as much as some other democratic systems. As a result of his findings, Lijphart discusses how the pluralist theory should be updated in the ninth chapter. Finally in the tenth chapter, the author presents us the change in the Dutch society in the 1960's and 1970's and explains why the politics of accommodation has come to an end.

A major problem with Lijphart's argument is that he defines the Netherlands as a viable democracy by making assumptions that pose danger to validity of his research. Although there cannot be much argument that the political system of the Netherlands was pretty stable, one can question the quality of democracy of this system. Lijphart's definition of democracy is so simplistic and minimalist: "Democracy means simply a system of government in which the people have the opportunity to select their own leaders" (71). This definition may take into consideration aspects of contestation but does not say anything about participation. In reality, such a system based on secrecy and exclusion of the people from politics suffers from democratic quality. Thus, one question may be posed about the compatibility of consociational regimes with democracy.

Lijphart is not ignorant of the consequences of his arguments but his flawed definition of democracy results in his erred analysis that leads to his conclusive remarks that “it is impossible to argue that Holland deviates much from the democratic ideal. Dutch democracy has universal suffrage, majority rule, and justice for all” (180). The author asserts that:

The criticisms are the arguments of democratic perfectionists who fail to perceive that no democracy can survive without political stability, and that stability in a deeply divided society can only be achieved at the expense of deviating to some extent from the ideal democratic norm (179).

This kind of view suggests that there is always a tradeoff between political stability and democracy in deeply divided societies and the former is more important than the latter.

On another note, we see that the situation does not look so bright for some other countries with strong cleavages. Based on his case study findings, Lijphart endeavours to amend the pluralist theory. The author claims that the Dutch case does not eliminate the validity of the pluralist theory completely but obliges us to revise it along the lines of the findings in this book (15). The third proposition still makes sense when it is positively stated. Cross-cutting cleavages are agreeable with stable and effective democracy. However, negative formulation of this proposition may cause invalid conclusions. It was in fact the division and mutually reinforcing cleavages that caused the creation of the politics of accommodation in the Netherlands (182-184). In such cases, keeping contacts at the minimum level between the people of different groups but at the same time maximizing cooperation at the elite level can become a substitute for the positive effects of crosscutting cleavages in divided societies (184). Nevertheless, such a generalization has dubious validity if one looks at the Cypriot case. In Cyprus, the division is not shaped by religious and class cleavages, but, separate ethnic, linguistic, and religious cleavages of two different groups. This makes the division far more serious than the Dutch case. Moreover, it may be the case that the division between Orthodox Christians and Muslims can be more problematic than the division between Catholics and Protestants. Therefore, maybe the Netherlands was not as divided as Cyprus is right now, and the amendments to the pluralist theory may not be relevant in case of such a deep division.

Furthermore, we know that the more the number of groups are in deeply divided societies, the better it is for maintaining a viable

democracy. In Cyprus, there are two blocs instead of four as was the case in the Netherlands, which creates serious difficulties for practicing politics of accommodation. Also, Lijphart himself takes note of the importance of the numbers and power of the blocs. He argues that no single bloc should have a dominant position *vis a vis* the other blocs (188-189). In the Cypriot case, one group has dominance over another if one had to simply look at the populations. Moreover, there is no common nationalism among the Cypriots but separate nationalisms built upon concurrence with the other group. The importance of nationalism maybe more than Lijphart thinks. Even though he gives some credit to Dutch nationalism for the survival of the state, his main argument revolves around elite consensus and the author states that:

The political consensus does not have to be comprehensive and strong. It must include, as a minimum, the commitment to maintain the system, reinforced by habits of prudence and deference, but it does not have to include the traditional democratic civic virtues (192).

Nevertheless, it may be the case that the Dutch system might not have been preserved if there had not been strong nationalism throughout the blocs which remedied for their differences.

This short analysis which relied on the Cypriot case demonstrates why one should test the arguments that Lijphart derives from his findings in comparative perspective, in order to have a strong theory. Research is needed to dig into the political systems of other countries with strong cleavages so as to test the conclusions of this book. Researchers should be able to understand why there are differentiations between countries with deep divisions, when it comes to their ability to maintain viable democratic systems. Even though the Netherlands is presented as an anomaly by Lijphart which may offer some suggestions to consider revising the pluralist theory, comparative research designs can tell us much more about the big picture. *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration* which appeared in 1977 is a proof that Lijphart was not ignorant of this criticism.

A final criticism of Lijphart's work can be made by focusing on his reliance on elite consensus for the stability of the political system. What happens if one generation of elites is replaced by another one and the new ones do not have the spirit of accommodation? Can we really say that a political system based on elite consensus is a promisingly stable system? Perhaps the Dutch case was luckily peculiar where politics of

accommodation rambled on for around 50 years. Even in this case, one can argue that 50 years is not a long time if the matter of concern is the continuation of a certain form of political system.

Direnç Kanol
PhD Student at University of Siena
Department of Political Science
E-Mail: direda@yahoo.co.uk

A Review on a Historical Source

The Journal of Cyprian Studies: An Early Journal on Ancient Cyprus Culture

The Journal of Cyprian Studies, Nicosia, Issue 1, April 1889,
edited by Max Hermann Ohnefalsch-Richter, 24 pages + 2 folded
plates.

The Journal of Cyprian Studies, the first academic journal relevant specifically to the cultural history of Cyprus, aimed to publish scientific papers on the socio-economic issues, as well as topographical, ethnographical, linguistic and epigraphic studies in view of recently unearthed archaeological evidences.

Max Hermann Ohnefalsch-Richter, who launched the first issue of *The Journal of Cyprian Studies* as its editor in 1889, was the first archaeologist to start the earliest official excavations during the British period on behalf of the Museum of Cyprus during 1883-85. As a rather ambitious archaeologist, he claimed to prove his excavation project in Cyprus to have been more important than the findings of Schliemann at Hisarlık (Troy) in Turkey. And with this intention, he invited other colleagues who were all dealing with the cultural heritage of Cyprus either as material culture or intangible heritage in the last quarter of the 19th century to contribute to this publication. Thus, this journal aimed to create a form for the discussion of the current studies about Cyprus.

The Journal of Cyprian Studies was published in Nicosia, April 1889 under the editorial of Max Hermann Ohnefalsch-Richter with the contribution of some other experts doing research on Cyprus topics. Although he mentioned the availability of funding for the publication of this journal, he omitted to acknowledge the source. However it is likely that he had the patronage of His Highness Bernhard, Hereditary Prince of Saxe-Meiningen-Hildburghausen, whom he described as the patron and friend of the study of antiquities in the dedication page of his book *Kypros, the Bible and Homer, Oriental Civilisation, Art and Religion in Ancient Times* (London 1893).

Our thorough search of library catalogues to follow whether this journal continued publication did not yield any result and we could assume that the journal did not survive after one issue. Cobham's bibliography also supports this idea (E.D. Cobham (ed.) *Excerpta Cypria*, Cambridge: Cambridge University Press, 1908 (New York: Kraus Reprint, 1986: 512; Claude Delaval Cobham, *An Attempt at a Bibliography of Cyprus*, Fourth Edition, Nicosia, 1900: 47). The copy in the British Library with the shelf mark 1866.C2 could also be considered as one of the rare complete copies of this intellectually designed journal.

In this first and presumably the last issue of *The Journal of Cyprian Studies*, Max Hermann Ohnefalsch-Richter (1850-1917), originally from Germany, who was the first person to make excavations in Cyprus during the British period (1883-85) and also prepared the first catalogue of Cyprus Museum together with John Linton Myres, aimed to prove that the Bronze Age civilisation in Cyprus is older than the civilisation found in the excavations of Hisarlık (Troy) which was in progress by the German archaeologist Heinrich Schliemann (1822-1890) and suggested that Hisarlık civilisation derived from an earlier Cyprus civilisation. He documented all the findings in two folding plates with several illustrations.

The first issue of the *Journal of Cyprian Studies* consists of 24 pages with two large folded plates. The journal was divided into scientifically classified four parts: "Topographical and Ethnographical Studies" (1-9); "National Economy and Agriculture" (9-17); "Linguistics and Epigraphic Studies" (17-23); "The New Literature in and on Cyprus" (24).

In the first part under the section titled as "Topographical and Ethnographical Studies" (1-9) with a subtitle "Ledrai - Lidir and the Copper-Age", Ohnefalsch-Richter welcomes the readers to the *Journal*. This article is trying to explain the evolution of ceramic art in point of their linearity, figurative or geometrical paintings while 250 drawings are illustrating his narrative.

Max Ohnefalsch-Richter attempts to draw a short history of pre-ancient era of Cyprus dividing the periods into four, as Stone, Copper, Bronze and Iron Ages. As he also testifies, the culture of Stone Age was still unknown in the late 19th century and he remarks that finding this culture is a matter of time and money. Although in view of the main title of his article, "Ledrai, Lidir and the Copper Age", one's expectation fails to find more information about the ancient city Lidir, mentioned in the Assyrian texts. Instead of giving explanations about this, his discussion turns out to concentrate in the first part of his article to explain his aim for publishing

this journal as well as his objectives in his excavations. And in the second part, he tries to explain the evolution of the geometric and figurative potteries in Cyprus and their origin. He tries to answer the presence of Stone Age with the existence of arrow-heads in comparison with the cultures in the neighbourhood such as Egypt, Hisarlık (Turkey) and Syria. As he mentioned the earliest evidence of stone arrow heads appeared as the archer figures carved on the cylinder seals discovered from Kythrea spring as well as on a painted vase and a stone box with relieves both from Tamassos area. Hence, we could realize that still nothing was known relevant to the Neolithic and Chalcolithic cultures of Cyprus in the last decade of the 19th century. Max Ohnefalsch-Richter tries to explain the history of the Stone Age by bringing some assumptions about the origin of Stone Age men in Cyprus as well as of Hisarlık to have been settled from either from one to the other or vice versa, and he went further to locate their root to Central Asia, or Semites from Syria or Mesopotamia although they were believed to have migrated to the island via Asia Minor. As he tries to bring some suggestions for the ethnic root of the Cypriots, he does this by giving examples from material culture, such as the palm tree or lion motives which were illustrated on the potteries discovered during his excavations. Ohnefalsch-Richter goes further to analyse the ethnic root of Cyprus by comparing it with the culture of Central Asia as well as Thracians and Indo-Germans. However, although he believed that in the case of the Phoenicians whose kings with all his power once gained a certain portion of the island, he advocates on a hypothesis that part of the original Cyprian civilisation revealed a mixture of Aryan, Turanian, Semitic and Egyptian elements besides even a special Indian influence, at least for a short while, rather than pure Phoenician characteristics.

In the second part of his article, he attempted to give his opinion about the origin of the potteries with painted or incised geometric and figurative designs. As he draws a historical background for the geometrical designs, he accredited the root of this decoration to the Indo-German-Thracian cultures while he expressed his belief that this style was introduced to Troja (Troya) through Kreta and Samothrake by the Dardanians or Teukrians. Even though, although the milk bowls with geometrical ornamentation are widely used in Kreta, Thera, Rhodes, Samothrake and other neighbouring islands including Cyprus alongside the South and South-west of Asia Minor, he pointed out that the departure point for these bowls had been form Cyprus. He tries to prove all the steps for the evolution of the geometrical patterns on engraved and embossed vases and finally concludes that the origin of the geometrical patterns on engraved and embossed

vases, as also on the painted ones, followed a certain evolution. Thus, first the geometrical patterns, then designs of vegetables, human figures and finally with the representation of divinities and demons were depicted, traces of which also could have been found in earlier embossed potteries. As he stated at the end of the article that it will be continued, it could be assumed the article is not complete and he was intending to publish another article of the same theme, presumably with more information about Lidir or Ledra.

Ohnefalsch-Richter tried to illustrate his article with several drawings. In Plate 1, there are 254 drawings mainly of potteries while in Plate 2, the drawings of the tombs excavated as well as antiquities discovered in them are illustrated. Still, he expressed his regrets for not being able to include the illustrations in the text since publication of illustrated books need more funding and instead he had to provide these plates which are rather complicated due to the large number of drawings.

In the part subtitled as “National Economy and Agriculture”, (9-17) J. Dieck, from National Arboretum, Merseburg, with his article “Cyprus, Réveille-toi!” (Cyprus, Wake up!), in French, attempts to draw the geographical significance of Cyprus while he would bring some suggestions for the improvement of the socio-economical level of the island. In his article he briefly summarises the history of the island by giving citation to the Phoenicians, Egyptians, Greeks, Romans and to Osman (Ottoman)’s era while Lusignans are omitted in this description. He narrates this in a poetical way by recalling the mythological figures mainly Astarte, Aphrodite or Hercules and historical heroes such as Antigones and Ptolemaios. He considers Cyprus as the island of Aphrodite, the Heaven of the ancient world. As he summarises the 12 years of the British takeover in Cyprus, he attempts to justify the British occupation of the island by narrating the German legendary tale of Grimm Brothers, the sleeping princess who had woken up from her deep sleep caused by a magic, by a prince who fell in love with her beauty. As Dieck remarks, the improvements performed by the British governor, Sir H. Bulwer, are publicised with the periodicals published, such as *The Owl*, while this new periodical *The Journal of Cyprian Studies*, published by Mr. Ohnefalsch-Richter is worth to be celebrated as another contribution to keep the whole Europeans informed about the progresses in the island. Diecke expressed his gratitude to Mr. Ohnefalsch-Richter for his efforts and invitation to contribute while he explained his part in the journal to publish news about the scientific studies performed by the German scholars in Cyprus. He thus

summarises the possible cooperation between the English and German scientists so as to improve the nature of the island and develop the agriculture system in the island. Among his suggestions are reforestation, importation of some immigrants from England and Germany who are skilled in agriculture, constructing irrigation system, establishing some institutions for agriculture, commerce and economy; founding a model farm in the centre of the island containing a school of agriculture and viniculture as well as a station for analytical physical research and a garden of acclimatisation; opening a bank for farmers, founding a museum of natural history attached to the Museum of Archaeology, which is already established. He also made more suggestions for the urgent maintenance of the existing ancient aqueduct system of the island as well as the necessity of issuing new laws for the protection of the forests. He expressed his wishes that this journal, as one of the first scientific periodicals for Cyprus studies would become a popular boat that floats on the sea forever like a ship with great masts and a green pavilion which in fact is a synonym to recall the island in the Mediterranean with its greenery which was described by the ancient historians and in the mythology. He ended his article with the same motto, “Cyprus, wake-up!”

The third part of the journal is reserved for “Linguistics and Epigraphic Studies (17-23) and the article written by Otto Hoffmann from Göttingen with the title “Some Remarks on the Greek Dialect” (17-19) is the first contribution in this part. The article is interesting to see how the recent archaeological findings in Cyprus initiated detailed studies about the origin of language in Cyprus. Several archaeological objects that contained ancient inscriptions enabled scholars to perform rather detailed linguistic studies which is another method to understand the origin of culture. The first part of this article is bringing a discussion against the hypothesis argued in a recent article published by Mr. R. Meister in *Om*, another weekly periodical published in Nicosia. The article discusses the changes of the pronunciation of letter *i* (γ) standing before *α* into a palatal letter (ζ) based on the inscriptions discovered in Idalion and Golgoi both in the collection of Deecke. He claims that this change occurred only in these locations rather than spreading in the whole island. His study in fact is to prove the mistake of Mr. Meister as well as Mr. Baunack, both of whom did some etymological studies related to the same sounds. The second part of Hoffman’s article is related to the nasal letters and he claims that there was no sign for the nasal sounds in Cyprian alphabet.

The second article in this part is a contribution of C. Delaval Cobham, the Commissioner of Larnaca. Cobham with the title “Cypriot word in ancient Greek” (19) writes an introductory short note and some more comments (23) referring to the earliest studies on the peculiar verbal forms of dialect of Greek spoken in Cyprus and gives reference to the work of Jo. Meursius who published a chapter on Cyprus in his book *Creta, Rhodes, Cyprus*, printed in Amsterdam in small quarto, in 1675. Accordingly, Jo. Meursius extracted some parts from Hesychius (cir. 4th century) and “Etymologicon Magnum” (cir. AD 1050). The first part of this is about the manners of Cypriots and the comedies written upon them by Dicaeogenes and Alexis. Following this short introduction, Cobham provided the reader with the translation of the 25th Chapter of Jo. Meursius’s book which is on Cyprus. The translation with the title “Jo. Meursius, Cyprus, Book II. Chapter XXV” (19-23) then follows. This translated excerpt which is not included in Cobham’s *Excerpta Cypria*, contains some peculiar words quoted from several sources by the above mentioned Greek authors, mainly from the well known works of ancient Greek sources such as *Athenaues* by Aristotle or *Nemus Unionis* of Theodoric of Niem, which we could define as one of the earliest linguistic studies for the Greek dialect of the island. It is interesting to learn from these quotations that Cypriots usually called the prison as *ceramos*, lettuce as *brenthis*, flowered robes as *throna* and a certain head wear as *cordyle* while in the languages of the Cretans or Rhodes, there were different words to signify these, which proves a different dialect to exist in Cyprus.

At the end of the third part of the journal (23), there is a short comment by Evstathios Konstantinides from Nicosia related to two articles published in *The Owl*, one by R. Meister and the other one by C.D. Cobham which argues on the same topic. As he suggested, in such a case where two scholars were desirous to solve a scientific question, they often had to start from two extreme views while the solution always rested in the centre and explained that he preferred to find the answer in the centre.

The last part of the journal is “The New Literature in and on Cyprus” (24) which gives information about the recent publications. Here, the readers are informed for the publication of the second edition of Cobham’s book *An attempt at a Bibliography of Cyprus* in 1889 which records 309 entries, including books, articles published in journals, newspapers published in Cyprus, and official papers. Another notice is again about a book by Cobham titled as *The Ilmu hal: A Manual of the*

Doctrine and Practice of Islam which is a translation from the Turkish original published in AH 1270 (1873 AD).

The Journal of Cyprian Studies is the second periodical published in Cyprus subsequent to the weekly periodical *The Owl*, in which again several scientific studies were published in the last decade of the 19th century. Both of them as well as *The Times* and some other newspapers are worth to pay attention to understand the rather advance intellectual environment created during the early years of the British occupation. Although the publication of the *The Owl, Science, Literature and Art*, had already been started and conducted by Ohnefalsch-Richter with another English colleague (Max Ohnefalsch-Richter, *Kypros, The Bible and Homer, Oriental Civilisation, Art and Religion in Ancient Times*, London: Asher & Co., 1893: 48, 341), seemed to have a longer and successful publication life, starting on 1st September 1888 and lasting on 7th March 1896 with 255 issues, it is not much clear why he started *The Journal of Cyprian Studies* and could not continue its publication more than one issue. Perhaps, its German origin and propaganda were not much favoured by the British Government and rather than publishing a second journal, Ohnefalsch-Richter preferred to give his efforts for the publication of his findings in two books entitled as *Ancient Places of Worship in Kypros*, (Berlin: H.S. Herman, 1891), and *Kypros, The Bible and Homer, Oriental Civilisation, Art and Religion in Ancient Times*.

The editor of the journal, Max Ohnefalsch-Richter (1850-1917), was the first archaeologist who started the earliest official excavations during the British period on behalf of the Museum of Cyprus during 1883-85. After arriving in Cyprus in 1878, first he held a post as Government Inspector. He held a position of Consulting Archaeologist under the Committee and Superintendent of Excavations for the Government. In 1887, a learned society, the Cyprus Exploration Fund, was formed in London to promote interest in the island and they funded the excavations of the sanctuary of Aphrodite at Old Paphos while some of the finds from the excavations in 1888 as well as from Salamis in 1891 had enriched the British Museum (John L. Myres, and Max Ohnefalsch-Richter, *A Catalogue of Cyprus Museum*, Oxford, 1899: vi; Tatton – Brown, Veronica (ed.), *Cyprus in the 19th Century AD Fact, Fancy and Fiction*, Oxford: Oxbow Books, 2001: 5) rather than Cyprus Museum.

A brief research about the other authors who contributed to this journal would reveal the fact that, they had dedicated all their lives for the studies in the topics related to Cyprus as well as the Near Eastern culture, all of whom had already published several books and articles mainly in the well

known scientific periodicals in European countries, such as the *Builder*, *Revue de Archéologique* and *The Journal of Hellenic Studies*. The interest in Cyprus antiquities came to its apex after the discoveries of Cesnola while the British Government realised the value of the antiquities in Cyprus as soon as they took over the administration of the island. Sir Wolsey realising the value of antiquities of Cyprus as one of its most valuable assets urged the British Museum to send out some scientific man to explore the antiquities while Lord Salisbury being more interested in science than archaeology, did not favoured this suggestion which resulted with an appointment from the locally available experts. Therefore, Max Ohnefalsch-Richter who was previously employed by Charles Newton to dig at Salamis in 1880 was selected and appointed as Superintendent of Excavations for the Government following the founding of Cyprus Museum, merely based on private subscriptions (George Hill, *A History of Cyprus*, Cambridge: University Press, 1952, Vol. IV: 608).

Furthermore we could say that the studies done during this period by some dedicated scholars are still forming the basic reference sources for current researchers. The officials selected for certain missions in Cyprus by the British government were all rather educated scholars with deep knowledge and interest in classical studies and diplomatic manners. They engaged themselves with their research that yielded with several publications. Alongside the British, the French scholars like Camille Enlart, Mas Latrie, and German scholars like Meister or Otto Hoffmann did not hesitate to get involved with the British Government and even worked for the benefit of the British Empire. Therefore, this short journal is interesting to reveal the international intellectual environment dealing with Cyprus culture from a scientific point of view. One interesting fact is the concerns of the German scholars with their willingness to contribute to the Cypriot studies as well as to promote the life standard, socio-economy and ecology of the island.

I hope there would be another review to give details about another earlier Cypriot periodical, *The Owl*, to be published in this journal in a near future.

Assoc. Prof. Dr. Netice Yıldız
Eastern Mediterranean University
Faculty of Architecture
E-Mail: netice.yildiz@emu.edu.tr

JCS Guidelines for Submission of Manuscripts

- 1.** The *Journal of Cyprus Studies* publishes articles in English and Turkish, and in accordance with the principles defined in its Editorial Policy. It is understood that manuscripts submitted to the *JCS* for consideration have not been published previously, in part or in whole, and are not simultaneously under consideration for publication elsewhere. The ideas and opinions expressed in articles published in the *JCS* are the sole responsibility of the author(s), and do not reflect the views and policies of the Centre for Cyprus Studies or Eastern Mediterranean University. Responsibility for copyright permissions rests with the author(s).
- 2.** A manuscript will be accepted for publication only by the final approval of the editors and/or the editorial board, as well as the referee(s).
- 3.** Manuscripts should be sent to the editor either on a CD or DVD as a Microsoft Word (or a Word compatible) document; or as an e-mail word attachment, sources used in the article in alphabetical order, images and drawings as separate image files in jpg format of high quality, list of illustrations.
- 4.** The followings should be included in the body of the cover page as well as e-mail: title of the paper, name, institutional affiliation, and postal address of the author(s), daytime telephone and fax numbers (if available). Abstract not exceeding 250 words, preferably in both language (English and Turkish) should be included as a separate document. Please provide, under the abstract, between 3 and 8 keywords for your manuscript, within the possibility both in English and Turkish.
- 5.** There is no strict word limit for articles, but we prefer to publish articles that are between 5,000 and 10,000 words (including notes). Articles less than 2500 words will be treated as short notes.
- 6.** The manuscript should be prepared for blind review: The author's name and institutional affiliation will be indicated on the cover page but not in the main body of the manuscript. References to the author's own work must be cast in such a way that they do not reveal the author's identity. We recommend simply replacing the entire reference, including title and facts of publication, with an expression such as *Author's article*, *Author's book*, *Author's book (Year)*, etc. Acknowledgements that could allow a reader to deduce the author's identity must be removed for the initial review.

7. The Manuscript should be properly formatted. The entire manuscript (including notes and formulae) should be double-spaced, text in Times New Roman font 12pt while quoted passages more than three lines as a separate paragraph, 10 pt (0.5 indented on both sides, with no quotation mark). Place and number of figures, drawings and tables must be indicated in the text. All pages must be numbered. Notes automatically inserted and numbered as endnotes should be placed at the end of the manuscript under a subtitle **Notes**. Manuscripts should conform to *The Chicago Manual of Style*, 15th edition. See some important facts in our style sheet below.

8. Style Sheet

- a. Notes must be given as endnotes, at the end of the text with subtitle **Notes**.
- b. Use *italics*, not underlining, for book and journal titles.
- c. For well-known cities, omit state/country name from facts of publication.
- d. Omit the abbreviations 'p.' and 'pp.' for page numbers.
- e. See the *Chicago Manual of Style*, 15th edition, for detailed information; examples of reference types are shown below:

Journal article

Alexander Malamid, "The Geographical Distribution of Communities in Cyprus", *Geographical Review*, 46 (3), July 1956, (355-374), 363

Book

Ronald C. Jennings, *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus, 1570-1640*, (New York: New York University Press, 1993), 25-30

Article in a book

Benjamin Arbel, "Cyprus on the eve of the Ottoman Conquest," in *Ottoman Cyprus, A Collection of Studies on History and Culture*, ed. Michalis N. Michael, Mathias Kappler and Eftios Gavriel, Near East Monographs 4, (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1992), 37-48.

Additional Notes

For repeated references, do not use 'op. cit.' - use a short title instead e.g., (Malamid, "The Geographical Distribution?").

You may use 'ibid.' (not italicized) where appropriate.

If you make many references to a single work, you may (and are encouraged to) give bibliographic information in a note at the first use of such reference, and then, for subsequent references, give page numbers only, in parentheses, run into the main text.

The subsequent references are given in the text, enclosed in parentheses: (Malamid , 1993: 248-49). The author's name may be omitted if it is clearly implied by context.

Note the distinction between '(Jeffery, 1993)', which refers to a work, and 'Jeffery (1993)', which is a reference to the author, followed by a parenthetical reference to one specific work of the author already cited before.

Abbreviations: Most abbreviations should be spelled out and rendered in English.

Foreign words must be written in *italic* fonts.

Quotation marks: Use double quotation marks for quoted material run into the text, and for irony and other literary purposes. Use single quotation marks for quoted material *within* a quotation and to mention linguistic expressions.

Spelling. Oxford University Dictionary spelling is recommended for English texts.

For further information see: <http://jcs.emu.edu.tr> J

JCS'e Yazı Göndermek İsteyen Yazarların Dikkatine

Kıbrıs Araştırmaları Dergisi (JCS), Derginin Amacı bölümünde belirtilen ilkeler doğrultusunda Türkçe ve İngilizce makaleler yayınlar. *JCS*'de basılacak yazı ve makalelerin içeriğinin özgün olması, daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış, yada başka bir dergide değerlendirme aşamasında olmaması ve yayın haklarının verilmemiş olması hususunu yazar kabul etmiş sayılmaktadır. *JCS*'de yayınlanan makalelerde ifade edilen inanç, görüş ve fikirler tamamen yazar(lar)a ait olup, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi veya Doğu Akdeniz Üniversitesi'nin görüşlerini ve genel politikasını yansıtmaz. Yazının içeriğinde kullanılan tüm bilgi ve görseller ile ilgili telif haklarının sağlanması yazar(lar)ın sorumluluğundadır.

2. *JCS*'e gönderilen bir yazı ancak editör, yayın kurulu ve hakemler tarafından uygun görüldüğü takdirde ve yazarın izni ile yayımlanır.
3. Yazılar editöre ya Microsoft Word, ya da Microsoft Word uyumlu bir programda yazılmış olarak CD veya DVD üzerinde, ya da e-posta ekli belge olarak gönderilmelidir.
4. Yazar(lar) kişisel bilgilerini (isim, akademik unvan, çalıştıkları kurum, yazışma adresi, telefon ve faks numaralarını ve e-posta adresleri gibi) e-posta gönderilerinde ve ayrıca yazının ön kapağında yazıdan bağımsız olarak göndermelidir. Bununla birlikte 250 kelimeyi aşmayacak şekilde İngilizce ve Türkçe (mümkünse) özetler, 3-8 kelimeden oluşan anahtar kelimeler yazının başına eklenmelidir.
5. Kesin bir sözcük kısıtlaması olmasa da metin ve notlar ile birlikte 5000-10000 sözcük arası olması tercih edilmektedir. Sözcük sayısı 2500'ün altında olan yazılar kısa not olarak değerlendirilecektir.
6. Değerlendirmeye alınan çalışmaların yazarları ve hakemlerin karşılıklı olarak isimleri gizli tutulur. Değerlendirmedeki gizlilik esası için makalede yazarın adı ve çalıştığı kurum geçmemelidir. Bu bilgiler sadece gönderilen elektronik posta mektubunda ve ön kapakta yer almalıdır. Değerlendirmeye gidecek makalede yazarın kendisine yaptığı referanslar yazarın kimliğini açığa çıkartmayacak şekilde verilmelidir. Bütün referansları aynı şekilde verip yazarın adı yerine sadece *Yazarın makalesi (yılı)*, *yazarın kitabı (yılı)* gibi verilmesi yeterli olacaktır. Yazarın kimliğini açığa çıkartacak teşekkür notları makalenin ilk gönderiminde yer almamalıdır.

7. Değerlendirmeye gönderilen yazılar aşağıdaki belirtilen format ölçütlerine uygun olmalıdır: Ana metin: 12 punto, “Times New Roman” karakterde, iki (2) aralıkla yazılmalı, 3 satırı geçen alıntılarda he riki kenardan 0.5.pt içeri alınarak ayrı paragraf halinde 10 punto karakter ile yazılmalıdır. Kaynaklara göndermeler otomatik olarak yaratılan numaralandırılmış notlar olarak makalenin sonunda verilmelidir. Bütün sayfalar numaralandırılmalıdır. Yayın için gönderilen makaleler *Chicago Manuel of Style*, (15. Basım) formatına uyumlu olmalıdır.

8. Kaynaklara referans

- Ek notlar makalenin sonunda **Notlar** başlığı altında verilmelidir.
- Kitap ve dergi isimleri için *italik* kullanılmalıdır.
- Basım bilgilerinde bilindik şehirler için eyalet ve devlet isimleri yazılmamalıdır.
- Bibliyografik notlar için aşağıda verilen bazı örneklerde olduğu gibi *Chicago Manuel of Style* (15. basım) kullanılmalıdır:

Sürelî yayınlar

Alexander Malamid, “The Geographical Distribution of Communities in Cyprus”, *Geographical Review*, 46 (3), July 1956 (355-374), 363

Kitaplar

Ronald, C. Jennings, *Christians and Mulims in Ottoman Cyprus and The Mediterranean World, 1571-1640*, (New York: New York University Press, 1993), pp. 45-46.

Kitap içinde makale

Marios Hadjianastasis, "Cyprus in the Ottoman Period: Consolidation of the Cypro-Ottoman Elite", *Ottoman Cyprus, A Collection of Studies on History and Culture*, der. Michalis N. Michael, Mathias Keppler ve Eftios Gavriel, Wiesbaden: Harrossowitz Verlag, 2009, 63-88.

Tekrarlayan referanslar için 'op. cit.' kullanılmamalı, bunun yerine kısa isim kullanılmalı (örneğin, Malamid, “Geographical Distribution”). Eğer aynı kaynağa birçok kez atıfta bulunuyorsanız bibliyografik bilgileri ilk kullanımda bir notta verdikten sonra ayraç içinde sayfa numaralarını ana metnin içinde vermeniz tavsiye edilir. Ayraç içindeki sıra şöyle olmalıdır: yazar(lar)ın soyadı, kaynağın yılı: sayfa numaraları. Karşılaşılabilecek farklı durumlar şöyle örneklenebilir: (Jennings 1993: 248-49). Eğer yazarın ismi açık bir şekilde geçiyorsa metnin içinde yazarın ismi yazılmayabilir.

Burada dikkat edilmesi gereken nokta '(Jennings, 1993: 23)' (verilen bilginin kaynağına [yazar, eserin yılı: sayfa no.]'ya referans verir) ve ' Jennings (1993)' verilen bilgide yazarın ismine metinde direkt referans verilir ve parantez içinde onun (1993 yılındaki bir eserine) referans verilir.

Kısaltmalar: Kısaltmalar ilk kullanıldıkları yerde açık halleriyle yazılmalı ve araç içinde kısaltma verilmelidir.

Yabancı kelimeler *italic* harflerle yazılmalıdır.

Tırnak İşareti: Alıntı ironi ve diğer edebi amaçlar için çift tırnak işareti kullanılmalı. Tek tırnak işareti alıntının içinde alıntı varsa ve dilbilimsel terminoloji için gerekiyorsa kullanılmalıdır.

Yazılımlar: Türkçe metinleride Türk Dil Kurumu Sözlüğü ve İmla Kılavuzu, İngilizce metinlerde Oxford University Dictionary'deki yazılımlar esas alınmalıdır.

Detaylı bilgi için bkz.: <http://jcs.emu.edu.tr>

Contents / İçindekiler

Articles/Makaleler

- Aytanga Dener 7 ATTACHMENT (+ +): The Third Space in the Walled City Nicosia,
- Ali Efdal Özkul 31 Lefkoşa Şeriye Sicillerine Göre 18. Yüzyılda Akdeniz Ticaretinde Kıbrıs Adasının Önemi
- Ege Uluca Tümer 61 İngiliz Dönemi'nde Gazimağusa Kaleiçi'nde Kentsel Dönüşüm (1878-1960)
- Muzaffer Ercan Yılmaz 77 Analyzing and Resolving the Cyprus Conflict

Book Review / Kitap Tanıtım

- Direnç Kanol 109 Lijphart's Politics of Accommodation: A Constructive Review with Criticisms Derived from the Cypriot Case
- Netice Yıldız 115 A Review on a Historical Source: The Journal of Cyprian Studies: An Early Journal on Ancient Cyprus Culture

